

Julia Korkatti

**VÄHÄISYYSPERUSTEINEN SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMINEN ERITYISESTI
PARISUHDEVÄKIVALTARIKOKSISSA**

Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Prosessioikeus
2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen erityisesti parisuhdeväkivaltarikoksissa

Tekijä: Julia Korkatti

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Prosessioikeus

Työnlaji: Tutkielma Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: (X) + 85

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Oikeusdogmaattisessa tutkielmassani tarkastellaan parisuhdeväkivaltarikosten (pahoinpitely, RL 21:5 ja lievä pahoinpitely, RL 21:7) vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä (ROL 1:7:n 1 kohta). Selvitän tutkielmassa rikoksen vähäisyyden arviointia harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen kontekstissa lainsäädännön ja syyttämättäjättämiskäytännön osalta. Tutkin tarkemmin, millaisia vähäisyyteen liittyviä erityispiirteitä juuri parisuhdeväkivaltaa koskevaan syyttämättä jättämiseen liittyy. Tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena onkin selvittää, onko vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen ylipäänsä perusteltua oikeuskäytännössä tavallista moitittavampana nähtävissä parisuhdeväkivaltarikoksissa. Työssä tarkastellaan empiirisesti Lapin syyttäjänvirastossa (nykyään osa Pohjois-Suomen syyttäjäaluetta) vuosina 2017-2018 tehtyjä syyttämättäjättämispäätöksiä. Vähäisyysperusteella laadittuja päätöksiä (rikosnimikkeenä lievä pahoinpitely ja pahoinpitely) on yhteensä 15 kappaletta. Lisäksi aineistossa on mukana neljä kappaletta molemminpuolista väkivaltatilannetta koskevaa, muulla perusteella tehtyä syyttämättäjättämispäätöstä.

Tutkielman empiirisen aineiston kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen tarkasteluun pohjaten nostin syyttämättäjättämiskäytännöstä esiin huomioita ja suoranaisia ongelmia parisuhdeväkivallan erityisen luonteen ja rikoksen vähäisyyden suhteeseen liittyen. Päätöksissä korostui etenkin rikoksen vähäisyyden perusteleva keskittyen haitallisuusarviointiin asianomistajalle aiheutuneiden vammojen puutteen tai vähäisyyden kautta. Vammojen puute tai lievyys ei pahoinpitelyä koskevan hallituksen esityksen (HE 78/2010 vp s. 5) mukaan tulisi yksinään olla edes peruste rikosnimikkeen valinnassa. Pahoinpitely voi siis olla perusmuotoinenkin, vaikka asianomistajalle ei aiheutuisi vammoja. Vammojen aiheutumattomuuden ei siten tulisi yksinään olla myöskään syyttämättä jättämisen edellytys eli rikoksen haitallisuuden vähäisyyttä riittävästi tukeva erityispiirre.

Aineiston päätösten perusteluissa oli kyseisen rikostapauksen vähäisyyttä ilmentävien erityispiirteiden esiin tuomisen sijaan useimmiten keskitytty lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymisen perustelemiseen ja ainoastaan todettu lyhyesti, yleensä juuri asianomistajan vammoihin vedoten, teon olevan myös sen haitallisuus ja rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Syyttämättäjättämiskäytännöstä oli näin ollen havaittavissa etenkin teon haitallisuuden (vähäisyyden) arvioinnin jääminen suurelta osin syyttäjän subjektiivisen näkemyksen varaan. Tutkimuksesta nousikin esiin huolestuttava ilmiö parisuhdeväkivaltarikosten jäämisestä rankaisematta puutteellisesti perustellun harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen muodossa. Näin on syrjäytetty lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta (RL 21:16) koskevan lainmuutoksen keskeisin tavoite eli parisuhdeväkivallan asettaminen tavallista väkivaltaa moitittavampana asemaan juuri sen erityisen haitallisen luonteen vuoksi.

Avainsanat: prosessioikeus, syyttämättä jättäminen, vähäisyysperuste, parisuhdeväkivalta, lievä pahoinpitely, pahoinpitely

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	X
I JOHDANTO	1
1. Tutkimuksen lähtökohdat	1
2. Tutkimustehtävä ja aiheen rajausta	3
3. Tutkimusmetodi, lähteet ja rakenne	6
II SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISEN PERUSTEENA RIKOKSEN VÄHÄISYYS	9
1. Syytepakosta harkintavallan käyttöön	9
2. Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen	14
3. Teon vähäisyys toimenpiteistä luopumisen perusteena	17
4. Prosessiekonomia johtavana taustaperiaatteena	24
III HAITALLISUUSARVIOINTI.....	26
1. Säännöksen suojeleobjekti ja suojaamistavoite lähtökohtana	26
2. Teon vahingollisuus.....	29
3. Teon vaarallisuus	32
4. Aiheutuneet vahingot suhteessa käytettyyn väkivaltaan	34
5. Läheisen kieltäytymisoikeus.....	34
6. Teon haitallisuus: johtopäätökset.....	36
IV SYYLLISYYSARVIOINTI.....	38
1. Syyllisyyden moniulotteisuus	38
2. Molemminpuolinen väkivaltilanne	40
3. Uhrin myötävaikuttaminen	43
4. Hätävarjelutilanne	45
5. Väkivallan toistuvuus	49
6. Päihtymys	50
7. Teon yllätyksellisyys	52
8. Uhrin erityinen asema	53
9. Teosta ilmenevä tekijän syyllisyys: johtopäätökset.....	54
V SAKKORANGAISTUS JA KOKONAISARVOSTELU	55
1. Odotettavissa oleva sakkorangaistus	55
2. Tärkeän yleisen ja yksityisen edun vaikutus.....	59
3. Asianomistajan suhtautuminen tekoon	61

4. Syyttämättä jätetyn suhtautuminen tekoonsa.....	63
5. Vähäisyyden kokonaisarvostelu: johtopäätökset	65
VI SYYTTÄJÄN ROOLI JA PÄÄTÖSTEN PERUSTELUT	70
1. Syyttäjän rooli tuomiovallan käyttäjänä	70
2. Päätösten perustelemisselvollisuus ja asianosaisten oikeusturva	73
3. Oikeus jatkokäsittelyyn ja muutoksenhaku päätökseen.....	78
4. Tutkimustulokset ja dekriminälisöinnin vaara.....	80

LÄHTEET

Asp, Petter: The Prosecutor in Swedish Law. The University of Chicago Press 2012. [https://www.jstor.org/stable/pdf/10.1086/666490.pdf, 4.12.2019].

Aula, Siiri: Parisuhdeväkivallan uhrin toiminnan vaikutukset rikosvastuun toteuttamisessa. Referee-artikkeli 2010. Julkaistu Edilexissä 29.6.2011 s. 53–77.

Christie, Nils: The Ideal Victim. Teoksessa From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System. Toim. Fattah, Ezzat A. New York 1986.

Danielsson, Petri – Salmi, Venla: Suomalaisten kokema parisuhdeväkivalta 2012 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 34/2013. [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152609/34_parisuhdevakivalta.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 18.11.2019].

Ervasti, Kaijus: Empiirinen oikeustutkimus. Teoksessa Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Lindfors, Heidi (toim.). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004 s. 9–16.

Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt. Helsinki 2009.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki 2012.

Frände, Dan – Lernestedt, Claes: Hätävarjelu Ruotsissa ja Suomessa. Teoksessa Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Frände, Dan; Helenius, Dan; Korkka, Heli; Lahti, Raimo; Lappi-Seppälä, Tapio ja Melander, Sakari (toim.). Helsinki 2019 s. 12–56.

Hahto, Vilja: Uhrin myötävaikutus ja rikoksenteelijän vastuu. Helsinki 2004.

Helsingin hovioikeus: Rangaistuslajin valinta ja ehdollisen vankeuden täytäntöönpano. Rikostyöryhmän raportti 8.11.2007.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.

Huovila, Mika: Perustelemisen peukalosäännöt. Lakimies 5/2004 s. 791–815.

Husso, Marita: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere 2003.

Ignatius, Kaarlo: Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatio ja syyteoikeus. Helsinki 1900.

Illman, Mika: Om villkoren för att den brottsmisstänkte skall kunna förklaras skyldig till brott i beslut om åtalselftergift. JFT 2/2008 s. 137–147.

Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. 3. uudistettu painos. Uppsala 2005.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki 2018.

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Vammala 1991.

Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsinki 1992.

Jonkka, Jaakko: Seuraamusluonteisesta syyttämättäjättämisestä väkivaltarikoksissa. Defensor Legis N:o 3/2003 s. 467–480. (Jonkka 2003 I)

Jonkka, Jaakko: Syyttäjänrooli ja syytekynnys. Defensor Legis N:o 6/2003 s. 976–992. (Jonkka 2003 II)

Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Helsinki 1997.

Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Lakimies 7/1997 s. 1032–1039. (Jääskeläinen 1997 II)

Kangasniemi, Tea: Rikosprosessin kustannukset syyttäjän näkökulmasta. Defensor Legis N:o 4/2006 s. 650–665.

Kotanen, Riikka: Näkymättömästä näkökulmaksi: parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Helsinki 2013.

Kotanen, Riikka – Smolej, Mirka: Lähisuhteissa tehtyjen lievien pahoinpitelyiden syyteoikeuden muutos 2011 – lakimuutoksen tavoitteet ja poliisitutkinnan ongelmat tapauksissa, joissa lähisuhdeväkivalta on toistuvaa. Oikeus 2014:1 s. 7–29.

Kouvolan hovioikeus: Ohjeelliset taulukot rangaistuksen mittaamiseen. Rangaistustaulukotyöryhmä 28.9.2007.

Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Vammala 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – I. Lakimies 7/1991 s. 902–928. (Lappi-Seppälä 1991 I)

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – II. Lakimies 8/1991 s. 1202–1232. (Lappi-Seppälä 1991 II)

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. Porvoo 2000.

Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet. Teoksessa Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, Tapio; Hakamies, Kaarlo; Koskinen, Pekka; Majanen, Martti; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo; Nuutila, Ari-Matti; Ojala, Timo ja Rautio, Ilkka. 4. muuttamaton painos. Helsinki 2013 s. 95–158.

Lappi-Seppälä, Tapio: ”Rangaistukset vastaavat yleistä oikeustajua” – pohdintoja oikeustajun merkityksestä rangaistustason asettelussa. Teoksessa Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Frände, Dan; Helenius, Dan; Korkka, Heli; Lahti, Raimo; Lappi-Seppälä, Tapio ja Melander, Sakari (toim.). Helsinki 2019 s. 222–248.

Lappi-Seppälä, Tapio – Niemi, Hannu: Seuraamusjärjestelmä 2017. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 32/2018. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki 2018.

Landström, Lena: Åklagaren som grindvakt: En rättsvetenskaplig studie av åklagaren befogenheter vid utredning och åtal av brott. Uppsala 2011.

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Vammala 2005.

Mäenpää, Pia – Reinilä, Yrjö – Salovartio, Leena: Onko lähisuhteissa rikosvastuuta? Haaste 2/2019 s. 16–17.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Helsinki 2004.

- Nissinen, Matti:* Toteutuuko ihmisten yhdenvertaisuus syyttäjän edessä? *Oikeus* 2011:3 s. 379–382.
- Nyqvist, Leo:* Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Helsinki 2001.
- Qvist, Tiina:* Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa. Rovaniemi 2019.
- Rautio, Jaakko:* Asianomistaja todistajana. *Defensor Legis* N:o 4/2016 s. 707–712.
- Rautio, Jaakko:* Asianosaiset rikosprosessissa. Teoksessa *Prosessioikeus*. Frände, Dan; Helenius, Dan; Hietanen-Kunwald, Petra; Hupli, Tuomas; Koulu, Risto; Lappalainen, Juha; Lindfors, Heidi; Niemi, Johanna; Rautio, Jaakko; Saranpää, Timo; Turunen, Santtu; Virolainen, Jyrki; Vuorenpää, Mikko. 5. uudistettu painos. Helsinki 2017 s. 426–450.
- Rovaniemen hovioikeus:* Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeksen työryhmäraportteja I–II. Rovaniemi 2003.
- Rovaniemen hovioikeus:* Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeksen työryhmäraportteja XII. Rovaniemi 2017.
- Ruuskanen, Minna:* Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta. Jyväskylä 2005.
- Salmi, Venla:* Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta. *Oikeus* 2009:2 s. 119–137.
- Sirén, Reino:* Alkoholitilanteissa. Teoksessa *Sirén, Reino – Honkatukia, Päivi (toim.) Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980–2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista*. Helsinki 2005 s. 103–122.
- Syyttäjälaitos:* Syyttäjälaitos lukuina 2010. [[https://www.valtakunnansyyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/voosikertomukset/2010/6IODkcSvP/tilastoliite_2010_low\[1\].pdf](https://www.valtakunnansyyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/voosikertomukset/2010/6IODkcSvP/tilastoliite_2010_low[1].pdf), 4.12.2019].
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti:* Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. uudistettu painos. Helsinki 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu:* Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Helsinki 2019.
- Tilastokeskus:* Rikos- ja pakkokeinotilasto. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta 2018. Helsinki 6.6.2019. [http://www.stat.fi/til/rpk/2018/15/rpk_2018_15_2019-06-06_fi.pdf, 6.1.2020].
- Tolvanen, Matti:* Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. *Defensor Legis* N:o 3/2003 s. 347–362.
- Tolvanen, Matti:* Syytteen peruuttaminen ja syytteestä luopuminen. Teoksessa *Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia*. Toim. Havansi, Erkki; Koulu, Risto ja Lindfors, Heidi. Helsinki 2007 s. 517–535.
- Tuori, Risto:* Rikosoikeudellisesta vähäisyydestä. Teoksessa *Rikos, rangaistus ja prosessi: juhlaulkaisu Eero Backman 1945-14/5-2005*. Toim. Nuutila, Ari-Matti ja Pirjatanniemi, Elina. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Turun yliopisto 2005 s. 327–347.
- Valtakunnansyyttäjänvirasto:* Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Valtakunnansyyttäjänviraston työryhmän mietintö 1.6.2001. Helsinki 2001.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi:* Rikosprosessin perusteet. *Rikosprosessioikeus I*. Porvoo 2003.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi:* Rikosprosessin osalliset. *Rikosprosessioikeus II*. Porvoo 2004.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa *Prosessioikeus. Frände, Dan; Helenius, Dan; Hietanen-Kunwald, Petra; Hupli, Tuomas; Koulu, Risto; Lappalainen, Juha; Lindfors, Heidi; Niemi, Johanna; Rautio, Jaakko; Saranpää, Timo; Turunen, Santtu; Virolainen, Jyrki; Vuorenpää, Mikko*. 5. uudistettu painos. Helsinki 2017 s. 117–235.

Von Hirsch, Andrew – Jareborg, Nils: Gauging Criminal Harm: A Living Standard Analysis. *Oxford Journal of Legal Studies* 1991.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. *Defensor Legis* N:o 6/2003 s. 993–1008.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät: erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Helsinki 2007.

Vuorenpää, Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. Helsinki 2014.

Åklagarmyndigheten: Åklagarmyndighetens årsredovisning 2018. [<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/planering-och-uppfoljning/arsredovisningar/arsredovisning-2018.pdf>, 9.12.2019].

Virallislähteet

HE 79/1989 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 144/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.

HE 78/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

KM 2003:2. Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2003:2. Oikeusministeriö.

KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö. Komiteamietintö 2003:3. Oikeusministeriö.

LaVM 17/1989 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen esityksen johdosta rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

LaVM 22/1994 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 5/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

OM 2009:11. Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla. Työryhmämietintö 2009:11. Oikeusministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2002:6. Heiskanen, Markku – Piispa, Minna: Väkivallan kustannukset kunnassa. Viranomaisten arviointiin perustuva tapaustutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen kustannuksista Hämeenlinnassa vuonna 2001.

VKS: 2006:3. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille.

VKS: 2007:3. Syyteharkintaratkaisun perusteleva. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille.

VKS: 2016:6. Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille.

Ruotsin virallislähteet

Lagrådsremiss: Ändrade regler om förundersökningsledning och förundersökningsbegränsnings. 29.9.2011.

Prop. 1981/82:43. Regeringens proposition om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel).

Prop. 1984/85:3. Regeringens proposition om åtalsunderlåtelse.

Prop. 1997/98:55. Regeringens proposition. Kvinnofrid.

RåR 2008:2: Riksåklagarens riktlinjer (konsiliderad version). Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse.

Syyttämättäjättämispäätökset

Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/21	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/121
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/122 (ei syyteoikeutta -peruste)	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/124
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/139	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/296
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/298 (ei näyttöä -peruste)	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/299
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 17/393	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/252
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/253 (ei näyttöä -peruste)	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/262
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/263	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/403
Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/454	Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/455

Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/456

Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/482

Lapin syyttäjänvirasto, päätös 18/483 (ei näyttöä -peruste)

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisut

Dnro 022/35/16

Dnro 62/21/17

Dnro 117/42/17

Dnro 91/21/18

Dnro 368/21/18

Oikeustapaukset

KKO 2010:36

KKO 2019:17

Vaasan HO 30.11.2006 nro 1670, R 06/752

LYHENTEET

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
HE	Hallituksen esitys
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	Oikeusministeriö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
Själ	Laki syyttäjälaitoksesta (32/2019)
VKS	Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje

I JOHDANTO

1. Tutkimuksen lähtökohdat

Rikosvastuun toteuttaminen on pääsääntöisesti yhteiskunnassamme katsottu valtiovallan tehtäväksi. Kuitenkin vastuuta on todellisuudessa jätetty huomattavasti myös rikoksen asianomistajalle. Parisuhdeväkivallassa asianomistajan vastuun merkitys on korostunut, sillä heikossa asemassa olevan uhrin on usein vaikea vaatia rangaistusta läheiselle ihmiselle ja irrottautua väkivaltaisesta suhteesta. Toisin on tyypillisessä katu- ja ravintolaväkivallassa, jossa uhri on harvemmin rikoksen tapahtumisen jälkeen jatkuvasti tekemisissä tekijän kanssa. Parisuhdeväkivallan uhrin elämäntilanne on usein niin vaikea, ettei hän kykene puolustamaan oikeuksiaan ja vaatimaan pahoinpitelevän puolison rankaisemista.¹ Tämän vuoksi rikosvastuun toteuttamisen asettaminen asianomistajan harteille on ongelmallista. Lähtökohdan parisuhdeväkivaltarikoksissa tulisikin olla se, että viranomainen on taho, joka puuttuu tilanteeseen ja parhaimmassa tapauksessa estää väkivallan jatkumisen.

Parisuhdeväkivaltaan liittyy etenkin yhteiskuntatieteellisiä ulottuvuuksia, mutta sitä on tutkittu paljon myös oikeustieteessä.² Rikosoikeudellisena ilmiönä parisuhteessa tapahtuvan pahoinpitelyn erityisen moitittavuuden taustalla on juuri osapuolten välinen suhde. Läheisessä ihmis-suhteessa uhri on erityisen haavoittuva. Keskinäinen luottamus- ja riippuvuusuhde lisääkin usein rikoksen loukkaavuutta ja sen aiheuttamaa järkytystä. Näin ollen muussa tilanteessa vähäisenä nähtävä lieväkin pahoinpitely saattaa parisuhteessa pitää yllä jatkuvaa uhkaa ja ahdistuneisuutta uhrissa. Parisuhdeväkivallan luonteeseen kuuluu myös se, että se on tyypillisesti jatkunut jo pitkään ennen oikeusviranomaisten käsittelyyn tuleamista.³ Oman haasteensa parisuhdeväkivallan poikkiteieteellisten erityispiirteiden tutkimiselle tuo juuri parisuhdeväkivallan tabuomainen luonne, joka on johtanut uhrien vaikenemiseen.⁴

Parisuhdeväkivaltaa kohdeltiin Suomessa hyvin pitkään perheensisäisenä yksityisasiana. Korostunut perheen yksityisyyden kunnioittaminen aiheuttikin pitkään jatkuneen parisuhdeväkivallan lainsäädännöllisen hyväksymisen.⁵ Kansainvälisen kehityksen myötä kuitenkin

¹ Aula 2010 s. 54.

² Ks. tutkielmassa käsiteltävät Niemi-Kiesiläinen 2004 ja Ruuskanen 2005. Muista kuin oikeustieteellisistä tutkimuksista esim. Kotanen 2013, Husso 2003 ja Nyqvist 2001.

³ HE 78/2010 vp s. 10.

⁴ Esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa koskevan kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan naisiin kohdistuneista parisuhdeväkivaltatapauksista vain 10 prosenttia tuli poliisin tietoon. Vastaava luku miehiin kohdistuneista tapauksista oli vain kolme prosenttia. Danielsson – Salmi 2013 s. 5.

⁵ Tästä ks. Kotanen 2013 s. 84–89.

myös Suomessa jouduttiin heräämään parisuhdeväkivallan haitallisuuteen.⁶ Hiljalleen asenemuutos johti myös rikosoikeudellisiin lainmuutoksiin. Merkittävin käännekohta parisuhdeväkivaltaan suhtautumisessa oli vuoden 1995 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä toteutettu muutos, jolla yksityisellä paikalla tehdyt pahoinpitelyt säädettiin yleisen syytteen alaisiksi rikoksiksi (578/1995). Aiempi pahoinpitelyn jaottelu tekopaikan mukaan yksityiseen ja julkiseen paikkaan oli nimittäin aiheuttanut käytännössä perheensisäisen väkivallan jäämisen viranomaiskäsitteilyn ulkopuolelle.⁷ Pahoinpitelyn tuli ennen lainmuutosta olla törkeä, jotta se oli yksityisellä paikalla tehtynä virallisen syytteen alainen rikos.

Syyteoikeuden muuttumisesta huolimatta merkittävää painoarvoa parisuhdeväkivaltaan puuttumisessa ja rikosvastuun toteuttamisessa annettiin edelleen asianomistajan suhtautumiselle lainmuutoksen yhteydessä lakivaliokunnan ehdottaman ”asianomistajan vakaan tahdon” pykälän muodossa.⁸ RL 21:17:ssä säädetyn pykälän mukaan, jos pahoinpitelyssä rikoksen asianomistaja omasta vakaasta tahdostaan pyytää, ettei syytettä nostettaisi, virallisella syyttäjällä on oikeus jättää syyte nostamatta, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi. Vakaan tahdon arvioiminen tuotti syyttäjälle huomattavia vaikeuksia, mutta siitä huolimatta valtaosa parisuhdeväkivaltaa koskevista perusmuotoisista pahoinpitelyistä jäi edelleen syyttämättä. Säännös kumottiin vuonna 2004 (712/2004).

Viimeisin lainsäädännöllinen keino, jolla on yritetty katkaista parisuhdeväkivaltaa koskeva rankaisemattomuus ja yhteiskunnan hiljainen hyväksyntä, on vuonna 2011 voimaan tullut lainmuutos (1082/2010), jolla lähisuhteessa tapahtuva lievä pahoinpitely asetettiin virallisen syytteen alaiseksi. Ennen lainmuutosta valtaosa parisuhdeväkivaltaa koskevista lievistä pahoinpitelyistä jäi kokonaan tutkimatta. Jos asianomistaja ei vaatinut asiassa rangaistusta, poliisi jätti asian esitutkinnan toimittamatta tai, jos asianomistaja peruutti

⁶ Varhaisimmat (etenkin naisiin kohdistuvaan) parisuhdeväkivaltaan puuttumisen kannalta merkitykselliset Suomea sitovat sopimukset olivat YK:n CEDAW -sopimuksen ratifiointi (kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, 67/1986) ja Pekingin julistus (naisten asemaa käsittelevässä maailmankonferenssissa 15. syyskuuta 1995 hyväksytty julistus ja toimintaohjelma). Tärkein myöhemmistä sopimuksista on Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus, 53/2015). Istanbulin sopimus kannustaa sopimusvaltioita soveltamaan sopimusta kaikkiin perheväkivallan uhreihin, kiinnittäen erityistä huomiota naisiin ja tyttöihin sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreina. Suomessa sopimusta sovelletaan myös perheväkivallan kohteena oleviin miehiin ja poikiin. EU:n uhridirektiivi (29/2012) sen sijaan asettaa jäsenmaille useita velvoitteita uhrin aseman parantamiseksi. Myös Euroopan Unionin Daphne II -projektin (803/2004) tavoitteena on ollut tukea erilaisin toimenpitein väkivallan uhreja ja ehkäistä heihin kohdistuvaa väkivaltaa jatkossa. Qvist 2019 s. 39–41.

⁷ HE 94/1993 vp s. 15.

⁸ LaVM 22/1994 s. 14.

rangaistusvaatimuksensa, esitutkinta keskeytettiin.⁹ Asian etenemisen kannalta oli tällöin siis erityisen tärkeä merkitys poliisin taholta tapahtuvalla valinnalla pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistöksi. Tapauksissa, joissa asianomistaja ei vaatinut rangaistusta, lievän pahoinpitelyn rikosnimikkeen valinta tarkoitti näin ollen pääsääntöisesti asian jäämistä sillensä.¹⁰ Lainmuutoksen tavoitteena olikin vahvistaa viestiä lähisuhdeväkivallan tuomittavuudesta. Toisaalta pyrittiin myös varmistamaan väkivallan ilmitulo ja sen kautta väkivallan uhrien avunsaanti. Parisuhdeväkivallan virallista syyteoikeutta puoltaa sen ehkäisevä luonne myös siinä mielessä, että tekijän mahdolliset aggressiot kohdistuvat asianomistajan sijaan viranomaisiin, mikäli nämä tekevät aloitteen prosessin käynnistämässä. Näin ollen tuomalla rikosvastuun toteuttaminen viranomaispiiriin voidaan ehkäistä parisuhdeväkivallan uhriin kohdistuvaa pelottelua ja painostusta.¹¹

Parisuhdeväkivaltarikoksia koskeva erityissäännös löytyy nykyään RL 21:16.1:n 2 kohdasta, jonka mukaan syyttäjä saa nostaa syytteen lievästä pahoinpitelystä vain, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syytteeseen pantavaksi, taikka teko on kohdistunut tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen.

2. Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus

Tavoitteenani on tutkielmassani perehtyä kokonaisuudessaan syyttämättä jättämiseen rikoksen vähäisyyden perusteella. Tutkin vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen käytäntöä ja pyrin selvittämään syyttäjän päätöksentekoprosessia ja tosiasiallisia ratkaisukriteerejä. Tutkimuksellani toivon ottavani selvää siitä, millaisia seikkoja syyttäjä ylipäänsä ottaa tai voi ottaa huomioon rikoksen vähäisyysarviointissa. Mitkä tekijät vaikuttavat siis teon vähäisyysarviointiin haitallisuus- ja syyllisyyskysymyksiä ratkaistaessa? Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen toimenpiteistä luopumisen yhtenä muotona ilmentää nimensä mukaisesti syyttäjälle annettua harkintavaltaa sen laajimmassa ulottuvuudessaan, minkä vuoksi selvitän tutkimuksessani myös harkintavallan ulottuvuuksia ja päätösten perustelemisvelvollisuutta. Harkinnanvaraiseen syyttämättä jättämiseen juuri vähäisyyden perusteella päädyin,

⁹ HE 78/2010 vp s. 19.

¹⁰ Kotanen – Smolej 2014 s. 10.

¹¹ Jonkka 1991 s. 189.

koska minua kiinnostaa rikoksen vähäisyyden arvottaminen ja siihen liittyvä osaksi jopa subjektiivinen harkintavalta.¹²

Parisuhdeväkivaltarikoksissa syyttäjän rooli rikosvastuun toteuttajana saa erityistä merkitystä, kun virallisen syyteoikeuden alaisuus ulottuu sekä lievään että perusmuotoiseen pahoinpitelyyn. Mikäli asianomistajalle annettaisiin samanlaista vastuuta kuin muissa pahoinpitelyrikoksissa, rikostyyppi jäisi historian kertomin tavoin suurelta osin rankaisematta. Tämän vuoksi harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen on oltava harkittua ja hyvin perusteltua. Ristiriitaisena lähtöasetelmana näkemäni rikoksen vähäisyyteen perustuvan syyttämättä jättämisen suhde parisuhdeväkivallan moitittavaan luonteeseen oli mielestäni kokonaisuudessaan kiinnostava lähtökohta tutkimuksen tekemiseen. Nykyisessä oikeuskäytännössä syyttämättä jättämisestä koskevien säännösten soveltamiseen ei oteta kantaa rikostyyppikohtaisesti. Näin ollen minkäänlaista erityismainintaa ei myöskään parisuhdeväkivaltarikoksia koskien ole. Syyttäjän harkittavaksi jää, soveltuuko parisuhdeväkivalta erityisluonteestaan huolimatta syyttämättä jätettäväksi. Tutkielmassani selvitän myös, millaisia vähäisyyteen liittyviä erityispiirteitä juuri parisuhdeväkivaltaa koskevaan syyttämättä jättämiseen liittyy. Lopulta pyrin esittämään näkemykseni siitä, onko vähäisyysperusteen käyttö ylipäänsä perusteltua parisuhdeväkivaltarikoksissa.

Parisuhteella viitataan tutkielmassani avio- ja avoliiton lisäksi myös muuhun seurustelusuhteeseen. Käsittelen parisuhdeväkivaltana myös entiseen kumppaniin kohdistunutta väkivaltaa, samoin kuin RL 21:16:ssä. Tutkielmassa käsittelemäni parisuhdeväkivaltarikokset koskevat vain yleisimpiä väkivaltarikosten muotoja eli lievää ja perusmuotoista pahoinpitelyä, joista säädetään rikoslain 21 luvussa.¹³ Koska vähäisyysperuste soveltuu etenkin pahoinpitelyn lievään tekemuotoon, keskittyy tutkielmani pääasiassa lievän pahoinpitelyn tarkasteluun. Empiirisessä aineistossa on kuitenkin perusmuotoisia pahoinpitelyjä, joten myös niitä käsitellään etenkin syyllisyysarvioinnissa. Perusmuotoisten pahoinpitelyjen mukaan

¹² Syyttäjän ratkaisuja kohtaan kiinnostukseni heräsi Lapin syyttäjänvirastossa vuonna 2018 suorittamassani korkeakouluharjoittelussa, jossa pääsin valmistelemaan syytteiden lisäksi muun muassa väkivaltarikoksia koskevia syyttämättä jättämispäätöksiä.

¹³ Lievien pahoinpitelyjen osalta tutkielman ulkopuolelle on näin ollen rajattu tapaukset, jotka on käsitelty sakkomenettelyssä (laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010). Törkeät pahoinpitelyt sen sijaan olen rajannut tutkielman ulkopuolelle, koska niistä syyttämättä jättäminen lienee ylipäänsä harvinaista, harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen kyseenalaista ja vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen suorastaan kiellettyä. Myös parisuhdeväkivaltaan olennaisesti kuuluva seksuaalinen väkivalta on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

ottaminen on tärkeää myös siinä mielessä, että rajatapauksissa voi olla vaikea määrittää, kumman rikosnimikkeen tunnusmerkistön tietty teko täyttää.

”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan on tuomittava *pahoinpitelystä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.” (RL 21:5)

”Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentehtyjä on tuomittava *lievästä pahoinpitelystä* sakkoon.” (RL 21:7)

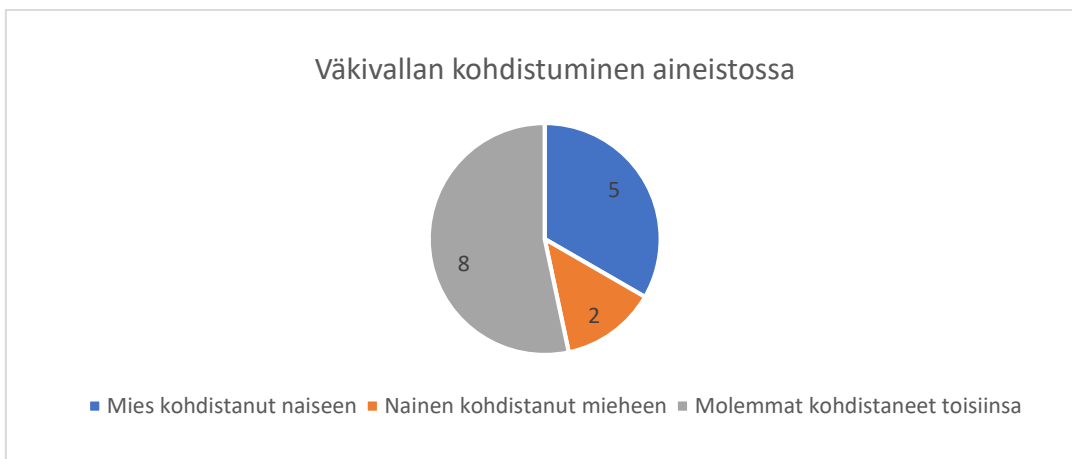
Parisuhdeväkivalta voidaan karkeasti jaotella kahteen eri näkökulmaan, sukupuolittuneen ja konfliktilähtöisen parisuhdeväkivallan näkökulmaksi. Keskeinen eroavaisuus näkökulmien välillä on yksinkertaistettuna siinä, tulkitaanko parisuhdeväkivalta yksi- vai kaksisuuntaisena ilmiönä.¹⁴ Perinteinen tutkimusnäkökulma on ollut juuri feministinen, sukupuolittunut väkivallan paradigma. Sukupuolittuneen väkivallan näkökulmasta parisuhdeväkivalta on epäsymmetristä, pääosin miehen naiseen kohdistamaa väkivaltaa. Miehen käyttämä väkivalta nähdään instrumentaalisenä ja harkittuna tekona, kun taas naisen käyttämä väkivalta pääosin itsepuolustuksena. Parisuhdeväkivallan syynä onkin sukupuolittuneessa tutkimuksessa pidetty miehen halua kontrolloida naista sekä käyttää valtaa suhteessa.¹⁵ Konfliktilähtöinen näkökulma sen sijaan tutkii parisuhdeväkivaltaa symmetrisenä, molempien osapuolten harjoittamana väkivaltana. Konfliktilähtöisen parisuhdeväkivallan lähtökohtana on parisuhdeväkivalta kahdenvälisenä prosessina, jossa sekä mies että nainen voivat olla tekijänä tai uhrina. Toisin sanoen kyseessä on molemminpuolisen tai kahdensuuntaisen parisuhdeväkivallan näkökulma.¹⁶

¹⁴ Salmi 2009 s. 119–120.

¹⁵ Esim. Nyqvist 2001 s. 117 ja 122 ja Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 59–63. Sukupuolittuneen parisuhdeväkivallan näkökulmaa on kritisoitu muun muassa feministisen viitekehyksen sisällä naisen näkemisestä passiivisena ja epäaggressiivisena väkivallan uhrina. Lisäksi kritiikkiä on kohdistunut myös perustavaa laatua oleviin teoreettisiin sekä empiiris-metodologisiin kysymyksiin, kuten väkivaltakäsityksen yksisuuntaisuuteen ja yksipuolisuuteen ja siihen, että väkivaltaa selitetään lähes yksinomaan sukupuoli- ja parisuhdekulttuurin valtarakenteilla sekä miehen kontrollipyrkimyksillä. Salmi 2009 s. 123.

¹⁶ Salmi 2009 s. 120 ja 123. Konfliktilähtöistä parisuhdeväkivallan näkökulmaa kohtaan esitetty kritiikki on kohdistunut pääosin tutkimuksissa käytettyihin aineistoihin ja menetelmiin. Esimerkiksi on kyseenalaistettu kyselytutkimusten ja niissä käytettyjen mittareiden kykyä tuoda esille parisuhdeväkivallan erityisluonne. Salmi 2009 s. 126.

Päätin pitää tutkimukseni näkökulman sukupuolineutraalina, sillä aineiston päätökset tukivat käsitystäni siitä, että parisuhdeväkivaltarikosten tutkimisessa molemmat näkökulmat ovat tarpeen. Tutkimuksessani ei ole siis eroteltu sukupuolittunutta tai konfliktilähtöistä parisuhdeväkivaltaa vaan siinä käsitellään parisuhdeväkivaltaa rikosoikeudellisena ilmiönä, joka sisältää molemmat näkökulmat. Aineistoon kuuluvissa päätöksissä **5/15** tapauksista mies on kohdistanut naiseen väkivaltaa, **2/15** tapauksista nainen on kohdistanut väkivaltaa mieheen ja **8/15** tapauksista sekä mies että nainen ovat kohdistaneet väkivaltaa toisiaan kohtaan.¹⁷



3. Tutkimusmetodi, lähteet ja rakenne

Tutkimukseni metodina on ollut oikeustieteelliselle tutkimukselle tyypillinen lainopillinen (oikeusdogmaattinen) eli voimassa olevan oikeuden sisältöä systematisoiva ja tulkitseva tutkimus.¹⁸ Pyrkiessäni selvittämään, miten teon vähäisyys harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen yhteydessä ymmärretään ja miten sitä arvioidaan, työni koostuu voimassa olevien oikeusnormien ja oikeuskäytännön tarkastelusta. Myös tutkiessani parisuhdeväkivallalle ominaisten erityispiirteiden vaikutusta syyttämättä jättämiseen ja rikoksen arvottamiseen (vähäiseksi) käytin lainopillista metodologiaa.

Lainopin erilaisista suuntauksista tutkielmaani voisi kuvata eritoten kriittinen lainoppi. Olen tutkielmallani tietoisesti halunnut nostaa esiin aiheeseen liittyviä ongelmakohtia ja

¹⁷ Kuvio koskee vain päätöksiä, jotka on tehty vähäisyysperusteella.

¹⁸ Oikeussäännösten systematisoinnilla tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden jäsentämistä. Sen avulla pyritäänkin löytämään tutkielman kohteeseen liittyvät säännökset ja hahmottamaan kokonaiskuva tutkittavasta kohteesta. Oikeussäännösten tulkinnan tehtävänä taas on selvittää näiden systematisoitujen säännösten sisältöä. Hirvonen 2011 s. 22 ja 25.

ristiriitaisuuksia. Tavoitteeni on ollut, kuten *Hirvonen* toteaa, kriittisen oikeusopin harjoittajana valita tutkimusta tehdessäni arvolähtökohtani ja pyrkiä tutkimuksellani tuottamaan oikeudenmukaisempaa ja tasa-arvoisempaa oikeutta.¹⁹

Työni yhtenä pyrkimyksenä on vähäisyysperusteisen syyttämättäjättämiskäytännön selvittäminen, joten metodina on myös empiirinen oikeustutkimus²⁰. Syyttäjien tulkinnan ja perustelujen käytännön selvittämisessä olennaiseksi osaksi tutkielmaani muodostui keräämäni empiirinen aineisto. Aineistona tutkielmassani on Lapin syyttäjänviraston²¹ julkiset syyttämättäjättämispäätökset vuosilta 2017-2018. Tutkielmani aineisto koostuu vähäisyysperusteella tehdyistä päätöksistä, jossa rikosnimikkeenä on lievä tai perusmuotoinen pahoinpitely (15 kappaletta). Lisäksi aineistoon kuuluvat myös näihin vähäisyysperusteisiin päätöksiin liittyvät, molemminpuolista väkivaltatilannetta koskevat syyttämättäjättämispäätökset, jotka on tehty muulla perusteella (neljä kappaletta). Rajasin tutkielmani koskemaan vain päätöksiä, joissa parisuhde oli erikseen yksilöity. Tapausten tunnistaminen parisuhdeväkivallaksi tapahtui joko päätöksen tapahtumatiedoissa olevan käsitteen ”puolisolleen, avopuolisolleen ja aviopuolisolleen” perusteella tai parisuhde tuli muuten ilmi päätöksen perusteluosiosta syyttäjän syyteoikeutta (RL 21:16) perusteltaessa.²²

Tutkielmani empiirisen aineiston rajallisuuden vuoksi²³ kyseessä on kuitenkin enemmänkin esimerkinomainen tutkimusaineisto kuin aineisto, josta on tarkoitus tehdä kokonaislaatuista tutkimusta syyttämättäjättämiskäytännöstä. Toki erittelen aineistoa myös kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti. Tekemässäni aineiston arvioinnissa on huomioitava kuitenkin se, että käytössäni ei ole ollut esitutkinta-aineistoa, joten olen joutunut tyytymään vain päätöksistä ilmi tulleisiin seikkoihin.

¹⁹ Hirvonen 2011 s. 51.

²⁰ Empiirisen oikeustutkimuksen puolestapuhujana Ervasti on ilmaissut huolensa siitä, että mikäli oikeustiede ei käytä hyväkseen empiiristä tietoa, riski oikeustieteen teorian vieraantumisesta todellisista oikeudellisista käytännöistä ja ylipäänsä reaali maailmasta kasvaa. Empiiristä tietoa voidaankin hyödyntää myös teoreettisissa tutkimuksissa monella tavalla ilman, että tutkimus kokonaisuudessaan muuttuu empiiriseksi. Ervasti 2004 s. 12–15.

²¹ Nykyään osa Pohjois-Suomen syyttäjäluekunta. Lapin ja Oulun syyttäjänvirastot yhdistyivät syyttäjälaitoksen uudistuksessa 1.10.2019 Pohjois-Suomen syyttäjäluekunnaksi. Laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019) ja valtioneuvoston asetus Syyttäjälaitoksesta (798/2019).

²² En sisällyttänyt tutkielmaani tapauksia, jotka olivat mahdollisia parisuhdeväkivaltatapauksia (asianosaisina nainen ja mies).

²³ Syyttämättäjättämispäätösten saaminen sähköisenä tiedostona ei onnistunut, sillä niiden tunnistaminen parisuhdeväkivallaksi olisi aiheuttanut liiallista haittaa. Tämän vuoksi tutkielmani koostuu vain kotipaikkakunnaltani Rovaniemen arkistosta saaduista Lapin syyttäjänviraston päätöksistä.

Tutkielma sijoittuu rikosprosessioikeuteen. Käyttämäni lähteet koostuvat pääasiassa suomalaisesta oikeuskirjallisuudesta ja viranomaisaineistosta. Syyttämättä jättämistä koskien tärkeimpänä lähteenä tutkielmassani on ollut Petri Jääskeläisen väitöskirja Syyttäjä tuomarina (1997) ja valtakunnansyyttäjän yleinen ohje (VKS: 2016:6). Parisuhdeväkivallan erityispiirteitä selvittäessäni merkittävimpana lähteenä käytin Vilja Hahdon väitöskirjaa Uhrin myötävaikutus ja rikoksenteijän vastuu (2004). Hahdon väitöskirjasta poiminkin empiiriseen aineistoon sopivia teemoja. Väitöskirjojen ja muiden oikeudellisten teosten lisäksi käytin lähteenä aiheeseen liittyviä oikeudellisia artikkeleja ja tilastotietoja.

Tutkielma koostuu johdannon lisäksi viidestä pääluvusta. Ensimmäisessä pääluvussa on tarkoituksena selvittää yleisemmin harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä toimenpiteistä luopumisen yhtenä muotona ja sen taustalla olevia periaatteita. Tästä pääluvusta löytyy myös tutkielman oikeusvertaileva osuus, sillä käyn läpi pääpiirteittäin Ruotsin vähäisyysperusteiseen syyttämättä jättämiseen rinnastettavaa sakkoperusteista syyttämättä jättämistä ja parisuhdeväkivaltarikoksia koskevaa lainsäädäntöä. Toisessa ja kolmannessa pääluvussa olen keskittynyt rikoksen vähäisyysarvioinnin haitallisuus- ja syyllisyyslementteihin yleisellä tasolla ja parisuhdeväkivaltaan liittyviin erityispiirteisiin nähden. Neljännessä pääluvussa käsittelen odotettavissa olevaa sakkorangaistusta, muita vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen edellytyksiä ja johtopäätöksiäni vähäisyyden kokonaisarvostelusta. Viidennessä eli viimeisessä pääluvussa käsittelen syyttäjän rikosprosessuaalista roolia ja siihen liittyvää harkintavaltaa etenkin päätösten perustelemisvelvollisuuden kautta.

Haluan korostaa sitä, että arvioidessani aineiston päätöksiä tarkoitukseni ei ole kritisoida yksittäisten syyttäjien harkintavaltansa puitteissa tekemiä päätöksiä vaan enemmänkin nostaa esiin rikosoikeudellisia erityispiirteitä, joita parisuhdeväkivaltaa koskevaan syyttämättä jättämiseen liittyy. On myös todettava, että vaikka käytettävissäni oleva empiirinen aineisto on alueellisesti suppea ja voi sinänsä poiketa huomattavastikin muiden alueiden käytännöstä, on merkityksellistä se, että voimassa oleva oikeus ei estä tällaisten päätösten tekemistä, joten on hyvin todennäköistä, että myös muilla syyttäjälueilla vastaavanlaisia päätöksiä on tehty.

II SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISEN PERUSTEENA RIKOKSEN VÄHÄISYYS

1. Syytepakosta harkintavallan käyttöön

Rikosprosessuaalisen lainsäädännön ja lainsoveltamisen tehtävänä on aineellisen rikosoikeuden toteuttaminen huolehtien samanaikaisesti yksilön oikeusturvasta ja menettelyn oikeudenmukaisuudesta.²⁴ Rikosprosessuaalista lainsäädäntöä soveltavana virkamiehenä syyttäjä syyttäjälaitoksesta annetun lain 9 §:n mukaisesti huolehtii rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla (SjäL, 32/2019). Rikosvastuun toteuttamista ilmentää syyteharkinta, jossa syyttäjä ratkaisee hänelle toimitetun esitutkinta-aineiston perusteella, nostaako hän syytteen tuomioistuimessa rikoksesta epäiltyä vastaan.

Rikosprosessioikeudellinen legaliteettiperiaate eli syytepakoperaiaate on syyttäjän syytevallan käyttämisessä lähtökohtana Suomen oikeudessa. Legaliteettiperiaatteen mukaan syyttäjän tulee nostaa syyte epäilyistä rikoksesta aina, kun teko täyttää rangaistavuuden edellytykset ja näyttö on riittävä eli esitutkinta-aineiston perusteella on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi (ROL 1:6.1)²⁵. Legaliteettiperiaatteen mukaisessa rikosprosessissa poliisin on tehtävä ilmoitus kaikista tietoonsa tulleista rikoksista ja aloitettava tutkinta epäillyn saattamiseksi vastuuseen, syyttäjän on nostettava syyte, jos sen tueksi on todennäköisiä syitä ja tuomioistuimen on langetettava aineellisen rikosoikeuden määräämä seuraamus syytteenalaisista teoista.²⁶ Legaliteettiperiaatteen (absolut åtalsplikt) katsotaan vallitsevan myös Ruotsissa. Syytettä koskevat perussäännökset sisältyvät rättegångsbalkin 20 lukuun (RB, 1942:740). Syyttäjän pitää, jollei muuta ole säädetty, nostaa syyte rikoksesta, joka kuuluu virallisen syytteen alaisuuteen (RB 20:6).²⁷

²⁴ Jonkka 1992 s. 12–27.

²⁵ Asianomistajarikosten ollessa kyseessä syytteen nostamisen edellytyksenä on myös asianomistajan syyttämispyyntö (ROL 1:6a:n 3 kohta).

²⁶ Jokela 2018 s. 260, Jääskeläinen 1997 s. 12–14 ja Jonkka 1991 s. 193–194. Legaaliperiaatteen puoltajana on oikeuskirjallisuudessa vedottu mielivallan välttämisen, yhdenvertaisuuden ja ennustettavuuden periaatteisiin, rangaistuksen yleisestävän vaikutuksen ja kansalaisten järjestelmää kohtaan tuntemaan luottamuksen ylläpitoon sekä lainkäyttöelinten riippumattomuuden takaamiseen. Ks. Jääskeläinen 1997 s. 13 ja Jonkka 1991 s. 197.

²⁷ Tosin legaaliperiaatteesta säädetty poikkeukset ovat niin laajoja, että kirjallisuudessa on saatettu kyseenalaiseksi, onko periaate pääsääntönä. Jääskeläinen 1997 s. 50.

Suomessa on vakiintuneesti katsottu, että syytteen tulee perustua todennäköisiin syihin.²⁸ Syytteen nostamiseksi vaadittavasta näytöstä käytetään termiä syytekynnys.²⁹ Todennäköisiltä syiltä vaaditaan sekä epäiltyä olevan henkilön syyllisyyden että syyksilukevan tuomion todennäköisyyttä.³⁰ Vaatimus tuomitsemisen todennäköisyydestä johtaa käytännössä siihen, että syytekynnys lähenee tuomitsemiskynnystä eli niin sanottua täyttä näyttöä. Kuitenkaan syyteharkintavaiheessa ei vielä voida vaatia täyttä varmuutta niin epäillyn syyllisyydestä kuin tuomitsemisestakaan. Syytekynnyksen pohjana oleva ”todennäköinen” merkitsee jo käsitteellisesti epävarmuutta, minkä vuoksi syytteen nostamiseksi on hyväksyttävä suurempi epävarmuus asian todellisesta tilasta kuin tuomitsemisessä. Syyttäjän suorittama todennäköisyysarviointi tapahtuu käytettävissä olevan aineiston eli esitutkinta-aineiston pohjalta, kun taas tuomio perustuu oikeudessa esitettyyn aineistoon, joka on esitutkinta-aineistoa laajempi etenkin henkilötodistelun osalta (suullinen kuuleminen kirjallisen, välillisen aineiston sijaan).³¹ Ruotsissa syytekynnys on asetettu laissa (RB 23:2) hieman korkeammalle kuin Suomessa. Syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa ”riittäviä syitä” (tillräckliga skäl) epäillyn syyllisyyden tueksi. Käytännössä ero ”riittävien” ja ”todennäköisten” syiden välillä ei kuitenkaan ole kovin merkittävä.³²

Syyteprosentti on laskenut viime vuosina tasaisesti ja syyte nostetaan nykyään alle kahdessa kolmasosassa syyttäjän syyteharkinnassa olleista rikosasioista.³³ Esimerkiksi vuonna 2018 syyttäjien ratkaisemia asioita oli kaikkiaan 89 213. Niistä syytteitä nostettiin 58 436 asiassa (65,50 %), rangaistusmääräyksiä annettiin 23 (0,03 %), harkinnanvaraisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin 4 468 (5,01 %)³⁴ ja prosessuaalisia syyttämättäjättämisiä 5 208 (5,84 %). ETL 3:10.1:n mukaisia seuraamusluontoisia rajoittamisia tehtiin 12 058 (13,52 %), ETL 3:10.2:n mukaisia prosessuaalisia rajoittamisia 4 859 (5,45 %), ETL 3:10.2:n mukaisia kustannusperusteisia rajoittamisia 2 706 (3,03 %), syyttäjän päätöksiä 1 378 (1,54 %) ja syyttäjän ilmoituksia 49 (0,05 %). Käräjäoikeudessa syytteistä hylättiin kokonaan tai osittain 7 431 (12,7

²⁸ Jokela 2018 s. 270 ja Jonkka 1991 s. 115–116.

²⁹ Pohdittaessa laintulkintaa eli oikeuskysymyksiä yleisellä (abstraktilla) tasolla tosiasiakysymysten sijaan ei puhuta syytekynnyksestä. Oikeuskysymysten osalta kyse on tulkinnanvaraisessa tapauksessa siitä, kumman tulkintavaihtoehdon puolesta on painavammat perusteet (”övervikt”). Jonkka 1991 s. 147 ja Tolvanen 2003 s. 353.

³⁰ HE 82/1995 vp s. 38. Tästä myös Jonkka väitöskirjassaan. Jonkka 1991 s. 136.

³¹ Jonkka 2003 II s. 985.

³² Jokela 2018 s. 48.

³³ Syyteprosentti oli 77,60 % vielä vuonna 2008 (ratkaistuja rikosasioita 84 665, joista nostettiin 65 699 syytetä). Syyttäjälaitos 2010 s. 7.

³⁴ Harkinnanvaraisia syyttämättä jättämisiä (lähteessä SJP tpluop eli toimenpiteistä luopuminen) tehtiin vuonna 2008 lähes sama määrä 4 217 (4,98 %) kuin nykyään. Sen sijaan harkinnanvaraisten esitutkinnanrajoittamispäätösten lukumäärä on kasvanut huomasti (vuonna 2008 silloisen ETL 4:3:n mukaan rajoittaminen tehtiin 3595 asiassa (4,25 %), kun viime vuonna vastaava luku oli 12 058 (13,52 %). Syyttäjälaitos lukuina 2010 s. 7.

%).³⁵ Syytteiden hylkäysprosentin kehitystä voidaankin pitää karkeana mittarina sille, kuinka kaukana syyte- ja tuomitsemiskynnys ovat toisistaan.³⁶ Viime vuoden luvussa on huomattava kuitenkin se, että se koskee myös vain osittain hylättyjä syytteitä.

Ruotsissa syyttäjän käsiteltävänä on hyvin paljon suurempi määrä (436 956³⁷) rikosasioita vuosittain kuin Suomessa (89 213). Tämä selittyy Ruotsin suuremman väkiluvun lisäksi sillä, että tilastoissa on mukana kaikki rikosepäilyt, joita ratkaisee esitutkinnan osalta syyttäjän lisäksi myös poliisiviranomainen. Suomen tilastoissa taas mukana on vain syyttäjälle esitutkitaviranomaisilta edenneet asiat. Ruotsin syyttäviranomaisten julkaiseman vuosiraportin mukaan vuonna 2018 nostettiin 179 542 syytettä (53 % kaikista Suomessakin syyttäjälle kuuluvista päätöksistä). Prosessuaalisia syyttämättä jättämisiä (åtal väcks inte) tehtiin 17 306 (5,1 %), kun harkinnanvaraisia syyttämättä jättämispäätöksiä vastaavia syyttämättä jättämisiä (åtal-sunderlåtelse) tehtiin 14 309 (noin 4,2 %). Lisäksi yhteisösakko (företagsbot) annettiin 400 tapauksessa (0,1 %) ja rangaistusmääräys (strafföreläggande) 40 904 (12,1 %) tapauksessa. Esitutkinnanrajoittamispäätöksiä tehtiin yhteensä 21 468. Esitutkintaa ei aloitettu (inleds inte) 3 483 (1,0 %) ja esitutkinta lopetettiin (läggs ned) 17 985 (5,3%) päätöksessä. Muita päätöksiä tehtiin 64 786 (19,1 %).³⁸ Esitutkinnan rajoittamista, rangaistusmääräyksiä ja muita syyttäjän päätöksiä lukuun ottamatta suhdeluvut ovat hyvin lähellä Suomen vastaavia lukuja.³⁹

Jonkan mukaan syytekynnystä koskevissa rajatapauksissa syyttäjän olisi turvauduttava punnintamalliin. Harkinnanvaraisten näyttökysymysten ratkaisemiseksi syyttäjän tulisi arvioida kumman ratkaisun, syytteen nostamisen vai syyttämättä jättämisen, puolesta on esitettävissä oikeudellisesti paremmat perusteet. Syyttäjän tulisi punnita avoimesti syytteen nostamisen puolesta ja vastaan puhuvia oikeudellisessa argumentaatiossa hyväksyttäviä näkökohtia, kuten epäillyn oikeusturvaa ja rikosvastuun toteuttamisvaatimusta selvittämistä intressin muodossa. Kuten *in dubio pro reo* -ajattelussa, jonka Jonkka näkee punnintamallin vaihtoehtona syytekynnyksen rajatapausarviointiin⁴⁰, epäillyn oikeusturva on syyteharkinnan

³⁵ Syyttäjälaitos lukuina 2018 (<https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina>, luettu 8.11.2019).

³⁶ Jonkka 2003 II s. 977.

³⁷ Erotin raportista suhdelukuja laskiessa vain ne päätökset, jotka kuuluvat Suomessakin syyttäviranomaisille. Näin ollen syyttäjän (tai poliisin) Ruotsissa esitutkinnan aloittamista tai lopettamista koskevat muut kuin esitutkinnan rajoittamispäätökset (förundersökningens begränsningar) jäivät luvuista pois. Suomen syyttäjän tekemiä ratkaisuja vastasi näin ollen Ruotsissa lukumäärä 338 715.

³⁸ Åklagarmyndigheten 2018 s. 58.

³⁹ Esitutkinnan rajoittamista koskevien päätösten määrä, etenkin seuraamusluonteisen rajoittamisen osalta (13,52 %), on Suomessa huomattavasti suurempi. Tämä herättää epäilyksen siitä, voisiko Suomessa syyttäjällä olla turhan alhainen kynnys antaa esitutkinnan rajoittamispäätös tutkinnanjohtajan esityksestä ottaen huomioon sen, ettei syyttäjä välttämättä (esimerkiksi esitutkintamateriaalin puutteen vuoksi) ole yhtä hyvin perillä asian todellisesta tilanteesta kuin tutkinnanjohtaja. Syyttäjälaitos lukuina 2018 (<https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina>, luettu 12.12.2019).

⁴⁰ Jonkan mukaan rajatapauksissa syyttäjän menettelyn voidaan ajatella perustuvan myös *in dubio pro reo* -ajatteluun, jonka mukaan epäselvässä näyttötilanteessa syyte on hylättävä, sillä rikosprosessissa pätee sääntö, jonka mukaan syyttömän tuomitseminen ja rankaiseminen on suurempi paha kuin näytön riittämättömyyteen

epävarmuustilanteessa hyvin painava näkökohta. Punnintamallin mukaan ratkaisua ei kuitenkaan voida perustaa pelkästään tämän näkökohdan huomioimiseen.⁴¹

Frände tulkitsee syytekynnyksen ylittymisen arviointia hieman eri tavoin. *Frände* jakaa syytekynnyksen ylittymisen eli todennäköisten syiden käsilläolon kolmeen eri vaiheeseen. Tärkein vaihe on sen ratkaiseminen, riittääkö käsillä oleva näyttö syytteen nostamiseen. Riittävältä näytöltä vaaditaan sen näyttöarvon kohoamista selvästi yli 0,50:n yksisuuntaisella todennäköisyysasteikolla. *Fränden* mukaan lähtökohtana voisi olla se, että syytekynnys ylittyy, kun näyttöarvo on noin 0,75. Mikäli syyttäjä toteaa, että asia on riittävästi selvitetty ja syytekynnys on ylittynyt, on toisessa vaiheessa tutkittava, voisiko aineiston perusteella tulla ajateltavaksi vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja eli hypoteeseja. Tämän taustalla on se, että tuomitseminen edellyttää OK 17:3.2:n mukaan sitä, ettei epäillyn syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä eli nimenomaan edellä mainittu vaihtoehtoinen selitysmalli ei jätä epäilystä syytetyn syyllisyydestä. Vasta näiden vaiheiden jälkeen syyttäjä suorittaa Jonkan väitöskirjan mukaisen periaatepunninnan epäillyn oikeusturvavaatimuksen ja rikoksen selvittämistä välillä.⁴²

Syytepakkoperiaate ei ole kuitenkaan poikkeukseton. Syytettä nostaessa noudatetaan tiettyssä määrin niin sanottua opportunitaattiperiaatetta, toiselta nimeltään syyteharkintaperiaatetta, jonka mukaan syytevelvollisuus on relatiivinen ja riippuu syytteen nostamisen rikosprosessuaalisten edellytysten täyttymisen lisäksi syyttäjän tarkoituksenmukaisuusharkinnasta. Syytteen edellytysten muutoin ollessa olemassa, syyttäjälle uskotaan harkintavalta päättää, nostaako hän syytteen vai ei.⁴³

perustuva syyllisen vapauttaminen. Tähän liittyy kuitenkin riskejä. Mikäli syyteharkinnassa näytöllinen epävarmuus ratkaistaisiin aina yksinomaan epäillyn kannalta edullisella tavalla, painottuisi syyttäjän rooli rikosprosessin kokonaisuutta ajatellen yksipuolisesti. Todennäköiset syyt tarkoittavat lisäksi tietynasteista epävarmuuden hyväksymistä jo sellaisenaan, joten miten voitaisiin soveltaa sääntöä, jonka mukaan asia on epävarmassa tapauksessa ratkaistava epäillyn hyväksi. Jonkan mukaan *in dubio pro reo* nostaisikin uudeksi ongelmaksi sen määrittämisen, milloin epävarmuus on sen laatuista, että kyseinen sääntö tulisi ottaa käytettäväksi. Voidaan siis todeta, että syystäkin oikeuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä mielipiteitä *in dubio pro reo* -periaatteen soveltamisesta syyttäjän toiminnassa. Jonkka 2003 II s. 987–988. *Tolvanen* sen sijaan on puoltanut periaatteen soveltamista syyteharkinnassa etenkin kaksiasianosaissuhteen puuttumisen perusteella. Syyttäjän puolueettomuus korostuu juuri syyteharkinnassa, kun mahdollisen oikeudenkäynnin toinen osapuoli ei voi vielä puolustautua epäilyä vastaan tasa-arvoisesti syyttäjän kanssa. Esitutkinnassa on lain mukaisesti selvitettävä sekä epäilyä tukevat että sitä vastaan puhuvat seikat, mutta käytännössä esitutkinta painottuu kuitenkin epäilyä tukevien seikkojen selvittämiseen. Tämä korostuu etenkin silloin, kun epäillyllä ei ole esitutkinnassa avustajaa. Epäilyä horjuttavat seikat eivät välttämättä ole tulleet poliisin tietoon, eikä lainopillista koulutusta vailla oleva epäilty itse osaa mieltää, mitä seikkoja hänen olisi edullista tuoda esille. Kun näytöllinen tila jo lähtökohtaisesti voi olla epäillyn kannalta epäedullinen, on kohtuullista kompensoida epäsuhtaa hänen edukseen syyteharkinnassa siten, että epävarmuutta ei lueta ainakaan hänen vahingokseen. *Tolvanen* 2003 s. 354–355. *In dubio pro reo* -periaatteesta syyttäjän päätöksenteossa ks. Jonkka 1991 s. 236–247.

⁴¹ Jonkka 2003 II s. 988.

⁴² *Frände* 2009 s. 190–191.

⁴³ Jonkka 1991 s. 199–202 ja Jääskeläinen 1997 s. 12–13. Ks. legaliteetti- ja opportunitaattiperiaatteesta varhaisempia kirjoituksia esim. *Ignatius* 1900 s. 204–213 ja *Lahti* 1974 s. 79–88.

Opportunitteettiperiaatteen mukaista syyttämättä jättämistä koskevat ensimmäiset säännökset olivat jo vuoden 1940 laissa nuorista rikoksenteijöistä (262/1940). Muihin rikoksenteijäryhmiin vastaava mahdollisuus ulotettiin vuonna 1966. Syyteharkintaperiaatteen käyttöalaa laajennettiin edelleen olennaisesti Suomessa vuonna 1990 annetulla lailla RVA:n (asetus rikoslain voimaannemmisesta) muuttamisesta (301/1990). Laissa säädettiin syyttäjän mahdollisuuksista jättää syyte seuraamusluonteisesti nostamatta. Vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksessa kyseiset lainkohdat siirrettiin RVA:sta rikosasioiden oikeudenkäyntilakiin (689/1997). Tässä yhteydessä säännökset pysyivät ennallaan vähäisiä sanamuotoja koskevia tarkistuksia lukuun ottamatta.⁴⁴

Ennen lainmuutosta (670/2014) syytteestä luopumista kuvattiin termillä seuraamusluonteinen eli syyksilukeva syyttämättä jättäminen. Sen mukaan syyttäjä katsoi epäillyn syyllistyneen kyseiseen rikokseen, mutta laissa säädetyillä perusteilla harkitsi kuitenkin oikeaksi luopua syytteen nostamisesta. Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen erosi siten syytekynnyksen ylittämättä jäämiseen perustuvasta syyttämättä jättämisestä.⁴⁵ Lainmuutoksella ratkaistiin vanha syyttäjän syytekynnykseen liittyvä tulkintaongelma eli kysymys siitä, kuinka todennäköinen epäillyn syyllisyyden tulee olla, jotta syyttäjä voi tehdä seuraamusluonteisen syyttämättä jättämispäätöksen. Nykyisen opportunitteettiperiaatetta ilmentävän lainkohdan mukaan (ROL 1:6.2): ”Vaikka on olemassa todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyyden tueksi ja muut 1 momentissa säädetyt edellytykset täyttyvät, syyttäjä saa kuitenkin jättää syytteen nostamatta 7 ja 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla”. Säännöksestä ilmenee, että riittävää on se, että syyttäjä katsoo käsillä olevan todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyydestä eli hän katsoo syytteen nostamisen edellytysten olevan käsillä, mutta luopuu toimenpiteistä asiassa. Tämän seurauksena nykyisin puhutaan harkinnanvaraisesta syyttämättä jättämisestä seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen sijaan. Syyttämättä jättämispäätös ei siis enää sisällä kannanottoa epäillyn syyllisyydestä.⁴⁶

Ruotsissa syyttämättä jättäminen on edelleen syyksilukevaa. Jotta rikosasiassa voidaan tehdä syyttämättä jättämispäätös, täytyy olla selvitetty riittävässä määrin, että syytetty on syyllistynyt rikokseen. Syyttämättä jättämispäätös katsotaankin Ruotsissa eräänlaiseksi ”tuomioksi”. Siinä syyttäjä toteaa rikoksesta epäillyn syyllistyneen kyseessä olevaan rikokseen, mutta katsoo, ettei häntä vastaan tulisi nostaa syytettä tai rangaista häntä. Syyttämättä jättämispäätös antaa näin ollen olettaa, että tosiasiasijat ovat selviä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että

⁴⁴ Jokela 2018 s. 276 ja Lappi-Seppälä 2000 s. 269–271.

⁴⁵ Jokela 2018 s. 275

⁴⁶ HE 58/2013 vp s. 19–20.

rikoksesta epäilty on tunnustanut kyseessä olevan rikoksen.⁴⁷ Koska syyttämättä jättämistä koskeva päätös sisältää syyksilukevan lausuman, vaatii se muodollisesti samanlaisen näytön kuin syytteen nostaminen. Näin ollen esitutkinta on saatettava päätökseen.⁴⁸

Ruotsin syyttämättäjättämiskäytäntö poikkeaa suuresti Suomen käytännöstä myös siinä, että syyttämättäjättämispäätös ja päätösten lukumäärä, jos niitä on useampia, rekisteröidään henkilön rikosrekisteriin (belastningsregistret⁴⁹). Näin ollen syyttäjä voi ennen syyteharkintaratkaisuaan tarkistaa, onko kyseisen henkilön kohdalla luovuttu toimenpiteistä aikaisemmin, mikä tosin ei ole ainakaan sakkoperusteisen syyttämättä jättämisen este.⁵⁰ Rikosrekisteriin merkitty syyttämättäjättämispäätös myös katsotaan tuomioksi, kun sovelletaan rangaistuksen mittaamista koskevia säännöksiä ja edellisten tuomioiden mahdollista vaikutusta uuteen tuomioon.⁵¹ Syyttämättä jättäminen on siis luonteeltaan Ruotsin käytännössä huomattavasti lähempänä rangaistusta kuin Suomessa.⁵²

2. Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen

Syyttäjä saa oman harkintansa mukaisesti jättää syytteen nostamatta, vaikka esitutkinta-aineistosta ilmennyt näyttö ylittäisi hänen näkemyksensä mukaan syytekynnyksen, seuraavien perusteiden täytyessä:

1. Epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä (ROL 1:7:n 1 kohta).⁵³

⁴⁷ RÅR 2008:2 s. 39, Landström 2011 s. 227 ja Asp 2012 s. 156–157.

⁴⁸ RÅR 2008:2 s. 39.

⁴⁹ Belastningsregistret eli sananmukaisesti ”taakkarekisteri” sisältää tietoja henkilöstä, jolle on määrätty rangaistus rikoksesta. Belastningsregistret vastaa Suomen rikosrekisteriä, mutta sisältää tuomioistuinten tuomioiden (myös sakkorangaistukseen johtaneet) lisäksi myös rikosasioita koskevat muut viranomaisten päätökset.

⁵⁰ Päätösten rekisteröinti voisi tehostaa myös Suomen syyttäjien ratkaisutoimintaa. Suomessa syyttämättä jättämiseen liittyy se ongelma, ettei laissa ole sääntöjä siitä, kuinka usein samankaltaisesta teosta saa jättää syyttämättä. Syyttäjän olisi kuitenkin syyteharkintaratkaisua tehdessään mielestäni hyvä tarkistaa rikosrekisterin lisäksi, onko samankaltaisesta rikoksesta luovuttu jo aiemmin toimenpiteistä syyttämättä jätetyn kohdalla. Huomattava on nimenomaan parisuhdeväkivallan kohdalla se, että sakkorikoksia ei näy rikosrekisterissä, joten rikosrekisterin tarkistaminen ei välttämättä ole riittävä toimenpide. Tällaista tarkistusta ei kuitenkaan nykyinen käytäntö velvoita syyttäjää tekemään.

⁵¹ Asp 2012 s. 156–157.

⁵² Ennen syyttämättä jättämisen muuttumista harkinnanvaraiseksi Suomessa Illman kritisoi päätösten syyksilukevaa luonnetta syyttäjän rikosprosessuaalisen roolin vuoksi. Illmanin mukaan esitutkinta- ja pakkokeinolain esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset viittaavat selvästi siihen, että syyttäjä on ennen kaikkea tutkintaelin. Illman esittikin päätösten muodoksi sitä, että syyttäjä toteaa päätöksessä todisteiden olevan riittävän vahvoja syytteen nostamiseen, mutta syyttäjä on päättänyt pidättäytyä syytteestä rikoksen vähäisen luonteen vuoksi. Näin syyttäjän rooli ei läheneisi tuomarin roolia. Illman 2008 s. 146–147.

⁵³ Vähäisyysperuste on toiseksi yleisin harkinnanvarainen syyttämättäjättämisperuste. Vähäisyyden perusteella jätettiin vuonna 2017 syyttämättä 2007 epäiltyä rikosta ja kohtuusperusteella 2391 epäiltyä rikosta.

2. Rikoksesta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta eikä epäilystä rikoksesta olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan (nuoruusperuste, ROL 1:7:n 2 kohta).
3. Oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (kohtuusperuste, ROL 1:8.1:n 1 kohta).
4. Epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään (konkurrenssiperuste, ROL 1:8.1:n 2 kohta).
5. Asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen (kustannusperuste⁵⁴, ROL 1:8.1 3 kohta).
6. Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettyä ei nosteta kaikista epäilyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii (tunnustamisperuste⁵⁵, ROL 1:8.2).

ROL 1:8:ssa säädetään, että 3-5 kohdan mukaisen syyttämättä jättämisen edellytyksenä on lisäksi se, että tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei muuta vaadi.⁵⁶ Edellä mainittujen lainkohtien lisäksi eräissä muissa laeissa, kuten rikoslaissa vahingonteon (RL 35:7) ja huumausainerikosten (RL 50:7) osalta ja tieliikennelaissa liikenne rikkomusten osalta (TLL 104 §) on erityissäännöksiä syytteestä luopumisesta.⁵⁷ Harkinnanvaraisten syyttämättäjättämisperusteiden tulkinnassa on huomattava se, että rajatapauksissa on yleistä eri perusteiden kietoutuminen toisiinsa siten, että syyttäjä tosiasiallisesti päätyy kokonaisarviointilla ensin

Kolmanneksi yleisen harkinnanvarainen peruste oli konkurrenssiperuste, jolla jätettiin syyttämättä 1439 epäiltyä rikosta. Lappi-Seppälä – Niemi 2018 s. 33.

⁵⁴ Lisättiin vuoden 2014 lainuudistuksessa (670/2014).

⁵⁵ Lisättiin vuoden 2014 lainuudistuksessa (670/2014). Tunnustamisperustetta koskevan säännöksen soveltaminen on mahdollista itsenäisesti tavanomaisessa syyteharkintatilanteessa tai osana syyteneuvottelua.

⁵⁶ Syyttämättä jättämistä koskevien yleisten ohjeiden mukaan tärkeää yleistä ja yksityistä etua koskevat kysymykset otetaan kuitenkin huomioon myös muita harkinnanvaraisia syyttämättäjättämisperusteita sovellettaessa. VKS: 2016:6 s. 8.

⁵⁷ Jokela 2018 s. 277.

syyttämättä jättämiseen ja valitsee vasta sen jälkeen päätöksen perusteen ja sitä kautta sen perustelut.⁵⁸

Ruotsissa harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä koskevat säännökset rakentuvat sen asenteen varaan, että mikäli syyte olisi kaikissa olosuhteissa nostettava, olisi se monissa tapauksissa nähtävä aivan liian joustamattomana ja jopa puhtaasti loukkaavana.⁵⁹ Näin ollen myös Ruotsissa sovelletaan opportunitetiperiaatetta (relativ åtalsplikt), jonka mukaiset syyttämättä jättämissäännökset sisältyvät RB 20 luvun 7 §:ään. Syyttäjä saa säännöksen mukaan päättää syyttämättä jättämisestä, jollei jokin olennainen yleinen tai yksityinen etu tule syrjäytetyksi (något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts), jos

1. voidaan olettaa, että rikoksesta ei seuraisi muuta kuin sakkoa,
2. voidaan olettaa, että seuraamus olisi ehdollinen tuomio ja syyttämättä jättämiseen on erityisiä syitä,
3. epäilty on tehnyt toisen rikoksen ja siitä seuraavan rangaistuksen lisäksi rangaistus uudesta rikoksesta ei ole tarpeellinen, tai
4. epäilty joutuu psyykkisten hoito- tai sijoitustoimenpiteiden kohteeksi tuesta ja palveluista tietyille toimintarajoitteisille annetun lain mukaisesti (Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, 1993:387).

Syyte saadaan jättää nostamatta lisäksi, jos on erityisistä syistä ilmeistä, että rangaistus ei ole tarpeellinen rikoksesta epäillyn rikollisen toiminnan jatkamiseksi tai olosuhteet huomioon ottaen muutkaan syyt eivät vaadi syytteen nostamista (RB 20:7.2).⁶⁰ Huomattava on, että vaikka monissa tapauksissa voisi olla aiheutta soveltaa useita RB 20:7.1:ssä säädettyjä syyttämättä jättämisperusteita, on syyttäjän tuettava päätöksensä vain yhdelle niistä. Syyttäjä valitsee tällöin vapaasti perusteen, joka näyttää luonnollisimmalta kyseisessä yksittäistapauksessa.⁶¹

⁵⁸ Jonkka 1991 s. 298.

⁵⁹ Lagrådsremiss 2011 s. 11.

⁶⁰ Tämä vastaa enemmänkin Suomen kohtuusperustetta (ROL 1:8.1:n 1 kohta), joten en käsittele sitä enempää.

⁶¹ RÅR 2008:2 s. 40. Syyttämättä jättämiseen liittyy perusvaatimus siitä, ettei yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Vuoden 1985 lainmuutoksen esitöissä ehdotettiin syyttämättä jättämisen esteen sanamuodoksi Suomessakin käytössä olevaa ”tärkeää” yleistä ja yksityistä etua. ”Tärkeän” katsottiin kuitenkin nostavan kynnyksen syyttämättä jättämistä vastaan puhuvasta syystä liian korkealle. Esitöissä katsottiin, että tarkoitukseksi tuskina tulla, että ainoastaan poikkeustapauksissa kyseeseen voisi tulla syyte. Siten ”tärkeä” muutettiin ”olenaiseksi” yleiseksi tai yksityiseksi eduksi. Prop. 1984/85:3 s. 64 ja 68.

3. Teon vähäisyys toimenpiteistä luopumisen perusteena

Rikoksen seuraamuksen määräämisessä tai mittaamisessa merkitystä saa se, kuinka törkeä teko, sen oikeudenvastaisuus tai tekijän syyllisyys on. On olemassa vyöhyke, jolla teko jää rankaisematta, vaikka kaikki rikoksen edellytyksille asetetut kriteerit täytyisivätkin. Tämä vyöhyke on vähäisten rikosten alue.⁶²

Vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä koskevassa lainkohdassa (ROL 1:7:n 1 kohta) todetaan, että tekoa on ”kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä”. Syyttäjän on siten perustettava päätöksensä kokonaisarviointiin, jossa otetaan samanaikaisesti huomioon sekä teon haitallisuus että tekijän syyllisyys. Molempien ehtojen täytyminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä.⁶³ Vähäisyysarvioinnille on nimittäin tyypillistä haitallisuuden ja syyllisyyden tulkinnanvaraisten käsitteiden kietoutuminen yhteen.⁶⁴ Rikoksen vähäisyyden kokonaisarviointiin vaikuttavat rikoksen laji ja vakavuusaste, sillä mitä lievemmästä rikoslajista on kyse, sitä helpommin vähäisyysperusteen käytön edellytyksenä olevat rikoksen vähäisyyttä koskevat ehdot täyttyvät. Tämä näkyi myös tutkielmani aineistossa, jossa lievää pahoinpitelyä koskevat päätökset olivat ehdoton enemmistö perusmuotoista pahoinpitelyä koskevien päätösten jäädessä vähäisiksi. Lain esitöissä todetaankin tähän liittyen, että mitä törkeämmästä rikoslajista on kyse, sitä enemmän vaaditaan, jotta vähäisyysperusteisen toimenpiteistä luopumisen soveltamisedot täyttyvät.⁶⁵

Rikoksen vähäisyys tulisi suhteuttaa jokaisessa yksittäistapauksessa kyseiseen rikoslajiin. Syyttäjän tulee siten arvioida, onko rikosta pidettävä rikoslajin normaalitapaukseen verrattuna vähäisenä.⁶⁶ *Jääskeläisen* mukaan normaalitapaukseen viittaaminen tarkoittanee sitä, että syyttämättä jättäminen ei esitöiden mukaan tule kysymykseen sinänsä hyvin vähäisissäkin rikoksissa, jos tapaukseen ei liity mitään epäillyn syyllisyyttä alentavia tai teon haitallisuutta vähentäviä erityispiirteitä.⁶⁷ Vähäisyyttä koskevan kokonaisarvioinnin tulee myös olla luonteeltaan tai asteeltaan erilaista verrattuna yksittäisten rikossäännösten edellyttämään vähäisyyden kokonaisarviointiin. RL 21:7:n mukaan ”kokonaisuutena arvostellen

⁶² Tuori 2005 s. 329.

⁶³ Jääskeläinen 1997 s. 271.

⁶⁴ Pahoinpitelyrikoksessa esimerkiksi uhrin asema ja tekotapa vaikuttavat sekä teon haitallisuuden että tekijän syyllisyyden arviointiin.

⁶⁵ HE 44/2002 vp s. 210. Hallituksen esitys koskee vähäisyysperusteisesta tuomitsematta jättämistä, mutta näen tämän soveltuvan myös syyttämättä jättämiseen toimenpiteistä luopumisen yhtenä muotona.

⁶⁶ HE 79/1989 vp s. 13.

⁶⁷ Jääskeläinen 1997 s. 271–272.

vähäisenä” pidettävä pahoinpitely eli lievä pahoinpitely ei siten suinkaan välttämättä jää ROL 1:8.1:n mukaan ”kokonaisuutena arvostellen vähäisenä” syyttämättä.⁶⁸

Vähäisyyteen perustuva toimenpiteistä luopuminen on syyteharkinnan lisäksi mahdollista myös muissa rikosprosessin vaiheissa. Esitutkinna rajoittamista koskevassa päätöksessä syyttäjä päättää tutkinnanjohtajan esityksestä, ettei esitutkintaa toimiteta tai se lopetetaan, jos syyttäjä ROL 1:7.1:n vähäisyysperusteella tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista (ETL 3:10.1). Syyteharkinnan päätyttyä syyttäjällä on edelleen mahdollisuus peruuttaa syyte, mikäli syytteen nostamisen jälkeen ilmenee seikka, jonka mukaan syyttäjä olisi ollut oikeus jättää syyte nostamatta ROL 1:7.1:n vähäisyysperusteella (ROL 1:12). Tämä voisi käsitykseni mukaan olla mahdollista esimerkiksi, jos ennen tuomioistuinkäsittelyä asianosaisten ennakkovastauksissa tulee ilmi uutta tietoa rikoksen vähäisyyden tueksi.

Vaikka teko etenisi tuomioistuimeen ja luettaisiin siellä syytetyn syyksi, on tuomioistuimen mahdollista jättää syytetty rangaistukseen tuomitsematta rikoksen vähäisyyden perusteella. Rangaistukseen tuomitsematta jättämistä vähäisyyden perusteella koskeva RL 6:12:n 1 kohta on kirjoitettu samaan muotoon kuin vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä koskeva pykälä lukuun ottamatta syyttämättä jättämisen edellytyksenä olevaa teosta odotettavissa olevaa sakkorangaistusta.⁶⁹ Säännösten pitkälti yhtäläisestä kieliasusta huolimatta lain esitöissä on painotettu sitä, että tuomitsematta jättämisen soveltamisala on syyttämättä jättämistä laajempi. Rikoksen vähäisyys on siten arvioitava eri rikosprosessin portaissa eri mitalla.⁷⁰ Esimerkiksi *Lahti* on pitänyt perusteltuna sitä, että tuomioistuimella on syyttäjää laajempi harkintavalta koskien toimenpiteistä luopumista. Vähäisyysperustetta on siten tulkittava tiukemmin syyttäjän kuin tuomioistuimen harkinnassa.⁷¹ Vähäisyyteen perustuva toimenpiteistä luopuminen on kuitenkin käytännössä huomattavasti harvinaisempaa tuomioistuimissa, sillä suuri osa vähäisistä rikoksista karsiutuu jo ennen tuomioistuinkäsittelyä.⁷² Toimenpiteistäluopumisjärjestelmä onkin problemaattinen siinä mielessä, että porrasjärjestelmän mukaan soveltamisalan tulisi laajentua, mitä korkeammalle seuraamusjärjestelmän portaikossa mennään, eikä toimenpiteistä tulisi luopua alemmalla tasolla tilanteissa, joissa

⁶⁸ Tuori 2005 s. 331.

⁶⁹ Tosin syyttämättä jättämistä koskevassa lainkohdassa puhutaan ”tekijän” sijaan ”rikoksesta epäillystä”.

⁷⁰ HE 79/1989 vp s. 19.

⁷¹ Ks. *Lahti* 1974 s. 356. Syyttämättä jättämisen ja tuomitsematta jättämisen suhteesta tarkemmin ks. Jääskeläinen 1997 s. 455–461.

⁷² Lappi-Seppälä 1991 II s. 1203.

ylempi viranomainen olisi ryhtynyt toimenpiteisiin⁷³. Prosessiekonomian mukaisesti taas toimenpiteistä luopuminen tulisi tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia. Tasapainoilu linjausten välillä lienee tuottavan rajatapauksissa hankaluuksia syyttäjälle.⁷⁴

Sakkoperusteinen syyttämättä jättäminen Ruotsissa

Ruotsissa vähäisyysperustetta vastaa syyttämättä jättäminen sakkorikoksissa. Syyttäjä saa jättää syyttämättä rikoksesta, jos on oletettavissa, että rikoksesta seuraava rangaistus on sakkorangaistus. Säännöksen soveltamisen yleisedellytyksenä on, ettei jokin olennainen yleinen tai yksityinen etu tule syrjäytetyksi. RB 20 luvun 7 §:n 1 momentin 1-kohdan mukainen säännös sai nykyisen muotonsa vuoden 1985 uudistuksessa. Aiempi vähäisyysperuste oli lähinnä tarkoitettu ainutkertaisiin tapauksiin (engångsföreteelser) tai erityisten olosuhteiden vuoksi anteeksiannettaviin tapauksiin, kun taas uudistuksen myötä näillä erityispiirteillä ei ole enää niin ratkaisevaa merkitystä. Enää ei myöskään vaadita, että syyttäjä tutkii lähemmin, onko rikoksesta epäilty aiemmin tehnyt samankaltaisen rikoksen. Vaikka syyttäjä olisikin tietoinen tällaisesta, ei se sinänsä ole este syyttämättä jättämiselle.⁷⁵ Uuden säännöksen tavoitteena oli seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen alan laajentaminen ja huomattava yleistyminen juuri sakkorikoksissa. Kuitenkin lain esitöissä ja valtakunnansyyttäjän ohjeissa⁷⁶ on muistutettu, että sakkorikoksia koskee edelleen legaaliperiaatteen (absolut åtalsplikt) mukainen oletamus syytteen nostamisesta. Syyttämättä jättämisperusteiden soveltaminen ei saa myöskään tarkoittaa tiettyjen rikostyyppien dekriminalisointia.⁷⁷

Käytännössä sakkoperusteiset syyttämättäjättämispäätökset olivat ennen vuoden 1985 uudistusta keskittyneet tiettyihin rikostyyppeihin (näpistykset, vähäiset huumausainerikokset ja liikenne rikkomukset). Uuden säännöksen soveltaminen tuli kuitenkin lain esitöiden mukaan mahdolliseksi myös muissa vähäisemmissä omaisuusrikoksissa, kuten omavaltaisessa menettelyssä (egenmäktigt förfarande, RB 8:8). Säännöksen soveltamisalaan tulivat myös sellaiset

⁷³ Lappi-Seppälä 1991 I s. 915.

⁷⁴ Olen tutkielmassani käyttänyt vähäisyysperusteen tulkinnassa apuna myös tuomitsematta jättämistä koskevia lain esitöitä (HE 44/2002 vp.) syyttämättä jättämisen suppeammasta soveltamisalasta huolimatta.

⁷⁵ Prop. 1984/85:3 s. 29 ja RÅR 2008:2 s. 26.

⁷⁶ Syyttämättä jättämistä sääntelee lain ja lain esitöiden lisäksi valtakunnansyyttäjän toimintalinjaus esitutkinnan rajoittamisesta ja syyttämättä jättämisestä (RÅR 2008:2: Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlättelse). Käytössäni on ollut Ruotsin valtakunnansyyttäjävirstosta 9.12.2019 saatu voimassa oleva versio ohjeista (konsoliderad version). Alkuperäiset ohjeet hyväksyttiin 19.12.2008. Vähäisiä muutoksia ohjeisiin on tehty vuonna 2012, 2013 ja 2016.

⁷⁷ Prop. 1984/85:3 s. 28 ja RÅR 2008:2 s. 5 ja 25.

huolimattomuusrikkomukset, jotka osoittautuivat johtuvan pikemmin tietämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta kuin välinpitämättömyydestä tai piittaamattomuudesta voimassa olevia säännöksiä kohtaan. Kuitenkin rikkomuksen koskiessa ympäristönsuojelua, työsuojelua tai elinkeinotoimintaa on vähäisyysperustetta sovellettava rajoitetusti. Näissä tapauksissa on nimittäin tärkeän yleisen edun mukaista, että rikoksesta ei jätetä syyttämättä. Liikenne-rikosten kohdalla taas sakkoperusteista syyttämättä jättämisen soveltamista on jossain määrin rajoitettu. Syyttämättä jättämisen voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun kyseessä on tieliikennesääntöjen rikkomus, joka näyttää erityiset olosuhteet huomioon ottaen anteeksiannettavalta eikä ole sisältänyt liikenneturvallisuuden kannalta todellista haittaa tai vaaraa.⁷⁸ Liikenne-rikosten kohdalla siis vanha, kapea-alaisempi syyttämättäjättämiskäytäntö jäi voimaan.

Sakkorangaistukseen perustuvaa syyttämättä jättämistä sovelletaan käytännössä enimmäkseen omaisuusrikoksiin. Muiden rikostyyppien osalta soveltamista on rajoitettu. Väkivaltarikokset, kuten pahoinpitelyt ovat laadultaan sellaisia, että syyte on säännönmukaisesti nostettava. Ruotsissa valtakunnansyyttäjän ohjeisiin kuuluu rikostyyppikohtainen taulukko, jossa otetaan kantaa siihen, voiko syyttämättä jättämistä ja esitutkinnan rajoittamista koskevia säännöksiä soveltaa tiettyjen rikostyyppien kohdalla ja millä edellytyksillä. Taulukko koskee vain tekoja, joista odotettavissa oleva seuraamus on sakkorangaistus. Pahoinpitelyn osalta syyttämättä jättämistä voidaan ohjeen mukaan harkita lievän pahoinpitelyn tapauksissa, joissa on lieventäviä olosuhteita (*förmildrande omständigheter*), esimerkiksi provokaatiotilanne.⁷⁹ Näin ollen Suomessa pahoinpitelyrikoksen vähäisyyteen perustuvan syyttämättä jättämisen soveltamisala on huomattavasti laajempi kuin Ruotsissa.

Suomessa rikostyyppikohtaisia soveltamisohjeita ei ole olemassa. Poikkeuksena on valtakunnansyyttäjän ohjeen nuoruusperusteisen syyttämättä jättämisen kohdalla maininta siitä, että väkivaltarikoksissa on katsottava, että yleensä nuorikin ymmärtää teon tosiasiallisen luonteen, nuoruusperusteen soveltamisen rajoittavana tekijänä⁸⁰. Mielestäni Ruotsin järjestelmään kuuluvat rikostyyppikohtaiset ohjeet takaavat yhdenmukaisemman syyttämättäjättämiskäytännön. Toivon syyttäjien työn helpottamiseksi vastaavanlaista taulukkoa myös Suomeen.

Ruotsissa syyttäjä johtaa esitutkintaa sen jälkeen, kun jotakin henkilöä voidaan perustellusti epäillä syylliseksi rikokseen (RB 23:3).⁸¹ Syyttäjä on näin ollen esitutkinnassa hyvin

⁷⁸ Prop. 1984/85:3 s. 28–29 ja RÅR 2008:2 s. 26–27.

⁷⁹ *Åtalsunderlåtelse eller förundersökningsbegränsning ”kan övervägas vid ringa misshandel där förmildrande omständigheter föreligger, exempelvis provokation”*. RÅR 2008:2 s. 29.

⁸⁰ VKS: 2016:6 s. 10.

⁸¹ Syyttäjän tutkinnanjohtajuus rajoittuu muihin kuin yksinkertaisiin asioihin, jotka on määritelty ylimmän syyttäjän antamissa ohjeissa muun muassa liikenteen vaarantamiseksi, rattijuopumukseksi, luvattomaksi

aktiivisessa roolissa, joten toimenpiteistä luopuminen on yleensä tarkoituksenmukaisempaa tehdä jo esitutkinnan aikana. Esitutkinnan aikana toimenpiteistä luovutaan esitutkinnan rajoittamispäätöksellä, jonka antaa joko syyttäjä tai tutkinnanjohtajana toimiva poliisiviranomainen (RB 23:4a.3). Ruotsissa esitutkinnan rajoittamispäätöksiin kuuluu sekä päätökset siitä, ettei esitutkintaa aloiteta että esitutkinnan lopettamista koskevat päätökset.⁸²

Toimenpiteistä luopumista jo esitutkinnan vaiheessa puoltaa prosessiekonomian lisäksi myös se, ettei syyllisyyskysymystä tarvitse selvittää varmuudella. Tutkinnan päättämisellä ei ole oikeudellisia vaikutuksia eikä ole muodollisia oikeudellisia esteitä päättää myöhemmin, että esitutkinta aloitetaan tai jo suljettu esitutkinta aloitetaan uudelleen. Syyttämättä jättämistä koskeva päätös on sen sijaan kannanotto syytekysymykseen. Se annetaan vasta sen jälkeen, kun esitutkinta on saatu päätökseen ja rikoksesta epäillylle on annettu mahdollisuus osallistua tutkimukseen.⁸³ Valtakunnansyyttäjän toimintaohjeessa korostetaan sitä, että toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä tulee käyttää aktiiviseen tapaan ja niin varhaisessa vaiheessa esitutkintaa kuin mahdollista.⁸⁴ Syyttämättä jättämistä koskevia säännöksiä (niin sakkoperusteista kuin muitakin) syyttäjä soveltaa Ruotsissa siis pääsääntöisesti tehdessään esitutkinnanrajoittamispäätöksen.

Syyttämättäjättämispäätös lainkäytön välineenä sisältää näin ollen erikoisia ominaisuuksia, jotka tekevät sen olemuksen määrittämisestä vaikeaa. Voisikin sanoa kyseessä olevan rangaistuksen, joka ei kuitenkaan ole rangaistus. Aika näyttää kasvaako syyttäjän rooli esitutkinnan aikana entisestään Suomessakin ja asetetaanko syyttäjä tutkinnanjohtajaksi muissakin kuin ETL 2:1.1:n mukaisissa poliisirikoksissa. Tämä vaatisi huomattavia lisäresursseja syyttäjälaitokselle, mutta samalla ratkaisun suurimpana puoltajana voidaan nähdä prosessiekonomia. Syyttäjät olisivat aktiivisemmin rikoksen tutkinnassa mukana alusta alkaen, mikä voisi taata entistä paremmin syytteen vaatiman näytön keräämisen ja taas toisaalta toimenpiteistä luopumisen pääsääntöisesti jo ennen syyteharkintaa.

käytöksi ja varkaudeksi. Lisäksi syyttäjä saa johtamissaan esitutkinnoissa turvautua poliisiviranomaisen apuun, jotta vältettäisiin kaksoiskomentamista. Jokela 2018 s. 48.

⁸² Landström 2011 s. 226. Esitutkinnan rajoittamista koskevat säännökset löytyvät RB 23:4a:sta. Sen mukaan rajoittaminen on mahdollista, jos esitutkinnan jatkamisesta aiheutuisi kustannuksia, jotka ovat epäsuhteessa asian laatuun nähden ja voidaan olettaa, että rikoksen rangaistusarvo ei nouse yli 3 kk vankeusrangaistuksen. Ennen vuoden 2014 lainmuutosta (2014:649) ehtona oli, ettei rikos johtaisi sakkoo ankarampaan rangaistukseen, joten soveltamisala laajeni huomattavasti. Vaihtoehtoisena edellytyksenä esitutkinnan rajoittamiselle on, että voidaan olettaa, että rikoksesta ei nosteta syytettä sen seurauksena, että tehdään RB 20 luvun mukainen syyttämättäjättämispäätös eikä erityistä syyteharkintaa (särskild åtalsprövning) tai jotain olennaista yleistä tai yksityistä etua laiminlyödä esitutkinnan rajoittamisella.

⁸³ RÅR 2008:2 s. 9, 11 ja Landström 2011 s. 227.

⁸⁴ RÅR 2008:2 s. 1 ja 7.

Ruotsissa pahoinpitelyä koskeva säännös löytyy BrB 3:5:stä (brottsbalk, 1962:700). Pahoinpitelystä tuomitaan vankeutta enintään kaksi vuotta. Säännöksen mukaan pahoinpitelystä tuomitaan se, joka aiheuttaa toiselle henkilölle ruumiinvamman (kroppsskada), sairauden (sjukdom) tai kipua (smärta) taikka asettaa hänet avuttomaan tilaan (försätter honom/henne i vanmakt) tai johonkin muuhun sellaiseen tilaan. Jos teko on lievä, tuomitaan tekijä sakkoon tai enintään kuuden kuukauden vankeuteen. Ruotsissa kaikki pahoinpitelyt ovat olleet virallisen syytteen alaisia rikoksia vuodesta 1981 lähtien.⁸⁵

Parisuhdeväkivaltaan liittyen BrB 4:4a:ssa säädetään törkeästä rauhan- ja naisrauhanloukkauksesta (grov kvinnofridskräkning). Vuonna 1998 säädettyjen tekojen taustalla oli ajatus siitä, ettei pahoinpitelysäännöksiin pystytty ottamaan huomioon (etenkin naisiin kohdistuvien) sinällään vähäisten, mutta toistuvien ja systemaattisesti loukkaavien tekojen vahingollisuutta⁸⁶. Niin kutsutusta rauha- tai naisrauharikoksesta tuomitaan tekijä, joka tekee rikoslain 3 luvun (henkeä ja terveyttä koskevat rikokset), 4 luvun (vapautta ja rauhaa koskevat rikokset), 6 luvun (seksuaalirikokset), 12 luvun (vahingonteko) tai lähestymiskieltolain 24 §:n (lähestymiskiellon rikkominen) mukaisia rikollisia tekoja läheistä tai entistä läheistä henkilöä⁸⁷ kohtaan, jos jokainen mainituista teoista on osa henkilön integriteetin toistuvaa loukkaamista ja teot ovat omiaan vakavasti vahingoittamaan henkilön itsetuntoa. Naisrauharikosta koskevassa 4 a §:n 2 momentissa säädetään, että jos 1 momentissa tarkoitettut teot on tehnyt mies naista kohtaan, jonka kanssa hän on tai on ollut avioliitossa tai asuu tai on asunut avioliitonomaisessa suhteessa, hänet tuomitaan törkeästä naisrauhanloukkauksesta. Törkeä rauhanloukkaus on siis rikoksen perustekotapa, johon törkeä naisrauhanloukkaus rinnastetaan. Rangaistus on molemmissa 4 a §:ssä tarkoitetuissa rikoksissa vähintään kuusi kuukautta ja enintään kuusi vuotta vankeutta.⁸⁸

⁸⁵ Prop. 1981/82:43.

⁸⁶ Prop. 1997/98:55 s. 1.

⁸⁷ Läheisellä tarkoitetaan avio- tai avopuolisoa sukupuolesta riippumatta tai muuta lähiomaista (isä, äiti, sisaret) tai lapsia (oma, adoptiolapsi tai avio/avopuolison lapsi), joka asuu tai on asunut tekijän kanssa. Prop. 1997/98:55 s. 132.

⁸⁸ Törkeitä rauhaloukkausta koskevien tunnusmerkistöjen täytyminen edellyttää siis, että tapauksessa luetaan syyksi vähintään kaksi rangaistavaksi säädettyä, naiseen tai muuhun läheiseen henkilöön kohdistunutta yksilöityä rikosta. Mikäli teot ovat lieviä, edellyttää tunnusmerkistön täytyminen useampia rikoksia kuin vakavammat yksittäiset teot. Prop. 1997/98:55 s. 76–77.

Samalla kertaa tuomittavista erillisistä teoista määrätään normaalisti Ruotsissa yhteinen rangaistus. Törkeässä rauhan- ja naisrauhanloukkauksessa useita samalla kertaa tuomittavana olevia yksittäisiä rikoksia arvioidaan poikkeuksellisesti kokonaisuutena, joka on yksi, erillinen ja ankarammin tuomittava rikos. Vaikka rikoksia on useita, ne tuomitaan yhtenä tekokokonaisuutena törkeän rauhan- tai naisrauhanloukkaussäännöksen nojalla, jonka rangaistusasteikko on ankarampi kuin esimerkiksi pahoinpitelyn perustekomuodossa. Näin ollen useat teot yhdessä tekevät rikoksesta moitittavamman kuin teot olisivat yksittäisinä tehtyinä. Rauhanrikoksia vastaavien säännösten omaksumisesta myös Suomessa on keskusteltu ajoittain.⁸⁹ Kuitenkin toistaiseksi on päädytty siihen, että säännösten soveltaminen voisi aiheuttaa suomalaisessa oikeusjärjestyksessä huomattavia ongelmia lainkonkurrenssin ja rikosten yksiköinnin kannalta.

Parisuhdeväkivallan erityinen moitittavuus voidaan ottaa teon rangaistusarvoa⁹⁰ harkittaessa huomioon myös BrB 29:2:ssä säädettyjen koventamisperusteiden kautta. Koventamisperuste on muun muassa se, että teossa on käytetty hyväksi toisen suojatonta asemaa ja vaikeuksia puolustaa itseään (3 kohta)⁹¹. Luonnollisesti parisuhdeväkivallan toistuvuuteen voidaan puuttua uusimissäännöksellä (BrB 29 luku 4 §), jonka mukaan aikaisempi rikollisuus voidaan ottaa huomioon myös rangaistuksen mittaamisessa, mikäli tuomioistuin katsoo, ettei sanottu seikka ole tullut otetuksi jo riittävässä määrin huomioon rangaistuslajia valittaessa. Uusimisvaikutuksen arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota aikaisemman rikollisuuden laajuuteen, rikoksista kuluneeseen aikaan sekä aikaisempien ja uusien rikosten samankaltaisuuteen ja törkeyteen.

Ruotsissa suhtaudutaan yleisesti ottaen pahoinpitelyrikosten sakkoperusteiseen syyttämättä jättämiseen torjuvasti. Sakkoperusteinen syyttämättä jättäminen voisi tässäkin rikostyyppissä lievän pahoinpitelyn osalta tulla lieventävissä olosuhteissa kyseeseen. Toisin sanoen syyttämättä jättämiseltä edellytetään, ettei raskauttavia seikkoja ole olemassa. Parisuhdeväkivaltaa koskevat erityissäännökset viittaavat kuitenkin siihen, että parisuhdeväkivalta nähdään yleisesti tavallista pahoinpitelyrikosta moitittavampana. Näin ollen sakkoperusteinen syyttämättä

⁸⁹ Esimerkiksi Niemi on ollut naisrauharikossäännösten kannalla. Ks. Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 392.

⁹⁰ Ruotsin oikeudessa rangaistuksen mittaamiseen on kytketty rangaistusarvon (straffvärde) käsite. Tuomari, samoin kuin syyttäjä osaltaan syyteharkinnassa, harkitsee, minkä rangaistuksen tietty konkreettinen rikos ansaitsee (vai ansaitseeko mitään). Rangaistusarvon arvioimiseen vaikuttaa (BrB 29:1.2) rikoksen aiheuttamat vahingot (skada), rikkomukset (kränkning) tai vaarat (fara), jotka syytetty käsitti tai hänen olisi pitänyt käsittää siitä aiheutuvan sekä hänen aikomuksensa (avsikter) tai motiivinsa (motiv). Jareborg 2005 s. 52 ja 62.

⁹¹ Tätä käsitelty uhrin raskauden osalta edellä syyllisyysarvioinnissa IV luku 8.

jättäminen parisuhdeväkivaltarikoksissa ei tulkintani mukaan lähtökohtaisesti ole Ruotsissa mahdollista.

4. Prosessiekonomia johtavana taustaperiaatteena

Rikosvastuun toteuttamiseen ei todetun tavoin modernissa yhteiskunnassa kuulu se ajattelumalli, että jokaisessa tapauksessa rikokseen syyllistynyt henkilö myös todettaisiin rikokseen syylliseksi ja tuomittaisiin kyseisestä teosta rikoslaissa säädettyyn seuraamukseen.⁹² Rikosprosessin toimivuus sen sijaan edellyttää monipuolista keinovalikoimaa, joka mahdollistaa kriminaalipoliittisten periaatteiden ja tavoitteiden soveltamisen konkreettisiin yksittäistapauksiin. Opportunitteettiperiaatteen mukainen syyttämättä jättäminen yhtenä toimenpiteistä luopumisen muotona ilmentää täten keinoa, jonka tulisi osaltaan lisätä niin rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnan tehokkuutta kuin rationaalisuuttakin.

Harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä voidaan perustella ennen kaikkea taloudellisuu-
della eli prosessiekonomialla. Prosessiekonomialla pyritään tarpeettomien prosessitoimien karsimiseen ja tarpeellisten toimenpiteiden säilyttämiseen vain asian laadun kannalta välttämättömässä laajuudessa. Rikosprosessin tulisikin olla nopea ja kustannuksiltaan mahdollisimman edullinen. Asian käsittelyn ja ratkaisun olisi tapahduttava joutuisasti ja kohtuullisessa ajassa asian vireilletulon jälkeen. Hidas prosessi nimittäin aiheuttaa lisäkustannuksia asianosaisille, esitutkintaviranomaisille, syyttäjä- ja tuomioistuinlaitokselle. Prosessiekonomian tavoite onkin usein ristiriidassa prosessin oikeusvarmuustavoitteen kanssa, sillä oikeusvarmuus edellyttää, että asiat selvitetään oikeudenkäynnissä perusteellisesti. Kustannustehokkuuden näkökulmasta täydellistä oikeusvarmuutta ei kuitenkaan voida tavoitella mihin hintaan hyvänsä.⁹³

Tasapainon löytäminen erisuuntaisten tavoitteiden välillä voikin olla haastavaa syyttäjän näkökulmasta, sillä prosessi ei voi olla samalla kertaa mahdollisimman varma ja toisaalta mahdollisimman nopea ja halpa. Syyttämättä jättämisessä korostuu näin ollen edellä mainittu tarkoituksenmukaisuusperiaate (varmuus- ja prosessiekonomiaperiaatteista käytettävä yhteisnimike). Tekemällä päätös syyttämättä jättämisestä säästetään yhteiskunnan varoja

⁹² Tolvanen 2003 s. 347.

⁹³ Virolainen – Vuorenperä 2017 s. 121–122 ja Virolainen – Pölönen 2003 s. 176–178. Prosessiekonomiasta myös Frände 2009 s. 192, 197–198 ja Jääskeläinen 1997 s. 7–8. Prosessiekonomiasta syyttäjän näkökulmasta Kangasniemi 2006 s. 650–665 ja syytteen peruuttamiseen liittyen Tolvanen 2007 s. 519–523.

vähäisissä rikoksissa tai välttään tarkoituksettomilta oikeudenkäynneiltä suunnaten voimavarat vakavampien rikosten käsittelyihin.⁹⁴ Syyttäjä valtion virkamiehenä keskittyy siis prosessin taloudellisuuden arvioinnissa ennen kaikkea valtion varojen tehokkaaseen käyttöön. Syyttämättä jättäminen on keino, joka asianmukaisesti toteutettuna tehokkaasti edistää rikosprosessin voimavarojen kohdentamista.⁹⁵

Syyttäjän tehtävien hoitaminen Själ 9 §:n mukaan taloudellisesti tarkoittaa myös sitä, että syyttäjän tulee punnita, mikä käytettävissä olevista rikosasian käsittelytavoista on kustannuksiltaan edullisin.⁹⁶ Syyttämättä jättäminen voidaan siten nähdä yhtenä tapana suodattaa osa syyttäjälle tulevasta rikosasiainmassasta ratkaistavaksi ilman, että asia viedään kustannuksiltaan huomattavasti korkeampaan tuomioistuimeen. *Jääskeläinen* puhuukin syyttäjän roolista ”suodattimena”, johon ei kuulu pelkästään syytteen nostamiseen vaadittavan näytön ja rangaistavuuden edellytysten arviointi, vaan myös tarkoituksenmukaisuusharkintaa rikosprosessin voimavarojen kohdentamisesta.⁹⁷ Syyttämättä jättämisen perustuminen taloudellisiin syihin korostuu juuri vähäisyysperusteisessa syyttämättä jättämisessä.⁹⁸ Myös Ruotsissa sakkoperusteisen syyttämättä jättämisen taustalla on ennen kaikkea prosessitaloudellinen näkökulma.⁹⁹

Harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen taustalla voi olla tarkoituksenmukaisuus myös siinä mielessä, että siihen liittyy muiden keinojen ensisijaisuus ja rangaistusjärjestelmän porrastaminen. Päätämällä syyttämättä jättämisestä voidaan välttää yksittäisissä tapauksissa tarkoituksettomat ratkaisut. Joissakin tapauksissa jokin toinen kontrollijärjestelmän muoto voi olla rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää tarkoituksenmukaisempi, mikä korostuu etenkin alle 18-vuotiaiden rikosentekijöiden kohdalla, sillä lastensuojeluviranomaisilla saattaa olla käytössään rangaistusta sopivampia toimenpiteitä. Tarkoituksenmukaisuuden harkinta keskittyy nuoruusperusteen lisäksi kohtuusperusteiseen syyttämättä jättämiseen, jonka mukaan oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä (kohtuuttomina tai) tarkoituksettomina. Myös syyttämättä jättäminen keinona porrastaa rangaistusjärjestelmää koskee ennen kaikkea nuoria rikosentekijöitä, joille rikollisuus voi olla nuoruuteen liittyvä ilmiö, joka menee ohitse. Tämän vuoksi seuraamusjärjestelmässä tulee olla riittävästi vaihtoehtoja, ettei jouduttaisi turvautumaan heti ankarimpaan ja yleensä myös haitallisimpaan seuraamukseen. Tältä kannalta tarkastellen toimenpiteestä luopumista voidaan pitää seuraamusjärjestelmän lievimpänä,

⁹⁴ Virolainen – Vuorenperä 2017 s. 121–122 ja Virolainen – Pölönen 2003 s. 176–178.

⁹⁵ Kangasniemi 2006 s. 650.

⁹⁶ Virolainen – Pölönen 2004 s. 97–98.

⁹⁷ Jääskeläinen 1997 s. 7.

⁹⁸ HE 79/1989 vp s. 6–7 ja Lappi-Seppälä 2000 s. 274.

⁹⁹ Prop. 1984/85:3 s. 28.

varoittavana sanktiona. Syyttämättä jättäminen voi lisäksi heijastaa yleistä kohtuusperiaatetta. Kaikkia tilanteita, joihin liittyvän poikkeuksellisen syyn vuoksi rangaistus vaikuttaa kohtuutomalta, ei välttämättä voida lainsäädännössä ottaa etukäteen huomioon. Rikoksesta epäillyn vaikeat olosuhteet saattavat joissakin tapauksissa herättää yhteiskunnan muissa jäsenissä pikemminkin myötätuntoa kuin rankaisemisen halun.¹⁰⁰

III HAITALLISUUSARVIOINTI

1. Säännöksen suojeluobjekti arvioinnin lähtökohtana

Teon haitallisuudella tarkoitetaan vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen kohdalla rikoksen vahingollisuuden ja vaarallisuuden vähäisyyttä. Haitallisuusarvioinnissa vahinko ja vaara viittaavat teon seurauksiin. *Fränden* mukaan vahinkoa tapahtuu, kun kielletty teko aiheuttaa lailla suojellussa oikeushyvässä negatiivisesti arvoitettavia muutoksia, jotka johtavat joko tilapäiseen tai lopulliseen arvovähentymiseen.¹⁰¹ Vaara, jota on pidetty oikeustieteessä hyvin monitulkintaisena käsitteenä, voidaan nähdä yleisellä tasolla siten, että on jollakin tavalla mahdollista, että jotakin negatiivisesti arvoitettavaa aiheutuu. Vaara koostuu näin ollen kolmesta komponentista: tietyistä olosuhteista tai tapahtumasta, tällaisesta olosuhteesta tai tapahtumasta aiheutuvasta ajateltavissa olevasta negatiivisesti arvoitettavasta seurauksesta ja kyseisen olosuhteen tai tapahtuman sekä ajateltavissa olevan, negatiiviseksi arvoitettavan seurauksen välisestä mahdollisuudesta (suhteesta).¹⁰²

Säännöksen suojeluobjektia ja suojaamistavoitetta pidetään lähtökohtana, kun tunnusmerkistön mukaisia seurauksia arvoitetaan. Konkreettisesti seurausten merkityksen arvostelussa palataan siis rikoskohtaiseen erittelyyn ja erityisten mittaamisperusteiden tulkintaan.¹⁰³ Vahingon suuruuden tai tässä paremminkin vähäisyyden määrää siis se, kuinka syvälle rikos on kajonnut säännöksellä suojattuihin intresseihin. Pahoinpitelyrikosten sääntelyllä suojellaan henkilön ruumiillista koskemattomuutta ja terveyttä, joten lähtökohtana teon haitallisuuden arvioinnissa on teolla aiheutetut fyysiset vammat ja muut terveyden tai ruumiillisen koskemattomuuden loukkaukset. Siitä huolimatta, että pahoinpitely on tyypillisesti uhrin

¹⁰⁰ HE 79/1989 vp s. 6–7. Ks. myös Lappi-Seppälä 1991 I s. 913–914, Lappi-Seppälä 2000 s. 274–275 ja Jääskeläinen 1997 s. 22–23, 136.

¹⁰¹ Frände 2012 s. 62. Jareborg määrittelee yleisellä tasolla *vahingon* hieman suppeammin negatiivisesti arvoitetuksi oikeushyvässä tapahtuneeksi muutokseksi. Jareborg 2005 s. 180.

¹⁰² Tapani – Tolvanen 2016 s. 47.

¹⁰³ HE 44/2002 vp s. 187.

fyysistä koskemattomuutta loukkaava rikos, joudutaan haitallisuusarvioinnissa ottamaan usein kantaa myös uhrin psyykkisen hyvinvoinnin loukkaamiseen. Tällöin merkitystä voi saada se, miten fyysisen vamman ja pahoinpitelyrikoksen aiheuttaman psyykkisen tilan häiriintymisen välinen suhde jäsenetään.¹⁰⁴ Teon vahingollisuuden arvioinnissa ei tule myöskään kiinnittää huomiota pelkästään toteutuneisiin vahinkoseurauksiin, vaan syyttäjän on otettava huomioon myös se vahinko, joka teosta olisi ennalta arvioitaessa todennäköisesti syntynyt.¹⁰⁵ Fränden mukaan niin teon vahingollisuuden kuin vaarallisuudenkin arviointi tapahtuu ex ante -arviointina.¹⁰⁶

Teon vahingollisuutta arvioitaessa on mahdollista ottaa huomioon aiheutettujen konkreettisten vahinkojen osalta myös uhrin yksilölliset olosuhteet. Esimerkiksi objektiivisesti samanarvoinen terveydenhaitta tai ruumiinvamma voi merkitä ihmisille erilaista menetystä esimerkiksi ammatista ja henkilökohtaisista oloista riippuen. Uhrin yksilölliset olosuhteet voivat tulla esiin myös psyykkisen hyvinvoinnin loukkaamisen yhteydessä. Uhrin yksilöllisten olosuhteiden osalta teon vahingollisuus otetaan huomioon myös asianomistajan mahdollisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen kautta, mikäli asia etenee tuomioistuimeen. On syytä huomata kuitenkin se, että mitä vakavammista seurauksista on kyse, olivat ne sitten fyysisiä tai psyykkisiä, sitä vähemmän painoarvoa subjektiivisille seikoille annetaan.¹⁰⁷

Vahingon ohella teon haitallisuuden arvioinnissa on huomioitava myös syntynyt vaara. Pahoinpitelyrikoksille etenkin on tunnusomaista, että teon vahingollisuus, kuten uhrille aiheutunut ruumiinvamma, ei yksinään määritä teon moitittavuutta ja sitä myötä teolle annettavaa rangaistusta vaan merkitystä annetaan myös teon vaarallisuudelle. Vaaran asteikko määräytyy sekä seurauksen todennäköisyyden että sen laadun ja laajuuden (vakavuuden) mukaan. Pahoinpitelyrikoksissa vähäisyysarviointiin vaikuttava tekijä on siten ennen kaikkea tekotavan ja tekovälineen vaarallisuus.¹⁰⁸ Rangaistuksen mittaaminen ja tunnusmerkistön valinta kytkeytyvätkin toisiinsa pahoinpitelyrikoksissa esimerkiksi arvioidessa juuri pahoinpitelijän käyttämän tekovälineen vaikutusta oikeudelliseen arvottamiseen.¹⁰⁹ Tekotavan vaarallisuus,

¹⁰⁴ Lappi-Seppälä 1987 s. 348–350.

¹⁰⁵ HE 79/1989 vp s. 13 ja HE 82/1995 vp s. 38–39.

¹⁰⁶ Frände 2009 s. 193.

¹⁰⁷ Lappi-Seppälä 1987, s. 347–349.

¹⁰⁸ HE 79/1989 vp s. 13, HE 82/1995 vp s. 18, Tapani – Tolvanen 2016 s. 53–54 ja Lappi-Seppälä 2013 s. 138.

¹⁰⁹ Tapani – Tolvanen 2016 s. 56. Esimerkkinä tästä KKO 2010:36, jossa korkein oikeus katsoi, ettei törkeään pahoinpitelyn tunnusmerkistö täyttynyt RL 21:6.1:n 3-kohdan hengenvaarallisen esineen osalta, kun vastaaja löi metallirunkoisella ravintolatuolilla uhrin päähän. Tekovälineelle annettiin merkitystä kuitenkin rangaistuksen mittaamisessa.

kuten teräaseen tai muun astalon käyttö, voi johtaa myös pahoinpitelyn kvalifioimiseen törkeäksi¹¹⁰. Teon haitallisuuden arvioinnissa pahoinpitelyrikoksissa muita teon vaarallisuutta osoittavia muita piirteitä ovat muun muassa tekijän tarkoitus, teon kesto sekä tekijän ja uhrin asema.¹¹¹

Erään näkökulman rikosoikeudellisen haitan arviointiin ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa tarjoavat *von Hirsch* ja *Jareborg* kehittämällään elintason analyysillä (living standard analysis). Von Hirsch ja Jareborg liittävät haitallisuuden arvioinnin siihen, kuinka radikaalisti rikollinen teko on alentanut uhrin elintasoja. Elintasolla he viittaavat taloudellisen elintason lisäksi yksilön hyvinvointiin vaikuttaviin muihin kuin taloudellisiin tekijöihin, kuten hengissä pysyminen ja terveys perustavanlaatuisina intresseinä sekä turvallisuuden tunne ja itsekunnioituksen säilyttäminen abstraktimpana, kulttuuririippuvaisina intresseinä. Lähtökohdana tässä on rikostyyppin moitittavuuden arviointi yleisellä tasolla, ei siten yksittäisen uhrin menetyksen kompensointi.¹¹²

Vaikka elintason analyysin lähtökohtana on suhteuttaa rikostyyppejä toisiinsa, voidaan sillä verrata myös erilaisia tekoja saman rikostyyppin sisällä. Elintaso on jaettu analyysissä arviointia varten neljään kategoriaan: 1) olemassaolo (subsistence eli vain hengissä pysymiselle välttämättömät elementit), 2) minimaalinen hyvinvointi (minimal wellbeing eli mukavuuden tunteen ja arvokkuuden vähimmäistaso), 3) kohtalainen hyvinvointi (adequate wellbeing eli mukavuuden tunteen ja arvokkuuden tyydyttävä taso) ja 4) rikastettu hyvinvointi (enchanced wellbeing eli selvästi tyydyttävää elintasoja korkeampi taso). Kyse on vakavasta rikoksesta, jos sillä uhataan henkilön olemassaoloa (taso 1). Tämä taso koskeekin henkirikosten lisäksi törkeää pahoinpitelyä. Pahoinpitelyn haitallisuus taas määrittyy sen mukaan, mitä elintasokategoriaa teolla uhataan. Normaalilla pahoinpitelyllä vaarannetaan usein vain uhrin normaali hyvinvointi (taso 4), jos tarkastellaan fyysisistä koskemattomuutta. Lisäksi pahoinpitelyyn voi liittyä sen kokeminen nöyryyttävänä, joten fyysinen koskemattomuus ei ole ainoa intressi, johon se kajoaa. Näin ollen on mietittävä, miten teko alentaa uhrin elintasoja arvokkuuden osalta.¹¹³ Tulkintani mukaan on siten selvää, että parisuhdeväkivallassa ottaen huomioon sen erityinen luonne¹¹⁴ uhrin elintasoja alentava nöyryyttävyyden (arvokkuuden aleneminen) on suurempaa kuin esimerkiksi katu- ja ravintolaväkivallassa. Siten parisuhdeväkivallan haitallisuus on yleisellä tasolla katsottava olevan elintason analyysin mukaan suurempi.

¹¹⁰ RL 21:6:n mukainen törkeä pahoinpitely on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle.

¹¹¹ HE 44/2002 vp s. 189–190 ja Tapani – Tolvanen 2016 s. 54. Uhrin asemaa käsittelen tässä tutkielmassa syyllisyysarvioinnin osalta (IV luku 8).

¹¹² Von Hirsch – Jareborg 1991 s. 7–8.

¹¹³ Von Hirsch – Jareborg 1991 s. 17–19. Käytän tässä kategorioista omia suomennoksiani.

¹¹⁴ Tästä johdannossa I luku 1.

Selvää on, että absoluuttisia raja-arvoja eri rikosten haitallisuuden vähäisyydelle ei voida määritellä. Ainoastaan voidaan esitellä kyseessä olevan rikoksen kriminalisointiperusteille samantyyppisiä punnintaperusteita.¹¹⁵ Pahoinpitelyrikosten osalta arvioinnissa syyttämättä jättämistä puoltaa lähtökohtaisesti edellä todetun tavoin rikoksella aiheutetun ruumiillisen koskemattomuuden tai terveydenloukkauksen vähäisyys sekä teolla aiheutetun vahingon että vaaran osalta.

2. Teon vahingollisuus

Syyteharkinnassa syyttäjä arvioi rikoksen vahingollisuutta esitutkinta-aineistolla selvitettävän tapahtumainkulun perusteella. Väkivallan vähäisyys on pääsääntöisesti liitetty vahingollisuuden osalta fyysisten vammojen aiheutumiseen. Aiheutuneiden vammojen näkökulmasta katsoen lievänä pahoinpitelynä on oikeuskäytännössä pidetty esimerkiksi tekoja, joissa pahoinpitelystä aiheutuu lähinnä vähäistä kipua, mutta ei ruumiinvammoja tai vammat ovat laadultaan erittäin vähäisiä, kuten 1-3 pientä mustelmaa raajoissa tai keskivartalon alueella.¹¹⁶ Perusmuotoista pahoinpitelyä koskien tyypillisinä aiheutuneina vammoina on sen sijaan pidetty mustelmia ja ruhjeita, haavoja taikka vakavampia vammoja, kuten murtumia, erilaisia hammasvauriota, aivotärähdyksiä tai tajuttomuutta. Kipu voi olla myös perusmuotoisesta pahoinpitelystä aiheutunut ainoa seuraamus.¹¹⁷

Aineistoon kuuluvissa syyttäjän päätöksissä vammoja on aiheutunut **10/15** tapauksista. Aiheutuneita vammoja olivat mustelma tai mustelmat, naarmut (kaulassa, rinnassa, vatsassa, käsivarressa), pieni haava, punoitus ja arkuus (käsivarressa) ja puraisujäljet. Aineiston päätöksistä **5/15** asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja. Voidaankin todeta, että aineiston päätöksissä aiheutuneet vammat ovat pääosin lieviä. Kuitenkin on huomattava, että Rovaniemen hovioikeuspiirissä on tuomittu jopa perusmuotoisena pahoinpitelyinä tekoja, joista

¹¹⁵ Tuori 2005 s. 333.

¹¹⁶ Kouvolan hovioikeus 2007 s. 10. ”Lähtökohtana selvitystyössä ovat olleet Rovaniemen ja Helsingin hovioikeuspiireissä käynnistettyjen laatuhankeiden rangaistustaulukot, eri tuomioistuimissa ja rangaistusmääräysmenettelyssä käytetyt taulukot, tilastojulkaisut, lainvalmistelutyöt, oikeuskirjallisuus ja selvitettävissä ollut oikeuskäytäntö.”

¹¹⁷ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62–63.

on aiheutunut samankaltaisia vähäisiä vammoja kuin aineistossakin on esiintynyt eli mustelmia, ruhjeita ja haavoja.¹¹⁸

Vammojen aiheutumattomuus

Suuressa osassa tapauksista syyttäjä on todennut teon haitallisuuden vähäisyyden perusteena tai ainakin vähäisyyden arviointiin painavasti vaikuttavana seikkana juuri asianomistajalle aiheutuneiden vammojen vähäisyyden tai niiden puuttumisen kokonaan. Lievän pahoinpitelyn, kuten myös perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistö voi kuitenkin täytyä, vaikka vammoja ei aiheutuisi ollenkaan. Hallituksen esityksen mukaan on nimittäin mahdollista, että pahoinpitelynä pidetään vamman tai muun terveyden vahingoittumisen aiheuttavan teon lisäksi myös tekoa, josta ei aiheudu mitään näkyvää seurausta.¹¹⁹ Perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistöön on lisätty vuoden 1995 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä myös kivun aiheuttaminen, joka voi olla myös pahoinpitelyn ainoa seuraus.¹²⁰ Lisäksi lievän ja perusmuotoisen pahoinpitelyjen tunnusmerkistöjen lomittuneisuuteen viitaten lain esitöissä on todettu, että teko voidaan tuomita perusmuotoisena pahoinpitelynä myös silloin, kun teolla ei ole aiheutettu vammaa.¹²¹ Niemi (ent. Niemi-Kiesiläinen) on huomauttanut asiaan liittyen, että vaikka vammat ovat tavallinen näyttö pahoinpitelystä, eräät vakavampaan tekotavat, kuten kuristaminen eivät välttämättä jätä vammoja ja toisaalta taas mustelman kaltaiset vammat eivät aina ilmene kuin vasta parin päivän kuluttua. Tiettyjä vammoja voi myös olla vaikea havaita ilman lääkärin apua, kuten lievää aivotärähdystä tai monia sisäelinten vammoja.¹²² Tulkintani mukaan siis teon arvottaminen vähäiseksi pelkästään vammojen puutteen tai vähäisyyden vuoksi on ongelmallista.

Aineiston tapauksissa, joissa asianomistajalle ei ollut aiheutunut minkäänlaisia vammoja, väkivallan käyttömuotoina olivat (vaatteista tarttuminen ja) käden repiminen, töniminen, lattiankuivauslastalla lyöminen selkään ja ylävartalon alueelle, kasvoihin läpsiminen,

¹¹⁸ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 63. Pahoinpitelyn aiheuttamia psyykkisiä vahinkoja eli psyykkisen hyvinvoinnin loukkaamista ei ole aineiston päätöksissä käsitelty. Voidaan kuitenkin todeta yleisellä tasolla, että parisuhdeväkivaltatapauksissa pahoinpitelyn aiheuttamat psyykkiset vahingot lienevät suuremmat kuin esimerkiksi katu- ja ravintolaväkivallassa ja näin puhuvat osaltaan haitallisuuden vähäisyyttä vastaan. Parisuhdeväkivallan erityisestä vahingollisuudesta aiemmin johdannossa (I luku 1).

¹¹⁹ HE 94/1993 vp s. 93. Ennen vuoden 1995 (578/1995) lainmuutosta raja lievän ja perusmuotoisen pahoinpitelyn välillä perustuikin siihen, aiheuttiko pahoinpitely vamman tai sairauden. Näin ollen esimerkiksi kuristamalla tehdyt pahoinpitelyt tuomittiin vammattomuuden vuoksi lievinä pahoinpitelynä.

¹²⁰ Useimmiten kipu liittyy terveyden vahingoittamiseen, mutta joissakin tapauksissa se voi ilmetä myös ai-noana seurauksena. HE 78/2010 vp s. 5. Aineistoon kuuluvassa päätöksessä 18/456 syyttäjä on tapahtumatiedoissa erikseen todennut kasvoihin läpsimisen aiheuttaneen asianomistajalle kipua.

¹²¹ HE 78/2010 vp s. 5.

¹²² Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 233.

avokämmenellä kasvoihin lyöminen sekä lyöminen/läpsiminen.¹²³ Nämä tekotavat eivät ole itsessään ainakaan lievän pahoinpitelyn rikosnimikkeen sisällä erityisen vähäisiä, mikä osoittaa haitallisuuden vähäisyyden perustana olleen yksinomaan teon vahingollisuuden vähäisyys eli vammojen puute.

Vammojen arvioinnissa ja vammattomuuden huomioon ottamisessa on huomioitava myös se, että vammojen aiheutuminen voi olla sattumanvaraista ja osittain myös yksilöllistä. Vammojen sattumanvaraisuus voikin oikeuskäytännön mukaan vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen¹²⁴, joten tulisi sillä olla vaikutusta myös syyteharkinnassa. Oletan, että sattumanvaraisuudella voidaan tarkoittaa tässä kahdensuuntaista arviointia: tapauksia, joissa käytettyyn väkivaltaan nähden syntyneet vammat ovat olleet yllättävän vakavat, kuten myös tapauksia, joissa käytettyyn väkivaltaan nähden vammat ovat olleet yllättävän vähäisiä.

Lääkäriin hakeutuminen ja hoitotoimenpiteet

Vammojen ja teon haitallisuuden vähäisyyden arviointiin liittyen useissa aineiston päätöksissä on mainittu erikseen siitä, että asianomistaja ei ole hakeutunut lääkäriin hoitoon teon seurauksena. Syyttäjä on siis pitänyt vamman laatuun nähden huomionarvoisena seikkana sitä, että asianomistaja ei ole käynyt lääkärissä tai tehnyt hoitotoimenpiteitä aiheutuneille vammoille.¹²⁵ Mielestäni jo lähtökohtana tulisi olla se, että etenkin lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyessä teosta aiheutunut vamma ei voi olla lääkärissä käyntiä tai erityisiä hoitotoimenpiteitä vaativa.¹²⁶ Sille seikalle, että asianomistajalle aiheutunut vamma ei ole vaatinut hoitotoimenpiteitä, ei tulisikaan antaa painoarvoa vähäisyysarvostelussa. Päinvastoin näkisin, että hoitotoimenpiteiden tarvitseminen olisi painava tekijä vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen poissulkemisessa ja muutenkin pahoinpitelyn arvioimisena perusmuotoisena lievän sijasta. Hoitotoimenpiteitä vaativat vammat eivät soveltuisi terveyden

¹²³ Päätöksessä 17/124 syyttäjä onkin vammattomuuteen liittyen todennut, että ”Pahoinpitelyrikos-sääntelyllä halutaan suojata toista ruumiilliselta väkivallalta ja vastaavasti suojeltavana intressinä on ruumiillinen koskemattomuus. Ruumiillista koskemattomuutta voidaan loukata ilman näkyviä vammoja, kuten lievissä pahoinpitelyrikoksissa yleensä.”

¹²⁴ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62.

¹²⁵ Päätökset 17/21, 18/403, 18/454 ja 18/482.

¹²⁶ Esimerkiksi Liikennevahinkolautakunnan normien ja ohjeiden mukaan vähäisiä henkilövahinkoja ovat muiden ohella ihonaarmu, kolahdusvamma, nyrjähdys, pienet haavat ja mustelmat. Vähäisille henkilövahingoille on kyseisten normien ja ohjeiden mukaan ominaista, että ne eivät tarvitse sairaalahoitoa, ne paranevat 1–2 viikossa mitään haittaa jättämättä ja aiheuttavat enintään 2 viikon työkyvyttömyyden. Näitä normien ja ohjeiden määrittelyjä on käytetty hyväksi arvioitaessa ruumiinvamman vähäisyyttä myös vammatuottamuksen näkökulmasta. Kyseiset ohjeet voivat antaa siis suuntaviivoja myös pahoinpitelyyn kuuluvien vammojen arviointiin. Saatavilla <https://www.liikennevahinkolautakunta.fi/Guidelines/1135> (luettu 3.11.2019).

vahingoittamisen vähäisyyttä edellyttävän lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön. Parisuhdeväkivallan kohdalla on huomattava myös se, että vaikka vamma olisikin hoitoa vaativa, ei potilas välttämättä aina hakeudu lääkäriin. Parisuhdeväkivaltaan usein liittyvään uhrin kontrollointiin voi kuulua se, että tekijä kieltää uhria menemästä lääkäriin ja näin vammojen todellinen laatu jää selvittämättä.¹²⁷

3. Teon vaarallisuus

Pahoinpitelyrikoksissa teon vaarallisuutta arvioidaan käytännössä pääasiassa tekotavan ja mahdollisen tekovälineen vaarallisuuden kautta. Pahoinpitelyn vaarallisuudesta kertoo käytetyn väkivallan laatu. Syyttämättä jättämisen edellytyksenä on näin ollen vaarallisuuden osalta käytetyn väkivallan arvottaminen laadultaan vähäiseksi.

Lievänä pahoinpitelynä arvioitavalta teolta edellytetään jo tunnusmerkistössä käytetyn väkivallan laadun vähäisyyttä. Kouvolan hovioikeuden selvityksen mukaan vähäistä väkivaltaa on ollut esimerkiksi vammoja aiheuttamaton kevyt lyönti kasvoihin, kevyt lyönti vartaloon tai raajoihin, töniminen, heittäminen, erityyppinen puristelu ja hiuksista repiminen.¹²⁸ Rovaniemen hovioikeuden laatuhankkeessa lievänä pahoinpitelynä tuomituissa teoissa käytetty väkivalta on ollut suhteellisen samankaltaista eli tukistamista, kiinni tarttumista, puristamista, maahan kaatamista, tönimistä ja läpsäisy avokämmenellä.¹²⁹ Perusmuotoisen pahoinpitelyn osalta taas Kouvolan hovioikeuden selvityksessä on mainittu lievempinä tekemuotoina (normaalirangaistusalue 30-50 ps) väkivallan muotona kohtalainen vähäinen ja lyhytkestoinen väkivalta, kuten yksi nyrkinlyönti kasvoihin, 1-3 nyrkinlyöntiä vartaloon tai raajoihin, töniminen seinää tai muuta vasten, kovempi heittäminen ja maahan kaataminen.¹³⁰ Uudemmassa laatuhankkeessa perusmuotoisena pahoinpitelynä tuomituissa teoissa tekotapoina on mainittu nyrkillä lyöminen, potkiminen, astalon käyttö, kuristaminen. Muina tekotapoina on kuitenkin mainittu myös avokämmenellä lyöminen, vääntäminen, retuuttaminen, puristaminen, maahan kaataminen, pureminen, hiuksista repiminen sekä erilaisilla esineillä heittäminen.¹³¹

¹²⁷ Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 342.

¹²⁸ Kouvolan hovioikeus 2007 s. 10.

¹²⁹ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62.

¹³⁰ Kouvolan hovioikeus 2007 s. 10.

¹³¹ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62.

Tutkielman aineistoon kuuluvissa päätöksissä käytetty väkivalta on pääosin vähäistä, kuten raapimista kaulasta, rinnasta, vatsasta tai käsivarresta, ravistelemista hartioista, tarttumista vaatteisiin ja kädestä repimistä, tönimistä, nipistelemistä, läpsimistä, lyömistä avokämmenellä kasvoihin, maahan kaatamista tönäisemällä ja ravistamalla sekä puristelemista käsivarsista. Lähes kaikissa (14/15) aineiston tapauksissa syyttäjä katsoo teon täyttävän lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön eli syyttäjän mukaan tekoa on pidettävä kokonaisuutena arvoistellen vähäisenä ottaen huomioon väkivallan ja terveyden vahingoittamisen vähäisyyden.

Syyttämättä jättämisen perusteena (osaksi jopa tunnusmerkistön valinnan perusteena) olevan väkivallan vähäisyyden voisi kuitenkin kyseenalaistaa esimerkiksi tapauksessa, jossa rikoksesta epäilty on lyönyt asianomistajaa olkavarteen ja puristanut tätä käsivarresta (päätös 18/403). Väkivalta on arvioitu vähäiseksi myös tapauksissa, jossa rikoksesta epäilty on purrut asianomistajaa. Päätöksen 18/454 kahdessa eri pahoinpitelytapauksessa (molemmissa sama rikoksesta epäilty ja asianomistaja) pureminen kohdistui ensimmäisellä kertaa rinnan alueelle ja toisella kertaa kämmeneen. Ensimmäisen kerran yhteydessä rikoksesta epäilty myös nipisteli asianomistajaa. Väkivallan vähäisyyden voisi kyseenalaistaa myös tapauksessa, jossa kasvoihin avokämmenellä lyömistä eli ”läpsimistä” tapahtuu useamman kuin yhden kerran (päätös 18/456). Aineistoon kuului myös päätökset 18/262 ja 18/263, joissa käytettiin lattiankuivauslastaa tekovälineenä¹³². Vaikka tekovälineen käyttö jo itsessään liepee lisäävän teon vaarallisuutta, tässä tapauksessa kyseessä ei ole hengenvaarallinen tekoväline, joten tekovälineen käyttö ei ole saanut suurta painoarvoa vähäisyysarvioinnissa.¹³³ Ylipäänsä, kun tarkastellaan päätöksissä esiintynyttä väkivaltaa, on se pääsääntöisesti hyvin samankaltaista kuin hovioikeuspiireissä lievänä pahoinpitelynä tuomittu väkivalta. Tosin esimerkiksi edellä mainituissa aineiston päätöksissä väkivallan laadun osalta jopa perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistö voisi täytyä. Näin ollen teon vaarallisuuden osalta ainakaan käytetyn väkivallan laatu yksinään ei tulkintani mukaan puolla tekojen arvottamista vähäiseksi.

¹³² Päätöksiä käsitellään tarkemmin IV luku 2.

¹³³ Pahoinpitelyrikoksen arvottamista tekovälineen kannalta käsiteltiin esimerkiksi KKO 2010:36:ssa, jossa vastaaja oli lyönyt henkilöä päähän 6,3 kg painavalla metallirunkoisella ravintolatuolilla. Syyttäjä vaati rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä. KKO ei kuitenkaan katsonut tuolin olevan RL 21:6.1:n 3-kohdan terä- tai ampuma-aseeseen rinnastettava hengenvaarallinen väline, joten teko ei täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Tekovälineelle ja sen sisältämälle vaarapotentiaalille annettiin kuitenkin merkitystä rangaistuksen mittaamisessa.

4. Aiheutuneet vahingot suhteessa käytettyyn väkivaltaan

Päätelmiä käytetyn väkivallan laadusta tehdään useimmiten juuri aiheutuneiden vammojen perusteella. Asianomistajalle aiheutuneet vammat osoittavat rikoksen tekotapaa ja käytetyn väkivallan voimakkuutta. Aineiston tapauksissa käsivarsien puristelusta on aiheutunut mustelmia¹³⁴, tönäisy, joka on johtanut asianomistajan kaatumiseen, on aiheuttanut pieniä naarmuja, haavoja ja mustelmia¹³⁵. Puremalla tehdystä väkivallasta on seurauksena ollut puremajäljet (käsivarteen sekä toisessa tapauksessa kämmeneen ja rinnan alueelle)¹³⁶, mikä jo sellaisenaan kertoo pureman voimakkuudesta.

Tönäisyä koskevan päätöksen osalta huomattavaa on, että tönäisyn johdosta kaatuminen sopisi teon vahingollisuuden arvioinnissa aktuaalisten vahinkojen rinnalla huomioon otettavien ennalta-arvattavien ja todennäköisten vahinkoseuraamusten piiriin. Todennäköisesti kaatumiseen johtavan tönäisyn arvottamisessa olisi arvioitavana siten tönäisyn aiheuttamien todennäköisten vahinkoseuraamusten lisäksi myös kaatumisen johdosta todennäköiset vahinkoseuraamukset. Tietysti tönäisyn voimakkuus on ratkaisevaa tässä. Mikäli tönäisy on ollut voimakkuudeltaan niin vähäinen, ettei sen olisi voinut arvioida johtavan asianomistajan kaatumiseen, tulisivat kaatumisesta aiheutuneet vammat todennäköisesti huomioitavaksi lieventävästi rangaistuksen mittaamisessa vammojen sattumanvaraisuuden kautta. Myös jo aiemmin mainituissa päätöksissä 18/262 ja 18/263, joissa tekovälineenä oli käytetty lattiankuivauslastan vartta, väkivallan laadusta voi tehdä päätelmiä aiheutuneiden vammojen perusteella. Päätöksissä väkivallan laadusta kertoo osaltaan se, että paperilla huomattavasti vakavammalta kuulostavasta teosta eli naisen lyönneistä miehen selkään ja ylävartalon alueelle ei ole aiheutunut minkäänlaista vammaa. Miehen yhdestä lyönnistä naisen käsivarteen sen sijaan on seurannut punoitusta ja arkuutta. Vammojen aiheutuminen kertookin tässä tapauksessa käytetyn väkivallan eli lyönnin voimakkuudesta.

5. Läheisen kieltäytymisoikeus

Huomionarvoinen seikka tutkielman aineistoon kuuluvissa päätöksissä etenkin teon haitallisuuden osalta on läheisen todistajan kieltäytymisoikeuden käytön vaikutus syyttämättä

¹³⁴ Päätökset 18/252 ja 18/403.

¹³⁵ Päätös 17/139.

¹³⁶ Päätökset 17/121 ja 18/454.

jättämiseen. Mikäli asianomistajalla ei ole rikosasiassa vaatimuksia, hänen asemansa muuttuu oikeudenkäynnissä todistajaksi (OK 17:29.2). Asianomistajaan sovelletaan siten oikeudenkäynnissä todistajia koskevia säännöksiä.¹³⁷ OK 17:17.1:ssa säädetään poikkeus yleiseen todistamisvelvollisuuteen. Asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta (ns. kokonaiskieltäytymisoikeus).¹³⁸ Läheisasianomistaja saa päättää olla antamatta kertomusta asiassa, jossa häneen parisuhteessa oleva on vastaa-jana. Tästä on kuitenkin poikkeus OK 17:18.2:ssa, jossa säädetään, että tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.¹³⁹

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeva lainmuutos (732/2015) tuli voimaan vuonna 2016. Tätä ennen asianomistajan rooli erosi merkittävästi todistajan roolista. Ennen lainmuutosta asianomistajan esitutkinnassa antamaa kertomusta oli mahdollista hyödyntää todisteena oikeudenkäynnissä, halusipa asianomistaja tätä tai ei. Nykyään asianomistajan esitutkinnassa antaman kertomuksen hyödyntäminen asianomistajan kieltäytyessä edellyttää sitä, että asianomistaja ei ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä, mikä on käytännössä johtanut lukuisiin laintulkintaongelmiin esimerkiksi vaitiolo-oikeuden ja todisteiden hyödyntämiskiellon laajuuden suhteen. Yksinään sen arvioiminen, milloin henkilö ei ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä voi käytännössä juuri parisuhdeväkivallan kohdalla olla hyvin vaikeaa.¹⁴⁰

Vähäisyysperusteiselle syyttämättä jättämiselle kieltäytymisoikeuden käyttö voi antaa merkitystä esimerkiksi siten, että teko näyttäytyy haitallisuudeltaan (ja/tai tekijän syyllisyyden osalta) todellisuutta vähäisempänä, kun asianomistajan kertomusta käytetystä väkivallasta tai aiheutuneista vammoista ei saada. Asianomistaja on käyttänyt aineiston päätöksessä 18/455 kieltäytymisoikeuttaan asianomistajana ja jätti lausumatta asiasta rikoksesta

¹³⁷ Ks. tästä esim. Rautio 2016.

¹³⁸ Parisuhde on vakiintuneesti katsottu sellaiseksi luottamukselliseksi läheissuhteeksi, että siihen liittyy erityisiä suojeltavia oikeushyviä koskien muun muassa perustuslain 10 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaista perhe-elämän suojaa. HE 46/2014 vp s. 74.

¹³⁹ Parisuhdeväkivaltapahoinpitelyä koskevassa ratkaisussa KKO 2019:17 korkein oikeus katsoi, ettei asianomistajalla ollut OK 17 luvun 18 §:n 2 momentin perusteella vaitiolo-oikeutta, koska oli syytä epäillä, ettei hän ollut itse päättänyt vaitiolo-oikeutensa käyttämisestä. Sen vuoksi asianomistajan esitutkintakertomus voitiin ottaa huomioon oikeudenkäynnissä ja tapahtumapaikalle saapunutta poliisia voitiin kuulla siitä, mitä asianomistaja oli hänelle kertonut.

¹⁴⁰ Mäenpää – Reenilä – Salovartio 2019 s. 16–17.

epäiltyä. Syyttäjän ratkaisu perustuikin naisen kertomukseen (asianomistajana ja rikoksesta epäiltyä) ja valokuvaliitteeseen, josta ilmeni asianomistajalle aiheutuneet vammat. Kummallakaan osapuolella ei ollut vaatimuksia asiassa.

Enemmän merkitystä kieltäytymisoikeuden käyttö saa ei näyttöä -perusteella tehdyissä syyttämättä jättämisissä etenkin, jos rikoksesta epäilty on kiistänyt teon ja asianomistaja käyttänyt kieltäytymisoikeuttaan. Lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutosta (RL 21:16) koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että lähisuhteissa tapahtuneiden lievien pahoinpitelyjen prosessiin liittyy huomioitavana näkökohtana se, että näytön hankkiminen teosta voi olla vaikeaa ilman asianomistajan myötävaikutusta niin esitutkinnassa kuin prosessin myöhemmissä vaiheissa, sillä läheisessä suhteessa tapahtuvissa lievissä pahoinpitelyissä ei yleensä synny ulkoisesti havaittavia selviä vammoja.¹⁴¹

6. Teon haitallisuus: johtopäätökset

Vaikka aineistossa esiintyneet pahoinpitelyt olisivatkin haitallisuudeltaan keskimäärin lievempiä kuin ne, jotka viedään tuomioistuinkäsittelyyn, mitä ilman vertailuaineistoa ja esitutkinta-aineistoon tutustumatta tosin on vaikea arvioida, voidaan joka tapauksessa todeta, että aineistoon sisältyy myös sellaisia pahoinpitelyitä, joissa päätöksen tapahtumatiedoista ja perusteluista ilmenevän perusteella on käytetty rikosnimikkeen sisällä haitallisuudeltaan suhteellisen voimakasta väkivaltaa. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeessa suositettiin kiinnittämään huomiota myös aineiston päätöksissä huolta herättäneeseen seikkaan eli siihen, ettei lievinä pahoinpitelyinä tuomita tekoja, jotka joko käytetyn väkivallan laadun tai muiden tekoon liittyneiden olosuhteiden johdosta eivät ole kokonaisuutena arvostellen vähäisiä.¹⁴²

Lähes kaikissa tutkielman aineiston päätöksissä vähäisyysperusteen soveltaminen on perusteltu lausumalla, että teon haitallisuus on kokonaisuutena arvostellen vähäinen ottaen huomioon käytetyn väkivallan laatu ja asianomistajalle aiheutuneet vammat. Kuitenkaan nimenomaan haitallisuutta vähentäviä erityispiirteitä ei useissa päätöksissä ole lainkaan mainittu. Haitta-arviointi on pohjautunut pääasiassa suurelta osin aiheutuneiden vammojen vakavuuden arviointiin. Vammojen vähäisyys tai aiheutumattomuus ei tulisi hallituksen esityksen

¹⁴¹ HE 78/2010 vp s. 12.

¹⁴² Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 66.

mukaisesti aina olla edes rikosnimikkeen valintaperuste eli lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymisen peruste, saati sitten syyttämättä jättämisen peruste.¹⁴³ Katson näin ollen, ettei vammojen vähäisyys yksinään voi olla riittävä vähäisyyden puolesta puhuva erityispiirre vaan haitallisuuden osalta vähäisyys edellyttää myös väkivallan vaarallisuuden vähäisyyttä. Päätöksissä haitallisuus kokonaisuudessaan käytetty väkivalta ja aiheutetut vammat huomioon ottaen on yleisesti ottaen hyvin samankaltaista kuin oikeuskäytännössä vähintään lievänä pahoinpitelynä tuomituissa teoissa. Valtaosassa aineiston päätöksistä ei siten näkemyseni mukaan ilmene riittävästi tosiallisia rikoksen haitallisuuden vähäisyyttä tukevia erityispiirteitä.

Mielestäni paras aineistossa esiintynyt esimerkki vähäisyysperusteisesta syyttämättä jättämisestä nimenomaan haitallisuuden vähäisyyden vuoksi on ratkaisu 17/124. Tapauksessa naisen on epäilty syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn tarttumalla entistä aviopuolisoaan (mies) vaatteista kiinni ja repimällä tämän kättä saadakseen puhelimen tämän kädestä pois. Lisäksi naisen on epäilty tönineen asianomistajaa tilanteessa. Asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja. Rikoksesta epäilty on kiistänyt edellä kuvatun menettelyn. Hän on kertonut esitutkinnassa kääntäneensä asianomistajan käsivarresta pois päin asunoltaan. Epäilty rikos onkin tapahtunut naisen asunnon edustalla. Syyttäjä on todennut teosta odotettavissa olevan lievähkö sakkorangaistus, sillä asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja ja käytetty väkivalta on ollut vähäistä.¹⁴⁴ Syyttäjä on jatkanut katsovansa, että tekoa on tässä yksittäistapauksessa pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, ottaen huomioon olosuhteet, teon haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys. Asianomistajalla on ollut asiassa rangaistusvaatimus, mutta ei korvausvaatimusta.

Tapauksessa teon haitallisuus eli teon vahingollisuus ja vaarallisuus on ollut hyvin vähäistä. Asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja ja käytetty väkivalta on huomattavan lievää, tosin sillä on kuitenkin puuttuttu asianomistajan ruumiilliseen koskemattomuuteen. Haitallisuutta lieventävänä erityispiirteenä katsoisin myös sen seikan, että teko on tapahtunut päätöksen mukaan, kun rikoksesta epäilty on asuntonsa edustalla yrittänyt saada asianomistajaa lähtemään¹⁴⁵.

¹⁴³ Näkemykseni mukaan ongelmallisin esimerkki tästä on myöhemmin syyllisyysarvioinnissa (IV luku 5) käsiteltävä päätös 18/454, jossa miehen on epäilty pahoinpidelleen naista kahdessa eri tapauksessa. Syyttäjä on perustellut päätöstä haitallisuuden vähäisyydellä, sillä asianomistajan vammat ovat lieviä (mustelma) eikä hän ole hakeutunut lääkärinhoitoon niiden vuoksi.

¹⁴⁴ Poliisi on tutkinut teon lievänä pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan.

¹⁴⁵ Tekijän tarkoitus teon vaarallisuutta osoittavana piirteenä. HE 44/2002 vp s. 189–190 ja Tapani – Tolvanen 2016 s. 54.

IV SYYLLISYYSARVIOINTI

1. Syyllisyyden moniulotteisuus

Rikoksen tekijää moititaan tekemästään oikeudenvastaisesta teosta rangaistuksella. Kun tällainen moite eli teon paheksunnan osoitus on paikallaan, on tekijä syyllinen. Syyllisyys tarkoittaaakin samaa kuin moite. Näin ollen teon moitittavuudella arvotetaan ennen kaikkea tekijän syyllisyyttä. Tietyissä olosuhteissa teon moitittavuus kuitenkin poistuu tai vähenee, minkä myötä teko jätetään rankaisematta. Rikosoikeudelliset oikeuttamisperusteet¹⁴⁶ ja anteeksiantoperusteet¹⁴⁷ eliminoivat tällöin rikosoikeudellisen vastuullisuuden – tai ainakin tekijän rangaistusvastuun.¹⁴⁸

Syyllisyyden käsite on mahdollista jaotella psykologiseen ja normatiiviseen syyllisyyteen. Psykologisessa syyllisyydessä kyse on teon ja tekijän välistä suhteesta eli siitä, mitä tekijä on tiennyt tai tahtonut. Tahallisuutta arvioidaan tässä tiedollisen ulottuvuuden kautta. Mitä varmemmin tekijä tietää saavuttavansa tavoitteensa ja mitä paremmin hän on selvillä tekoon liittyvistä ja rangaistavuuteen vaikuttavista olosuhteista, sitä selvemmin tekijä osoittaa piittaamattomuutta muiden suojatuista eduista. Arvio pelkästä todennäköisyydestä ei ole tahallisuutena yhtä moitittavaa kuin varmuus tunnusmerkistön täyttymisestä. Tahallisuusmoite lievenee näin seurausten muuttuessa epävarmemmiksi.¹⁴⁹ Normatiivisen syyllisyysajatuksen mukaan taas syyllisyys on todetun tavoin ennen muuta moitittavuutta. Moitteen edellytyksenä on se, että tekijä olisi voinut toimia toisin. Jos tekijän mahdollisuudet toimia toisin olivat jostakin syystä heikentyneet, on tämä otettava huomioon syyllisyysarvostelua lieventävänä seikkana.¹⁵⁰

Vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä koskevan lain sanamuodon mukaisesti teosta ilmenevän tekijän syyllisyyden tulee ilmetä itse rikoksesta. Syyllisyydellä tarkoitetaan siten tekosyyllisyyttä, ei tekijäsyyllisyyttä. Arvostelu kiinnittyy konkreettiseen tekoon tekijän henkilön sijaan. Arvostelun kohteena eivät ole tekijän persoonallisuus ja elämäntavat

¹⁴⁶ Teon oikeudenvastaisuuden poistava tekijä, jonka mukaan tunnusmerkistön mukainen teko katsotaan sallituksi. Oikeuttamisperusteista käsittelen tutkielmassa hätävarjelua (RL 4:4).

¹⁴⁷ Tekijän syyllisyyden moitittavuutta vähentävä tekijä. Anteeksiantoperusteista käsittelen tutkielmassa hätävarjelen liioittelua (RL 4:4.2).

¹⁴⁸ Frände 2012 s. 165.

¹⁴⁹ HE 44/2002 vp s. 189 ja Lappi-Seppälä 1987 s. 283.

¹⁵⁰ HE 79/1989 vp s. 14 ja Lappi-Seppälä 2013 s. 139.

konkreettisessa rikoksessa ilmenneen ulkopuolella.¹⁵¹ Syyllisyyden arviointiin vaikuttaa etenkin syyksiluettavuus eli tahallisuuden ja tuottamuksen eri asteet (RL 3 luku 5-7 §). Tahallisuuden ja tuottamuksen asteittainen erottelu mahdollistaa lisäksi syyllisyysmoitteen kohdentamisen myös syyksiluettavuuden lajien sisällä. Pahoinpitelyrikos on rangaistava ai-noastaan tahallisena¹⁵².¹⁵³ Toisen terveyden vahingoittaminen ilman, että tekijä on ollut seu-rauksesta tietoinen taikka pitänyt sitä tekonsa varsin todennäköisenä seurauksena, tulee mah-dollisesti rangaistavaksi pahoinpitelyn sijaan vammantuottamuksena (RL 21:10). Teon seu-raukset on nimittäin moitearvostelussa mahdollista ottaa huomioon vain siltä osin kuin teki-jän tahallisuus kattaa ne.¹⁵⁴

Syyllisyyteen vaikuttavat myös rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet (RL 6 luku 5 § ja 6 §). Syyllisyysarvostelussa merkitystä saa erityisesti rikoksen tekopäätöksen kiinteys ja se, missä määrin se osoittaa tekijän vakaata aikomusta rikkoa lakia. Harkiten ja suunnitelmallisesti tehtyjen rikosten rankaiseminen on ankarampaa kuin hetken mielijoh-teesta syntyneiden tekojen. Suunnitelmallisuus on yksi RL 6:5:ssä mainituista rangaistuksen koventamisperusteista. Suunnitelmallisuuden ja harkinnan vastakohtana on rikoksen teke-minen hetken mielijoh-teesta asiaa sen enempää ajattelematta.¹⁵⁵ Tekijän ensikertalaisuus voikin vaikuttaa syyllisyysmoitteeseen lieventävästi. Toimenpiteistä luopuminen voi tulla kyseeseen etenkin silloin, kun rikos on luonnehdittavissa enemmänkin ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta syntyneeksi ensikertalaisen tilapäiseksi hairahtumiseksi kuin toistuvaksi ja suunnitelmalliseksi lainrikkomiseksi.¹⁵⁶ Syyllisyys saattaa lieventämisperusteiden mukai-sesti sen sijaan olla alentunut esimerkiksi painostuksen, uhkan tai provokaation vuoksi. Myös toimiminen hätävarjelua lähellä olevassa tilanteessa tai osittaisen oikeuserehdyksen

¹⁵¹ HE 44/2002 vp s. 188–189. Tapani – Tolvanen 2016 s. 62 ja Lappi-Seppälä 2013 s. 139.

¹⁵² En käsittele tuottamusta tässä tutkielmassa.

¹⁵³ Tahallisuudesta ks. Frände 2012 s. 106–122 ja Matikkala 2005. Tahallisuuden asteen arviointi voisi tässä tutkielmassa tulla kyseeseen esimerkiksi tarkoitustahallisuuden ja todennäköisyystahallisuuden rajatapauksissa, jos rikoksesta epäilty olisi tarkoitustahallisuuden mukaisesti pyrkinyt aiheuttamaan asianomistajalle fyysisen vamman pahoinpitelemällä. Tahallisuuden asteen käsittely ei tule kysymykseen aineistoon kuuluvissa, ruumiillisen väkivallan tekemisestä koskevista pahoinpitelyrikoksissa, josta ei ole aiheutunut suurempaa fyysistä vammaa. Tahallisuuden asteen arviointi olisi tarkoituksenmukaista, jos aineistoon kuuluisi tapauksia, joissa pahoinpitelyn tunnusmerkistön mukaisesti olisi väkivaltaa tekemättä vahingoitettu toisen terveyttä, aiheutettu toiselle kipua tai saatettu toinen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Tahallisuuden arviointi tulee väkivaltarikosten osalta käytännössä kyseeseen enemmänkin törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten kohdalla.

¹⁵⁴ Lappi – Seppälä 2013 s. 506.

¹⁵⁵ HE 44/2002 vp s. 188–190 ja Lappi-Seppälä 2013 s. 139. Tämä seikka mainitaan nuoruusperusteisen syyttämättä jättämisen perusteluissa säätämällä, että nuoren teosta, joka on johtunut "pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta" voidaan jättää syyttämättä (ROL 1:2.2).

¹⁵⁶ HE 44/2002 vp s. 210.

vallassa vähentävät syyllisyyttä. Pääsääntönä syyteharkinnassa on, että harkinta tällaisten seikkojen olemassaolosta ja vaikutuksesta rangaistukseen on syytä jättää tuomioistuimen tehtäväksi, mutta täysin ilmeisissä tapauksissa myös syyttämättä jättäminen voi olla mahdollista.¹⁵⁷

Rikoksen tekotapa vaikuttaa rikoksen törkeysarvosteluun haitallisuuden lisäksi myös tekijän syyllisyyden osalta.¹⁵⁸ Tekotapojen erot kertovatkin teon vahingollisuuden tai vaarallisuuden lisäksi tekijän syyllisyyden asteesta. Tekotapaa määrittävien piirteiden, kuten käytettyjen tekovälineiden, teon keston, tekijän aseman, uhrin avuttomuuden ja haavoittuvuuden sekä tekotavan raakuuden tai julmuuden merkitys määräytyy sen mukaan, mitä ne kertovat teosta ilmenevästä tekijän syyllisyydestä.¹⁵⁹

Väkivaltarikoksille ja erityisesti parisuhdeväkivaltarikoksille on hyvin luonteenomaista se, että tekijä ja uhri ovat usein olleet vuorovaikutuksessa keskenään ennen rikoksen tapahtumista pitkäaikaisen erimielisyyden tai riidan muodossa.¹⁶⁰ Tämän vuoksi teon tai tekojen osapuolten menettelyn moitittavuutta voi olla haastavaa arvioida. Käsittelen seuraavaksi rikosoikeudellisia erityispiirteitä, jotka syyttäjä on ottanut tai olisi voinut ottaa huomioon tekijän syyllisyyttä (ja teon haitallisuutta) koskevassa vähäisyysarvioinnissa.

2. Molemminpuolinen väkivaltatilanne

Parisuhdeväkivaltarikokset liittyvät usein riitatilanteeseen, joka kärjistyy molemminpuoliseksi väkivallan käytöksi, puhemielessä tappeluksi¹⁶¹. Molemminpuolisessa väkivaltatilanteessa teon arviointiin voi vaikuttaa paljonkin esimerkiksi se, että kyseisen teon uhri on aloittanut tappelun käyttämällä fyysistä väkivaltaa. Tämä seikka saa *Hahton* mukaan merkitystä etenkin siinä tapauksessa, että kyseistä rikosta ei luultavasti olisi tehty lainkaan ilman tuota alkutekoa. Käytännössä selvyyttä siitä, kumpi tappelun on aloittanut, ei kuitenkaan usein saada tai molemmat osapuolet ovat voineet yhtä lailla olla vaikuttamassa siihen.¹⁶²

¹⁵⁷ HE 79/1989 vp s. 13 ja VKS: 2016:6 s. 9.

¹⁵⁸ Tekotavasta aikaisemmin haitallisuuteen liittyen osiossa III luku 3.

¹⁵⁹ HE 44/2002 vp s. 202.

¹⁶⁰ Hahto 2004 s. 46. Vilja Hahto on tutkinut väitöskirjassaan uhrin myötävaikuttamisen ja rikosentekijän vastuun suhdetta.

¹⁶¹ Sanan yleiskielinen merkitys, ei viittaa RL 21:12:ssa säädettyyn tappeluun osallistumiseen, jossa tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön välistä tappelutilannetta.

¹⁶² Hahto 2004 s. 422–423.

Tappelutilannetta ei useimmiten pidetä rangaistusta alentavana seikkana tuomioharkinnassa. Sen sijaan se saa merkitystä teko-olosuhteiden arvioinnin kautta rangaistuksen mittaamisessa. Tekoon johtaneilla ja tekoaikana vallitsevilla olosuhteilla on aina jokin merkitys siihen, miten moitittavana teko ja tekijän syyllisyys yleisesti ottaen näyttäytyy.¹⁶³ Molemminpuolinen väkivaltatilanne voi siis näyttäytyä teon haitallisuutta ja etenkin tekijän syyllisyyttä vähentävänä seikkana. Väkivallankäytön molemminpuolisuus voi puoltaa siten myös syyttämättä jättämistä. Väkivaltatilanteen molemminpuolisuuden ei kuitenkaan katsota saavan tehtyjen pahoinpitelyjen kokonaisarvioinnissa lieventävää merkitystä esimerkiksi, jos tekijä käyttänyt vaarallisempaa tekovälinettä kuin pahoinpitelyn kohde, tekijällä on ollut tilaisuus irtaantua tappelusta eikä hän ole tehnyt sitä taikka jos asianomistajan tekemä pahoinpitely on ollut olennaisesti lievempi kuin tekijän teko.¹⁶⁴

Molemminpuolisen väkivallan käyttötilanne on otettu huomioon kokonaisarvioinnissa esimerkiksi tapauksessa, jossa syyttäjä on tehnyt kaksi päätöstä syyttämättä jättämisestä (17/121 ja 17/122) vähäisyysperusteella ja ei syyteoikeutta -perusteella¹⁶⁵. Tilanne on lähtenyt käyntiin, kun osapuolet ovat nahistelleet ottamalla toisiltaan puhelimet. Vähäisyysperusteisessa päätöksessä rikoksesta epäiltyä oleva nainen on ottanut avopuolisonsa puhelimen haltuunsa, josta närkästyneenä asianomistaja on vastaavasti ottanut rikoksesta epäillyn puhelimen. Rikoksesta epäilty on yrittänyt ottaa puhelimensa pois asianomistajan hallusta ja puraissut tätä käsivarteen. Asianomistajalle on aiheutunut puraisusta pienet jäljet ihoon. Rikoksesta epäilty on myöntänyt syyllistyneensä rikokseen. Syyttäjä on katsonut teon täyttävän lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön ottaen huomioon käytetty väkivalta ja aiheutuneet vammat. Syyttäjän mukaan tekoa on pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen vähäisenä ottaen huomioon olosuhteet, teon haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys. Asianomistajalla ei ollut vaatimuksia asiassa.¹⁶⁶ Syyttäjä ei ole vähäisyysperusteisessa päätöksessä ottanut lainkaan kantaa rikoksesta epäillyn syyllisyyteen tai sen vähäisyyteen. Viittaamalla olosuhteisiin teon vähäisyyden perusteena oletan kuitenkin syyttäjän tarkoittaneen teon moitittavuuden arvioinnin osalta sitä, että kyseessä on ollut molemminpuolinen väkivallan käyttötilanne.

¹⁶³ Hahto 2004 s. 423.

¹⁶⁴ Hahto 2004 s. 426.

¹⁶⁵ Syyttäjä on katsonut rikoksesta epäillyn toiminnan täyttäneen vammantuottamuksen tunnusmerkistön, joten hänellä ei ollut syyteoikeutta asiassa, sillä asianomistaja ei vaatinut rangaistusta. Päätöksen mukaan asianomistaja oli hypännyt rikoksesta epäillyn selkään, jolloin rikoksesta epäilty oli työntänyt tätä kauemmaksi. Asianomistaja oli horjahtanut ja kaatunut vasten lasiovea, mistä aiheutui 5 cm mittainen haava vasempaan rintaan ja kaksi muuta pienempää nirhaumaa. Syyttäjä on katsonut rikoksesta epäillyn aiheuttaneen huolimattomuudellaan (ilman pahoinpitelytarkoitusta) asianomistajalle ruumiinvamman, joka ei ole vähäinen.

¹⁶⁶ Poliisi tutkinut teon perusmuotoisena pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohta -osion mukaan.

Myös päätökset 18/262 ja 18/263 koskivat molemminpuolista väkivaltatilannetta, josta syyttäjä teki kaksi vähäisyysperusteista syyttämättäjäättämispäätöstä. Ratkaisuisa ravintolaillan päätteeksi rikkoonuneen lasin siivoamisesta alkanut riita kärjistyi väkivallan käytöksi. Nainen oli siivoamassa lattiankuivauslastalla lasinsirpaleita, jolloin naisen aviomies on ottanut lastan käteensä ja huitaissut naista lastan varrella käsivarteen. Myös nainen on lyönyt miestä lastalla selkään ja ylävartalon alueelle. Naiselle on aiheutunut väkivallan käytöstä punoitusta ja arkuutta käsivarteen, kun taas miehelle ei vammoja aiheutunut ollenkaan. Molemmat osapuolet ovat kiistäneet rikoksesta epäiltynä syyllistyneensä rikokseen. Syyttäjä on katsonut molemmat teot lieväksi pahoinpitelyksi ottaen huomioon käytetyn väkivallan vähäisyyden. Syyttäjä toteaa päätöksessä, että rikoksista ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja niitä on pidettävä myös haitallisuudeltaan kokonaisuutena arvostellen vähäisinä ottaen huomioon käytetyn väkivallan laatu ja osapuolille aiheutuneet vammat. Kummallakaan osapuolella ei ollut asianomistajana toista kohtaan vaatimuksia.¹⁶⁷ Syyttäjä ei ole kuitenkaan päätöksissä ottanut kantaa rikoksesta epäiltyjen syyllisyyteen tai viitannut siihen, että molemminpuolinen väkivallankäyttö olisi vaikuttanut teon vähäisyyden kokonaisarvosteluun. Syyttäjä on todennut kuitenkin päätöksessä, jossa nainen on rikoksesta epäiltynä, että ottaen huomioon, että kyseessä on ollut molemminpuolinen riitatilanne, on ollut todennäköisiä syitä epäillä myös naisen käyttäneen ruumiillista väkivaltaa miestä kohtaan.

Syyttäjä on ottanut erityiset olosuhteet huomioon arvioidessaan rikosten vähäisyyttä päätöksissä 18/455 ja 18/456. Kyseessä on molemminpuolinen väkivallan käyttötilanne, jossa syyttäjä on tehnyt kaksi vähäisyysperusteista syyttämättäjäättämispäätöstä. Pariskunnan yhteinen lapsi on alkanut itkemään heidän nukkuessaan, mikä on aiheuttanut sanaharkkaa osapuolten välillä. Nainen on pukannut jaloillaan sängylle tulleen avopuolionsa (mies) sängyltä alas, työntänyt tämän pois makuuhuoneesta ja raapinut tätä kaulasta. Naisen mukaan raapimista ei ole tapahtunut vaan siitä aiheutuneet jäljet ovat tulleet työntämistilanteesta. Mies on tilanteessa läpsinyt naista muutaman kerran kasvoihin. Esitutkinnassa mies käytti asianomistajana OK 17:17.1:n mukaista kieltäytymisoikeuttaan¹⁶⁸ eikä rikoksesta epäiltynäkään halunnut lausua asiasta mitään. Tämän vuoksi tapahtumien kulku on perustunut naisen kertomukseen sekä valokuvaaliitteeseen. Naiselle ei ole aiheutunut teosta vammoja. Miehelle on aiheutunut ainakin naarmu kaulaan. Molemmat osapuolet ovat rikoksesta epäiltynä kiistäneet syyllistyneensä asiassa rikokseen. Syyttäjä on katsonut teot lieviksi pahoinpitelyiksi¹⁶⁹ ja on todennut odotettavissa olevan lievähkö sakkorangaistus. Syyttäjä on molemmissa ratkaisussa perustellut vähäisyysperusteen käyttöä siten, että tekoa on pidettävä myös sen haitallisuudeltaan kokonaisuutena arvostellen vähäisenä ottaen huomioon kertomuksesta ilmenevä tilanne, käytetyn

¹⁶⁷ Poliisi tutkinut teot perusmuotoisena pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohta - osion mukaan.

¹⁶⁸ Tästä lisää aiemmin III luku 5.

¹⁶⁹ Ilmeisesti poliisi on tutkinut tekoja lievinä pahoinpitelyinä, koska tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohta - osiossa nimikkeenä on lievä pahoinpitely eikä syyttäjä ole erikseen perustellut lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymistä.

väkivallan laatu ja asianomistajalle aiheutuneet vammat. Kummallakaan osapuolella ei ollut asianomistajana toista kohtaan vaatimuksia. Syyttäjää ei ole tässäkään päätöksissä otanut erikseen kantaa rikoksesta epäiltyjen syyllisyyteen tai viitannut siihen, että molemminpuolinen väkivallankäyttö olisi vaikuttanut teon vähäisyyden kokonaisarvosteluun.

3. Uhrin myötävaikuttaminen

Asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus on RL 6:6:n mukainen lieventämisperuste. Mikäli uhrin myötävaikutuksen ei katsota olevan rangaistusasteikon lieventämiselle edellytyksenä olevan ”poikkeuksellisen suuri”, voidaan myötävaikuttaminen huomioida myös muuten rangaistuksen mittaamisessa tekijään kohdistuvaa moitetta vähentävänä seikkana.¹⁷⁰ Uhrin oma provosointi tai myötävaikutus on mainittu erikseen myös Rovaniemen hovioikeuden laatuhankkeessa rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavana tekijänä.¹⁷¹ Provokaatiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista tekijään vaikuttavaa toimintaa, jossa rikoksen tekemisen alkuunpano tulee joltain muulta henkilöltä kuin rikosentekijältä itseltään. Provosoituna toimimisessa on olennaista impulsiivisuus eli nopea reagointi ärsykkeeseen. Näin provokaatiotilanteista sulkeutuvat pois suunnitelmalliset ja harkitut esimerkiksi koston-tarkoituksessa tehdyt teot.¹⁷²

Uhrin sanallinen provokaatio ei ole oikeudetonta menettelyä, ellei se sisältönsä ja muiden olosuhteiden vuoksi täyty esimerkiksi laittoman uhkauksen (RL 25:7), kunnianloukkauksen (RL 24:9) tai kansanryhmän kiihottamisen (RL 11:10) tunnusmerkistöä. Provosoidun henkilön edellytetään kykenevän väkivaltaisten reaktioiden hillitsemiseen ja kielteisten tunteusten kanavointiin muilla keinoilla kuin tekemällä rikoksen. Rikokseen syyllistyminen verbaalisen provokaation seurauksena ei siten saa kovin paljoa ymmärrystä seuraamusharkinnassa. Toisin kuin esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn tai henkirikoksen kaltaisten tekojen kohdalla, kuitenkin lievissä tai perusmuotoisissa pahoinpitelyissä reaktion voima ei ole niin suhteeton provokaation laatuun nähden. Siten myös verbaalinen provokaatio voi

¹⁷⁰ Hallituksen esityksessä uuden provokaatiota koskevan lieventämisperusteen sanamuodoksi esitettiin ”tekijään kohdistunut karkea loukkaus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia”. Lakivaliokunnan mietinnöllä sanamuoto muutettiin kuitenkin ilmaisuksi ”asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus”, koska edellisen katsottiin tarkoittavan lähinnä sanallisia loukkauksia tai kunniaan kohdistuvia loukkauksia. HE 44/2002 vp s. 24 ja LaVM 28/2002 vp s. 11–12.

¹⁷¹ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62.

¹⁷² Hahto 2004 s. 368.

vaikuttaa rangaistuksen määrään normaaliasteikon rajoissa.¹⁷³ Lievissä pahoinpitelyissä sanallinen provokaatio voi siis olla myös syyttämättä jättämisen perusteena.

Sanallinen provokaatiotilanne on parisuhdeväkivallassa kuitenkin useimmiten erilaista kuin esimerkiksi katu- tai ravintolaväkivallassa. Parisuhdeväkivaltaan liittyvä riitely voi olla säännöllistä tai ainakin jollakin tapaa ennakoitavissa. Jos tekijä ei pysty tai halua sanallisesti osallistua riitaan, on hänellä aina mahdollisuus turvautua muihin keinoihin kuin väkivaltaan. Tekijän osalta harvoin pelko tai muu sen kaltainen tunne perustelee tilanteeseen jäämistä, joten tekijällä on hyvät mahdollisuudet reagoida erimielisyyteen poistumalla paikalta tai vastaamalla sanallisesti riitelystä. Varsinkin, jos kyseessä on toistuva väkivalta, ei tekijän väittämää provokaatiotilannetta voida pitää oikeudellisesti merkityksellisenä. Lähinnä kyse on silloin tekijän aggressiivisesta, mustasukkaisesta¹⁷⁴ tai muusta negatiivisesta luonteesta, jonka aiheuttamille reaktioille ei *Hahdon* mukaan tule antaa vastuuta lieventävää vaikutusta.¹⁷⁵

Fyysisellä provokaatiolla sen sijaan loukataan tekijän oikeudellisesti suojattuja etuja.¹⁷⁶ Fyysinen provokaatio voi olla lievimmässä muodossaan tönimistä tai muuta vähäistä puuttumista toisen fyysiseen koskemattomuuteen, joka ei välttämättä edes täytä lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Tekijän henkilöön liittyvät seikat, kuten ikä, sukupuoli ja koko suhteessa provosoivaan henkilöön, voivat vaikuttaa provokaation vakavuuden arvioinnissa. Tekijän vastuuta arvioidessa provokaatiotilanteissa voidaan lisäksi ottaa huomioon uhrin menettelyn moitittavuus ja teko-olosuhteet.¹⁷⁷ Yleisesti ottaen haastavaksi niin fyysisen kuin sanallisenkin provokaation vaikutuksen tekijän syyllisyyden arvioinnissa tekee erityisesti se,

¹⁷³ Hahto 2004 s. 408.

¹⁷⁴ Mustasukkaisuus on tyypillistä juuri parisuhdeväkivaltatapauksissa. Sillä ei kuitenkaan ole rangaistusta alentavaa vaikutusta silloin, kun se esiintyy tekijän luonteeseen liittyvänä teon motiivina. Mustasukkaisuutta lietsova sanallinen toiminta (esimerkiksi kumppani kertoo ulkopuolisesta suhteestaan tekijälle) voidaan kuitenkin nähdä sanallisena provokaationa, jolloin se voisi hyvin poikkeuksellisesti vaikuttaa yhdessä muiden seikkojen kanssa teon rangaistusarvoon. Voimakkaampaa provokaatiota on (henkirikoksissa ja törkeissä pahoinpitelyissä) mustasukkaisuuteen liittyvä konkreettiseen näköhavaintoon perustuva provokaatio (esimerkiksi tekijä yllättää kumppaninsa seksuaalisesta kanssakäymisestä toisen kanssa). Tällainen provokaatio voisi *Hahdon* mukaan poikkeuksellisesti vaikuttaa teon rangaistavuuteen yhdessä muiden seikkojen kanssa. Hahto 2004 s. 409–412. Koska mustasukkaisuus (niin teon motiivina kuin provokaationakin) liittyy enemmän törkeisiin pahoinpitelyihin ja henkirikoksiin, en sitä tämän enempää käsittele. Mustasukkaisuudesta ei ollut mainintaa myöskään tutkielman aineiston päätöksissä.

¹⁷⁵ Hahto 2004 s. 447–448.

¹⁷⁶ Fyysiseksi provokaatioksi luokittelen tässä yhteydessä tilanteet, joissa ei ole kyse hätävarjelusta tai hätävarjeluun liioittelusta.

¹⁷⁷ Hahto 2004 s. 414–422.

että sitä joudutaan punnitsemaan erityisen tiukasti yleisestäviä, moraalipoliittisia näkökohtia vastaan.¹⁷⁸

Ratkaisussa 17/393 miehen on epäilty syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn tekemällä ruumiillista väkivaltaa avopuolisolleen (nainen) tönimällä tätä.¹⁷⁹ Asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja. Tilanne on saanut alkunsa, kun osapuolille on tullut riitaa yläkertaan menemisestä. Asianomistaja on yrittänyt estää rikoksesta epäiltyä menemästä yläkertaan tuuppimalla tätä. Tämän seurauksena rikoksesta epäilty on alkanut tönä asianomistajaa, eikä ole lopettanut tönimistä ennen kuin asianomistaja on soittanut hätänumeroon. Rikoksesta epäilty on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. Hänen mukaansa molemmat osapuolet ovat pitäneet toisistaan kiinni, eikä tilanteessa ole ollut tönimistä tai tuuppimista. Rikoksesta epäilty on kuitenkin myöntänyt, että olisi voinut käyttäytyä tilanteessa paremmin. Syyttäjätoteaa, että lievästä pahoinpitelystä olisi odotettavissa lievä sakkorangaistus, koska asianomistajalle ei ole aiheutunut vammoja ja käytetty väkivalta on ollut vähäistä. Syyttäjät jatkaa, että tekoa on tässä yksittäistapauksessa pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, kun otetaan huomioon teon haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys. Asianomistajalla ei ollut asiassa vaatimuksia. Syyttäjät on käsittäkseni viitannut tässä syyllisyyttä vähentävänä seikkana uhrin fyysiseen provokaatioon (tuuppiminen) tilanteessa.¹⁸⁰ Syyttäjät ei ole katsonut naisen toiminnan täyttäneen lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä.

4. Hätävarjelutilanne

Hätävarjelua (RL 4:4) eli oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellista puolustustekoa lähellä olevia tilanteita koskeviin väitteisiin on etenkin parisuhdeväkivaltarikoksissa ollut ongelmallista ottaa kantaa. Arvioinnin vaikeus korostuu syyteharkintavaiheessa, kun syyttäjän käytettävissä on ainoastaan asianosaisten kirjalliset esitutkintakertomukset. Suhteellisuusperiaate asettaa rajoja hätävarjelussa puolustustekona käytettävien voimakeinojen hyväksyttävyydelle. Suhteellisuusperiaatteen mukaan hätävarjelutilanteessa käytettävät keinot tulee olla puolustettavia suhteessa suojattavaan etuun. Käytettyjä keinoja arvioidessa huomioon otettavia seikkoja ovat hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Hyökkäyksen laadulla viitataan muun muassa siihen kuinka odottamaton hyökkäys on ollut ja missä paikassa se on tehty. Hyökkäyksen voimakkuudella

¹⁷⁸ Hahto 2004 s. 371. Rangaistuksen yleisestävyydestä myöhemmin osiossa VI luku 4.

¹⁷⁹ Poliisi on tutkinut teon lievänä pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan. Syyttäjät on kirjannut tapahtumatietoihin, että ottaen huomioon käytetyn väkivallan vähäisyys, tekoa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä vähäisenä.

¹⁸⁰ Tässä tapauksessa myös teon kesto olisi voinut vaikuttaa moitittavuusarviointiin, koska rikoksesta epäilty ei ole lopettanut tekoa ennen kuin asianomistaja on soittanut hätäkeskukseen.

viitataan hyökkäyksen vaarallisuuteen ja siihen, onko hyökkäys tehty pelkällä fyysisellä voimalla vai hengenvaarallisella välineellä.¹⁸¹

Ruotsissa hätävarjelusta säädetään BrB 24:1:ssä: ”Teko, jonka joku tekee hätävarjelussa, on rikos vain, jos se on hyökkäyksen laatu, hyökkäyksen kohde ja muut olosuhteet huomioon ottaen sellainen, joka ei ole ilmeisen puolustamaton”. BrB 24:1.2:ssa säädetään tilanteista, joissa oikeus hätävarjeluun on käsillä. Poiketen suomalaisesta sääntelystä momentissa säädetään aloitetusta tai välittömästi uhkaavasta ”rikollisesta” hyökkäyksestä, joka kohdistuu henkilöön tai omaisuuteen. Päinvastoin kuin suomalaisessa oikeudessa siis, jotta hätävarjelutilanne on käsillä, täytyy hyökkääjän täyttää kaikki rikoskäsitteen mukaiset edellytykset¹⁸². Suomessa hyökkäyksen tulee taas olla ”oikeudeton” eli rikostunnusmerkistön mukainen teko, joka ei kuitenkaan ole oikeudenmukainen.¹⁸³

Anteeksiantoperusteena nähtävässä hätävarjelun liioittelussa (RL 4:4.2) sallitun puolustuksen rajat on ylitetty, mutta tilanne on muuten rakenteeltaan sellainen, että tekijältä katsotaan puuttuvan syyllisyys. Tekijä on siten rangaistusvastuusta vapaa, jos hän täyttää laissa mainitut edellytykset. ”Rajoilla” tarkoitetaan sallitun puolustustason aikarajoja eli puolustustekoon on saatettu ryhtyä jo ennen kuin hyökkäys on konkretisoitunut tai puolustusteko jatkuu, vaikka hyökkäys on jo päättynyt. ”Rajoilla” viitataan myös oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi käytettävän tarpeellisen väkivallan määrään. Puolustautuja käyttää enemmän voimakeinoja kuin on tarpeellista, joten ylittää hätävarjelun rajat. Näin on esimerkiksi, kun nyrkiniskuun vastataan käyttämällä ampuma- tai teräasetta. Anteeksiantoperusteena hätävarjelun liioittelu voikin toimia ainoastaan, mikäli olosuhteet ovat olleet sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista.¹⁸⁴

Parisuhdeväkivaltarikoksissa hätävarjeluväitteet ovat erityisen tyypillisiä.¹⁸⁵ Parisuhdeväkivaltaan liittyviin hätävarjelutilanteihin liittyen *Ruuskanen* on tutkimuksessaan kritisoinut oikeuskirjallisuudessa vallitsevaa maskuliinista tapaa hahmottaa hätävarjelutilanteessa

¹⁸¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 399.

¹⁸² Pakkotilaan vetoaminen on tosin mahdollista tilanteissa, joissa rikoskäsitteen edellytykset eivät täyty. Frände – Lernestedt 2019 s. 26.

¹⁸³ Lisäksi hätävarjelun oikeuttavista tilanteista säädetään momentin 2-4 kohdissa, jotka koskevat rikostyyppi-kohtaisia tilanteita. Hätävarjelu on oikeutettua, jos henkilö väkivallalla, sen uhalla tai muulla tavoin estää omaisuuden takaisin ottamisen verekseltään, on laittomasti tunkeutunut tai pyrkii tunkeutumaan huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen taikka henkilö kieltäytyy poistumasta asunnosta saatuaan käskyn siihen. Ks. Ruotsin ja Suomen hätävarjelusäännösten vertailusta Frände – Lernestedt 2019 s. 12–56.

¹⁸⁴ Frände 2012 s. 174–176.

¹⁸⁵ Minna Ruuskanen on tutkinut parisuhdeväkivaltatilanteisiin liittyviä hätävarjelun edellytyksiä parisuhdeväkivallalle tyypillisissä tapauksissa, joissa väkivallan uhrina ollut nainen on kohdistanut kumppaniinsa väkivaltarikoksen. Ruuskanen 2005.

toimija. Miehinen lähestymistapa ja väkivaltaisessa parisuhteessa elävään naiseen kohdistuvat rooli-odotukset ovat esteenä hätävarjeluväitteiden menestymiselle.¹⁸⁶ Hätävarjeluun liittyy niin sanottu ihanneuhri-käsite¹⁸⁷, jonka kriteereitä parisuhdeväkivallan uhrin on useimmiten vaikea täyttää. Toisin kuin ihanneuhrin toiminta, parisuhdeväkivallan uhrin toiminta voidaan nähdä tavalla tai toisella ”epäkunniallisena”, kuten uhrin alkoholin käytön tai uskottomuusepäilyn vuoksi. Lisäksi parisuhdeväkivaltarikos tapahtuu lähes aina yksityisissä tiloissa, väkivalta on yleensä toistuvaa eikä siitä useimmiten jää näkyviä merkkejä. Naisten uskottavuutta heikentää myös heidän vaikenemisensa. Ollakseen uskottava naisen tulisi myös välittömästi jättää mies tai vähintään hakea muuta apua sen jälkeen, kun väkivalta tulee ilmi viranomaisille.¹⁸⁸ Oikeuskäytännössä hätävarjeluun liioitteluna on tuomittu esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa koskeva tappo, jonka katsottiin osaksi selittyvän tekijän traumaattisesta menneisyydestä parisuhdeväkivallan uhrina (Vaasan HO 30.11.2006).¹⁸⁹

Aineistoon kuului molemminpuolinen väkivallan käyttötapaus, jossa syyttäjä on tehnyt vähäisyysperusteisen (18/252) ja ei näyttöä -perusteisen (18/253) syyttämättäjättämispäätöksen. Vähäisyysperusteisessa päätöksessä miehen on epäilty syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn puristelemalla käsivarsista aviopuolisoaan (nainen). Naiselle on aiheutunut teosta mustelmia käsivarsiin. Naisen on taas epäilty syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn kohdistamalla mieheen selvittämättä jääneellä tavalla ruumiillista väkivaltaa siten, että miehelle on aiheutunut kipua vasempaan poskipäähän ja tämän silmälasit ovat vaurioituneet.¹⁹⁰

Nainen on esitutkinnassa kertonut miehen tulleen sisälle asuntovaunuun ja käyneen häneen kiinni, jolloin nainen on itseään puolustaakseen estänyt päälle käymistä. Miehen silmälasit ovat

¹⁸⁶ Ruuskanen 2005 s. 417.

¹⁸⁷ Ihanneuhri -käsitteellä tarkoitetaan niitä ominaisuuksia, jotka rikoksen uhrin tulisi täyttää tullakseen tunnistetuksi ”oikeaksi” uhriksi. Christien mukaan ihanneuhri tavanomaisesti täyttää seuraavat tunnusmerkit: hän on heikko (lapsi, vammainen, vanhus) ja hänen toimintansa on katsottava ”kunnialliseksi” (uhri ei ole päähtynyt tai käyttänyt itse väkivaltaa). Ihanneuhritilanteisiin liittyy myös se, että rikoksen tapahtumapaikka ei ole muistettava (rikos tapahtuu julkisessa tilassa), kohdattu väkivalta on ollut sattumanvaraista (uhri ei tunne tekijää) ja tekijä on uhria fyysisesti kookkaampi ja voimakkaampi, mikä tarkoittaa väkivaltarikosten ollessa kyseessä myös sitä, että väkivallasta on jäänyt näkyviä merkkejä (vammoja). Lisäksi ihanneuhritilanteessa uhrilla tulee olla riittävästi vahvuutta ja uskottavuutta kuulustelutilanteessa. Christie 1986 s. 18–21.

¹⁸⁸ Ruuskanen 2005 s. 58–59.

¹⁸⁹ Vaasan hovioikeuden 30.11.2006 antamassa tuomiossa A tuomittiin hätävarjeluun liioitteluna tehdystä taponosta. A:n ja hänen aviomiehensä B:n välillä oli ollut riitaa B:n mustasukkaisuudesta johtuen. Riita oli päättynyt siihen, että A oli puukottanut B:n hengiltä. Lyönti oli suuntautunut kohti B:n rintaa. Hovioikeus totesi, että asiassa on käynyt ilmi, että A:n traumaattinen tausta ja se, että hän oli usean vuoden aikana ollut edellisessä suhteessaan perheväkivallan uhrina, oli saattanut vaikuttaa hänen reaktioihinsa tilanteessa. A oli kuitenkin itse kertonut, että B ei ollut aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti häntä kohtaan, minkä vuoksi hovioikeus katsoi, että olosuhteet ja rikokseen liittyvät seikat eivät kokonaisuutena arvostellen ole olleet niin poikkeukselliset, että A olisi tullut tapon asemesta tuomita surmasta.

¹⁹⁰ Poliisi on tutkinut teot lievinä pahoinpitelyinä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan.

pudonneet ja rikkoutuneet tilanteessa. Nainen on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. Hän on kertonut, ettei ole lyönyt miestä, vaan on ottanut vain käsillään vastaan. Asianomistajana nainen on kertonut miehen puristelleen häntä käsivarsista. Mies on samoin rikoksesta epäiltyä kiistänyt syyllistyneensä rikokseen. Mies on kertonut naisen käyneen hänen päällensä, lyöneen häntä hajottaen hänen silmälasinsa. Syyttäjän mukaan mies on asianomistajana kuvaillut naisen käyttämää väkivaltaa useilla eri ilmaisilla. Esitutkintakertomuksen perusteella syyttäjä on todennut, että mies ei varsinaisesti muista tapahtunutta vaan on jälkepäin päätellyt vaurioituneiden silmälasiansa perusteella, että nainen on kohdistanut häneen väkivaltaa. Syyttäjä on lisäksi todennut osapuolten esitutkintakertomusten perusteella selvitetyn, että molemmat osapuolet ovat olleet humalassa tapahtumahetkellä.¹⁹¹

Syyttäjä on katsonut naisen kertomuksen olevan uskottava muun muassa vammojen sijaintikohta huomioon ottaen. Näin ollen syyttäjä on katsonut, että naisen teossa on todennäköisesti ollut kyse aloitetun oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellisesta puolustusteosta, joka on hätävarjeluna sallittu. Naiselta on syyttäjän mukaan joka tapauksessa tilanteessa vallinneet olosuhteet huomioon ottaen puuttunut kokonaan lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön edellyttämä tahallisuus. Syyttäjä on näin ollen jättänyt teosta syyttämättä ei näyttöä -perusteella vähäisyysperusteen sijaan.¹⁹² Syyttäjän mukaan miehen menettely sen sijaan on täyttänyt lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön ottaen huomioon käytetyn väkivallan vähäisyyden. Syyttäjä on jatkanut, että epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on pidettävä myös sen haitallisuudeltaan vähäisenä. Naiselle on aiheutunut teosta mustelmia käsivarsiin. Nainen on myös ilmoittanut sopineensa asian rikoksesta epäillyn kanssa. Asianomistajana osapuolilla ei ollut asiassa vaatimuksia.¹⁹³

Hätävarjeluväite liittyy myös molemminpuolista väkivallan käyttöä koskevaan pahoinpitelytilanteeseen, jossa syyttäjä on tehnyt vähäisyysperusteisen päätöksen (18/482) ja ei näyttöä -perusteisen päätöksen (18/483). Näytön puutteen vuoksi tehdyssä päätöksessä miehen on epäilty pahoinpidelleen naista aiheuttamalla tämän otsaan mustelman ja kuhmun.¹⁹⁴ Vähäisyysperusteisessa päätöksessä naisen on epäilty tehneen avopuolisolleen (mies) ruumiillista väkivaltaa heittämällä asianomistajaa tuolilla tai kynttilänjalalla ja raapimalla häntä. Teosta on aiheutunut asianomistajalle naarmuja rintaan, vatsaan ja käsivarteen.¹⁹⁵ Syyttäjä on todennut päätöksessä, että

¹⁹¹ Päihtymyksen vaikutuksesta arviointiin tarkemmin IV luku 6.

¹⁹² Tässä syyttämättä jättämisen olisi voinut tehdä myös vähäisyysperusteella. Tahallisuutta koskevat seikat tulisi kuitenkin jättää muissa kuin hallituksen esityksen mukaan ”täysin ilmeisissä” tapauksissa tuomioistuimen selvitettäväksi. Kuitenkin, kun todennäköisesti kertomukset eivät tulisi merkittävästi tuomioistuimessa muuttamaan johtuen tapahtuma-aikaisesta humalatilasta, on asian vieminen tuomioistuimen harkittavaksi prosessiekonomian kannalta epäedullista, kun otetaan huomioon käytetyn väkivallan laatu. Syyttämättä jättäminen on naisen teon osalta siten perusteltua.

¹⁹³ Päätöksiä arvioidaan lisää kokonaisarvostelukappaleessa V luku 5.

¹⁹⁴ Päätöksessä asianomistaja käyttänyt kieltäytymisoikeuttaan ja rikoksesta epäilty kiistänyt teon, joten syyttäjän mukaan esitutkinnassa ei tullut ilmi todennäköisiä syytä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

¹⁹⁵ Tekoa on tutkittu perusmuotoisena pahoinpitelynä eikä syyttäjä ole päätöksessä perustellut sen katsomista lieväksi pahoinpitelyksi.

asianosaisten kertomusten ristiriitaisuuden vuoksi esineellä heittämisestä ei ole syytteen nostamiseksi riittävää näyttöä, joten asia on jäänyt käsittelemättä siltä osin. Rikoksesta epäilty nainen on vedonnut puolustaneensa itseään tilanteessa, kun asianomistaja on nimitellyt häntä ja tullut vauhdilla hänen päälleen. Hätävarjeluväitteeseen viitaten rikoksesta epäilty onkin kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. Asianomistajan mukaan taas rikoksesta epäilty on repinyt hänet ylös sängystä ja raapinut häntä. Syyttäjä ei ole ottanut päätöksessä hätävarjeluväitteeseen tai muihin syyllisyysarviontiin kantaa lainkaan. Sen sijaan syyttäjä on todennut, että käytetyn väkivallan laadun ja määrän perusteella odotettavissa olisi sakkorangaistus ja tekoa on pidettävä sen haitallisuus eli vammojen suhteellinen lievyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Asianomistajalla ei ole ollut asiassa vaatimuksia.¹⁹⁶

Päätöksissä mahdollisesti käsillä olleiden hätävarjelutilanteiden oikeudellinen arviointi on hyvin vaikeaa ilman esitutkinta-aineistoa. Päätöksessä olevien tietojen mukaan kuitenkin on mahdollista, että tällaisesta tilanteesta olisi ollut kyse. Tekojen puolustettavuuden arvioinnin osalta näkisin, että edeltävässä tapauksessa (18/252 ja 18/253) hätävarjeluteko on ollut ilmeisen puolustettava ottaen huomioon päätöksestä ilmi tulleet olosuhteet ja hätävarjelutekona käytetyn väkivallan laadun. Sen sijaan jälkimmäisessä tapauksessa (18/482 ja 18/483) en voi ottaa lainkaan kantaa hätävarjeluteon puolustettavuuteen, kun arviointiin merkittävästi vaikuttavat olosuhteet, kuten hyökkäyksen laatu ja voimakkuus ovat jääneet päätöksessä kokonaan selvittämättä.

5. Väkivallan toistuvuus

Parisuhdeväkivallalle on ominaista se, että väkivalta on useimmiten toistuvaa.¹⁹⁷ Uhri joutuu, toisin kuin katu- ja ravintolaväkivaltarikoksissa, väkivallan kohteeksi saman henkilön taholta useita kertoja. Pahoinpitelyrikoksen arvioinnissa, niin syyttäjän tehdessä syyteharjintaa kuin tuomioistuimen tuomioharkintaa, rikosten toistuvuus voi tulla kyseeseen RL 6:5:n mukaisena rangaistuksen koventamisperusteena, mutta toistuvat teot voivat vaikuttaa myös teon moitittavuuden eli tekijän syyllisyyden asteen arviointiin. Rovaniemen hovioikeuden laatuhankeessa mainitaan erikseen mittaamiseen lieventävästi tai ankaroitavasti vaikuttavana seikkana parisuhdeväkivallan tekohistoria eli ensimmäisen kerran ja toistuvan väkivallan vastakkaisuus.¹⁹⁸ Ensikertalaisuus on mainittu myös hallituksen esityksessä

¹⁹⁶ Päätöksessä syyttäjä on korostanut perusteluissaan vammojen vähäisyyttä haitallisuusarvioinnin perustana. Tämän ongelmallisuudesta haitallisuusarvioinnissa (III luku 6).

¹⁹⁷ HE 78/2010 vp s. 8, 14–15.

¹⁹⁸ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62.

yleisesti syyllisyyden vähäisyyttä määrittävänä tekijänä.¹⁹⁹ Aineistoon kuuluvissa päätöksissä tekijän ensikertalaisuudesta ei ole mainintaa. Ylipäänsä parisuhdeväkivaltarikoksissa, kun valtaosa teoista jää ilmoittamatta poliisille eikä siten tule ilmi ollenkaan²⁰⁰, on ensikertalaisuuden arviointi ja asianosaisten kertomuksiin luottaminen vaikeaa. Sen sijaan väkivallan toistuvuuden huomioon ottaminen syyteharkinnassa on huomattavasti ongelmattomampaa. Aineistoon kuuluvassa päätöksessä 18/454 syyttäjä ei ole tuonut esiin mitään merkityksellisiä seikkoja, jotka vähentäisivät teon haitallisuutta tai teosta ilmenevää tekijän syyllisyyttä. Sen sijaan väkivallan toistuvuuden voisi tulkintani mukaan katsoa moitittavuutta liisääväksi tekijäksi.

Päätöksessä 18/454 miehen on epäilty tehneen ruumiillista väkivaltaa puolisolleen kahdessa eri tapauksessa. Ensimmäisellä kertaa mies on nipistellyt naista ja purrut tätä rinnan alueelle ja kuukauden kuluttua tästä teosta mies on purrut naista kämmeneen. Molemmat teot on tutkittu samalla esitutkintapöytäkirjalla ja syyttäjä on tehnyt niistä yhteisen vähäisyysperusteisen syyttämättäjättämispäätöksen. Naiselle on aiheutunut menettelystä ensimmäisellä kertaa mustelma ja toisella kertaa heikosti erottuvat hampaanjäljet kämmeneen. Syyttäjä on katsonut tekojen täyttävän lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön.²⁰¹ Rikoksesta epäilty on esitutkinnassa tunnustanut syyllistyneensä jonkinasteiseen pahoinpitelyyn. Syyttäjä on todennut, että epäiltyä menettelyä voidaan pitää moitittavana, mutta ottaen huomioon sen, etteivät asianomistajalle aiheutuneet vammat ole olleet sen laatuaisia, että hän olisi niiden johdosta hakeutunut lääkäriin, hän katsoo, että rikoksesta epäillyn menettely ja käytetty väkivalta on verraten lievä. Syyttäjä jatkaa, että mikäli epäillyt teot luettaisiin syyksi oikeuskäsittelyssä, olisi niistä odotettavissa lievä sakkorangaistus. Asianomistajalla ei ole ollut asiassa vaatimuksia.

6. Päihtymys

Osassa aineistoon kuuluvista päätöksistä mainitaan rikoksesta epäillyn tai rikoksesta epäillyn ja asianomistajan humalatila.²⁰² Pääsääntöisesti itseaiheutettua päihtymystä ei tulisi huomioida lainkaan syyllisyysarvioinnissa.²⁰³ Juopuneena tehtyjä rikoksia ei siten voida

¹⁹⁹ HE 79/1989 vp s. 20 ja HE 44/2002 vp s. 210.

²⁰⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 34 ja 82.

²⁰¹ Poliisi on tutkinut tekoja lievinä pahoinpitelyinä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan.

²⁰² Päätökset 17/21 ja 18/252.

²⁰³ Rikoslain 3 luvun 4 §:n 4 momentissa todetaan, että päihtymystä ei oteta syyntakeisuusarvioinnissa huomioon, ellei siihen ole erityisen painavia syitä.

kaavamaisesti arvostella keskimääräistä lievemmin yleisestävistä syistä johtuen, mutta yksittäistapauksissa täytyy olla mahdollisuus ottaa huomioon humalatilan vaikutus motivaatioon.²⁰⁴

Parisuhdeväkivaltatapauksissa myös päihtymyksen arviointi ja tulkinta poikkeaa tavanomaisen katu- tai ravintolaväkivallan arvioinnista. Päihtymyksestä huolimatta parisuhdeväkivaltaan syyllistytään harvemmin hetken mielijohteesta toisin kuin edellä mainittuun väkivaltarikoksen tyyppitapaukseen. Parisuhdeväkivaltarikoksissa väkivallan käyttäminen ei ole samalla tavalla alkoholisidonnaista etenkin sukupuolittuneelle väkivallalle²⁰⁵ tyyppillisen kontrolloinnin ja väkivallan toistuvuuden yhteydessä. Tekijän päihtymyksen vuoksi myös parisuhdeväkivalta nähdään kuitenkin usein tilannesidonnaisena ja harkitsemattomana. Mikäli myös toinen osapuoli on päihtynyt, voidaan tilanne tulkita helposti ”juopuneiden keskinäiseksi välienselvittelyksi” ja tämän myötä tekijän vastuu lievennäksi, vaikka väkivaltaa ei olisi edeltänyt minkäänlainen riita tai provokaatio. Vaikka väkivaltaa olisikin edeltänyt jonkinlainen humalainen vuorovaikutus, ei sille *Hahdon* mukaan ainakaan sukupuolittuneessa parisuhdeväkivallassa tulisi lähtökohtaisesti antaa painoarvoa johtuen provokaation luonteesta, mahdollisista osapuolten välisten voimasuhteiden erosta ja muista olosuhteista.²⁰⁶

Toinen tekijä, joka voi vaikuttaa tekijän vastuuta lieventävästi parisuhdeväkivaltajutuissa on se, ettei parisuhdeväkivaltajutuissa uhrin vahvaa humalatilaa todennäköisesti nähdä uhrin avuttomuutta osoittava tekijänä samoin kuin muissa väkivaltatyypeissä²⁰⁷. Uhrin ja/tai tekijän alkoholin ongelmakäytöllä voidaan enemmänkin selittää ja ymmärtää väkivallan esiintymistä. Myös väkivallan tekijät ja uhrin itse selittävät mielellään väkivaltaa tekijän alkoholin käytöllä. Kysymyksessä lienee *Ruuskasen* mukaan yritys rationalisoida väkivaltaa tavalla, joka minimoi tekijän moraalista vastuuta teostaan. Väkivallan syytä ei tarvitse lähteä hakemaan tekijästä, kun syynä pidetään alkoholia. Samalla myös uhrin syyllisyys vähenee siitä,

²⁰⁴ HE 44/2002 vp s. 196–197.

²⁰⁵ Rikoksesta epäiltynä on mies ja asianomistajana nainen. Tästä lisää johdannossa (I luku 2).

²⁰⁶ Ratkaisussa Kouvolan HO 22.3.2001, R 00/1269 mies oli lyönyt tai sohaissut kookkaalla keittiöveitsellä avovaimoaan siten, että se oli lävistänyt tämän käden. Rangaistusta lieventävänä tekijänä mainittiin muiden seikkojen ohella se, että törkeä pahoinpitely oli tapahtunut asianosaisten ollessa vahvasti päihtyneitä ja riidellessä keskenään. Käräjäoikeus tuomitsi tekijän puukolla tehdystä törkeästä pahoinpitelystä ainoastaan sakkorangaistukseen osapuolten sanaharkan ja päihtymystilan perusteella. Yhdyn *Hahdon* kritiikkiin siitä, että tuomioistuimien on ylipäänsä antanut osapuolten sanaharkalle merkitystä niinkin vakavassa tekoluokassa kuin törkeä pahoinpitely ja alentanut rangaistusta osapuolten humalatilan perusteella vastoin rikosoikeustieteessä ja oikeuskäytännössä hyväksytyä linjaa. Hahto 2004 s. 406 av 980.

²⁰⁷ Christien ihanneuhri-käsitteestä aiemmin IV luku 4.

että hän on sietänyt tilannetta ehkä pidemmän aikaakin. Molemmilla osapuolilla on tarpeensa minimoida tapahtunut, minkä selitys alkoholista väkivallan perimmäisenä syynä tekee.²⁰⁸

Syyttäjä ei ole aineiston päätöksissä suoraan ilmaissut rikoksesta epäillyn tai asianomistajan päihtymyksen vaikuttavan arviointiinsa. On kuitenkin mahdollista, että tapauksissa, joissa päihtymystila on päätöksessä erikseen mainittu, on se vaikuttanut vähäisyyden kokonaisarviointiin moitittavuutta eli tekijän syyllisyyttä vähentävänä seikkana. Syyttäjä voi edellä todetuin tavoin tällöin nähdä rikoksen kokonaisuutena arvostellen vähäisempänä ja päätyä näin syyttämättä jättämiseen. Todellisuudessa etenkin parisuhdeväkivallassa päihtymykselle ei tulisi antaa mitään painoarvoa syyteharkinnassa.²⁰⁹ Päihtymyksen huomioon ottamisessa näkemykseni mukaan kyse on syyttäjän subjektiivisesta vähäisyydsarvioinnista.²¹⁰

Ratkaisussa 17/21 rikoksesta epäilty ei ottanut kantaa syyllisyyskysymykseen, koska hänellä ei ollut voimakkaan humalatilauvuoksi muistikuvia tapahtumista. Ratkaisussa 18/252 syyttäjä on todennut osapuolten esitutkintakertomuksilla selvitetyn, että he ovat molemmat olleet tapahtumahetkellä humalassa. Syyteharkinnassa oman haasteensa tapauksessa onkin aiheuttanut sen selvittäminen, kumpi oli tilanteessa uhri ja kumpi tekijä vai olivatko molemmat tekijöitä ja uhreja. Syyttäjä on myös ottanut asianosaisten kertomusten uskottavuutta arvioidessaan huomioon osapuolten humalatilauvu.²¹¹

7. Teon yllätyksellisyys

Teon yllätyksellisyyteen liittyvät seikat otetaan usein huomioon oikeuttamis- tai anteeksiantoperusteita sovellettaessa, mutta yllätyksellisyys voidaan ottaa huomioon myös tekijän syyllisyyden kokonaisarvioinnissa. Oikeuskäytännössä rangaistuksen mittaamiseen ankarottavasti on voinut vaikuttaa pahoinpitelyn ”aiheettomuus” eli esimerkiksi se, että pahoinpitelyyn ei liity mitään edeltävää riitaa tai käsikämmää²¹² tai muu teon yllätyksellisyys.²¹³

²⁰⁸ Ruuskanen 2005 s. 67–69.

²⁰⁹ Alkoholien vaikutusta väkivaltatilanteissa on tutkinut esimerkiksi Reino Sirén. Vaikka alkoholidonnainen väkivalta on yleisesti ottaen kasvanut vuosina 1988–2003, ei perhe- ja läheisväkivallan kohdalla ole tapahtunut samankaltaista kasvua kuin esimerkiksi katu- ja ravintolaväkivallassa. Sirén 2005 s. 113–119. Tämä tukee käsitystäni siitä, ettei parisuhdeväkivallan oikeudellisessa arvioinnissa tulisi antaa painoarvoa päihtymykselle.

²¹⁰ Tästä myöhemmin kokonaisarvostelussa (V luku 5).

²¹¹ Ratkaisua on käsitelty tarkemmin IV luku 4.

²¹² Kouvolan hovioikeus 2007 s. 10.

²¹³ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 62. Laatuhankeessa vuodelta 2003 teon yllätyksellisyyteen liitettiin myös teon tapahtuminen ilman syytä seikkana, joka oli johtanut vankeusrangaistukseen tuomitsemiseen pahoinpitelyrikoksissa. Rovaniemen hovioikeus 2003 s. 116.

Tapauksessa 17/21 asianomistaja (nainen) kertoo olleensa laittamassa kotonaan ruokaa, kun rikoksesta epäilty (avomies) on herättyään tullut keittiöön ja ravistellut häntä hartioista, minkä seurauksena asianomistaja on kaatunut lattialle loukaten päätänsä. Asianomistajan päähän on tullut pieni naarmu. Rikoksesta epäillyllä ei ole muistikuvia tapahtumista voimakkaan humalailan vuoksi. Päätöksessä ei mainita mitään tekoa edeltävästä riitatilanteesta. Teko on tutkittu lievänä pahoinpitelynä ja myös syyttäjä on katsonut näin ottaen huomioon käytetyn väkivallan ja terveyden vahingoittamisen vähäisyyden. Syyttäjä jatkaa päätöksessään, että epäillystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on pidettävä myös haitallisuudeltaan vähäisenä. Asianomistajalla ei ollut asiassa vaatimuksia.

Syyttäjä olisi voinut ottaa harkinnassaan huomioon tapauksesta ilmenevän parisuhdeväkivaltarikoksille tyypillisen tilanteen teon yllätyksellisyytenä eli moitittavuutta lisäävänä tekijänä. Näkisin, että tällaisessa tapauksessa, kun tekijän syyllisyyttä raskauttavia seikkoja esiintyy, vähäisyyteen perustuva syyttämättä jättäminen vaatisi tuekseen muita vähäisyyttä ilmentäviä erityispiirteitä, joita päätöksestä ei kuitenkaan ilmene.²¹⁴

8. Uhrin erityinen asema

Rangaistusta mitattaessa sen korottavaan suuntaan vaikuttaa uhrin asema. Mitä avuttomampi ja puolustuskyvyttömämpi uhri on, sitä raskauttavampana rikos nähdään.²¹⁵ Mikäli uhri on fyysisiltä ominaisuuksiltaan selvästi tekijäänsä heikompi tai esimerkiksi raskaana²¹⁶, teon vaarallisuus on suurempi kuin tasavertaisten osapuolten välillä.²¹⁷ Uhrin asema vaikuttaa siis sekä teon vaarallisuuden että tekijän syyllisyyden vähäisyysarvioinnissa. Ruotsissa rikoksen tekeminen käyttäen hyväksi uhrin suojatonta asemaa (skyddlösa ställning) tai erityisiä vaikeuksia puolustautua (särskilda svårigheter att värja sig) otetaan rangaistuksen mittaamisessa huomioon koventamisperusteena (BrB 29:2).

²¹⁴ Tilanne, jossa vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen voisi tulla kyseeseen juuri teosta ilmenevän tekijän syyllisyyden vähäisyyden vuoksi, voisi esimerkiksi koskea hätävarjelutilannetta, jossa puolustustekona käytetty väkivalta olisi vähäistä. Tämä edellyttäisi mielestäni sitä, että molempien osapuolten esitutkintakertomus olisi suurimmalta osalta riidaton hätävarjelua lähellä olevasta tilanteesta. Lisäksi tulisi mielestäni olla selvää, että hyökkäys on torjuttu käyttäen hyvin vähäistä väkivaltaa, muutoin syytteen nostaminen olisi tarkoituksenmukaisempaa. Yleensä syyttäjät taitavat kuitenkin jättää syyttämättä näissä tapauksissa ei rikos- tai ei näyttöä -perusteella, kuten hätävarjelukohdassa käsitellyssä päätöksessä 18/253.

²¹⁵ HE 78/2010 vp s. 7.

²¹⁶ Vuoden 2003 laatuhankkeessa asianomistajan raskaana olo mainittiin seikkana, joka oli johtanut vankeusrangaistukseen tuomitsemiseen pahoinpitelyrikoksissa. Rovaniemen hovioikeus 2003 s. 116.

²¹⁷ Uhrin subjektiivisista oloista ja avuttomuudesta tai suojattomuudesta ks. Lappi-Seppälä 1987 s. 346 ja 359–361.

Ratkaisussa 18/403 miehen on epäilty pahoinpidelleen raskaana olevaa aviopuolisoaan (nainen) riidan yhteydessä puristamalla tätä käsivarresta ja lyömällä tätä olkavarteen. Teosta on aiheutunut kaksi vähäistä mustelmaa olka- ja käsivarteen. Rikoksesta epäilty on tunnustanut esitutkinnassa ottaneensa kiinni käsivarresta ja kopauttaneensa kämmensyrjällä siihen. Nyrkillä lyömisen mies on kiistänyt. Syyttäjä on katsonut, että kyseessä on lievä pahoinpitely ottaen huomioon käytetyn väkivallan vähäisyyden.²¹⁸ Syyttäjä katsoo teon olevan myös haitallisuudeltaan kokonaisuutena arvostellen vähäiseksi ottaen huomioon käytetyn väkivallan laadun ja asianomistajalle aiheutuneet vammat. Syyttäjä toteaa perusteluissaan myös, että asianomistaja on kertonut, että osapuolet ovat keskustelleen asiat kahden kesken, joten oikeudenkäyntiä ja mahdollista rangaistusta olisi pidettävä myös tarkoituksettomana (kohtuusperuste). Asianomistajalla ei ollut asiassa vaatimuksia.

Päätöksessä syyttäjä ei ole ottanut kantaa raskauden mahdollista vaikutuksesta uhrin avuttomuuteen. Koska syyttäjä on lisännyt tiedon päätökseen, on mahdollista, että se on vaikuttanut teon moitittavuuden arvioinnissa tai muutoin vähäisyyden kokonaisarvostelussa. Vaikka se olisi vaikuttanut syyttäjän arviointiin, ei hän ole katsonut sen olevan este syyttämättä jättämiselle. Esitutkinta-aineistoon perehtymättä on vaikea ottaa kantaa, olisiko uhrin raskaus voinut vaikuttaa teon vaarallisuuteen tai tekijän syyllisyyteen uhrin avuttomuuden näkökulmasta. Tiedossani ei ole esimerkiksi sitä merkittävää seikkaa, onko raskaus ollut jo niin pitkällä, että esimerkiksi liikkuminen on vaikeutunut. Mikäli uhrin pakenemismahdollisuus on raskauden myötä rajoittunut, lisää tämä teon moitittavuutta ja näin osaltaan puhuu vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä vastaan.

9. Teosta ilmenevä tekijän syyllisyys: johtopäätökset

Syyttäjä ei ole juuri käsitellyt aineistoon kuuluvissa vähäisyysperusteisissa päätöksissä syyllisyysarviointiin liittyviä seikkoja. Kuten hallituksen esityksessä suositellaan, lienee tällaista harkintaa vaativat päätökset epäselvissä eli sananmukaisesti muissa kuin ”täysin ilmeisissä” tapauksissa jätetty syytteen nostamisen muodossa tuomioistuimen arvioitaviksi. Hallituksen esityksen ilmaisu nostaakin kynnyksen syyllisyyden vähäisyyttä koskevien kysymysten ratkaisemiseen syyttäjän toimesta erittäin korkealle. Syyllisyyteen liittyvät kysymykset ovat hyvin moniulotteisia, joten niihin kantaa ottaminen voisi myös viedä huomattavasti syyttäjän aikaa. Prosessiekonomia puoltaa siten syyttämättä jättämistä koskevien päätösten perustamista muiden kuin syyllisyyden vähäisyyteen liittyvien seikkojen varaan.

²¹⁸ Poliisi tutkinut perusmuotoisena pahoinpitelynä tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan.

Aineistoon kuuluvissa päätöksissä oli kuitenkin esillä merkittäviä syyllisyysarviointiin vaikuttavia erityispiirteitä. Mielestäni syyttäjät olisivat voineet perustella toimenpiteestä luopumista myös syyllisyyden vähäisyydellä erityisesti aiemmin käsitellyissä provokaatiotilanteissa ja hätävarjelua lähenevässä tilanteessa²¹⁹. Teon moitittavuutta lisäävänä seikkana aineiston päätöksissä sen sijaan esiintyi väkivallan toistuvuus ja teon yllätyksellisyys. Näissä tapauksissa, kun tekijän syyllisyyttä raskauttavia seikkoja esiintyy, syyttämättä jättäminen rikoksen vähäisyyden perusteella on tulkintani mukaan kyseenalaista ja vaatisi tuekseen muita vähäisyyttä ilmentäviä erityispiirteitä.²²⁰

V SAKKORANGAISTUS JA KOKONAISARVOSTELU

1. Odotettavissa oleva sakkorangaistus

Vähäisyysperusteista syyttämättä jättämistä koskevassa säännöksessä edellytetään, että rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Lain esitöiden mukaan ilmaisu tarkoittaa vakiintuneen tuomioistuinkäytännön perusteella odotettavissa olevaa rangaistusta.²²¹ Vähäisyysperusteella ei tule siten jättää syyttämättä rajatapauksissa, joissa rangaistuslajina voisi olla myös vankeusrangaistus.²²² Myös vähäisyysperustetta koskevan säännöksen muoto, jossa edellytetään tekoa pidettävän teon haitallisuus ja tekijä syyllisyys huomioon ottaen ”kokonaisuutena arvostellen vähäisenä”, estää säännöksen soveltamisen rikoksiin, joista olisi odotettavissa vankeusrangaistus. Se, että rikoksesta normaalisti tuomittaisiin vankeutta sakon sijaan, voidaan nähdä vahvana presumptiona rikoksen vähäisyyttä vastaan.²²³

²¹⁹ Päätökset 17/393 ja 18/253, jonka syyttäjät päätyivät tekemään ei näyttöä -perusteella vähemmän radikaalin vähäisyysperusteen sijaan. Myös Jonkan syyttämättä jättämispäätöksiä koskevassa selvityksessä oli tällaisia tapauksia, joissa Jonkan mukaan syyllisyysarviointi olisi ollut tarpeellinen. Jonkka 2003 I s. 470–473 ja 477.

²²⁰ Tilanne, jossa vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen voisi tulla kyseeseen juuri teosta ilmenevän tekijän syyllisyyden vähäisyyden vuoksi, voisi esimerkiksi koskea hätävarjelutilannetta, jossa puolustustekona käytetty väkivalta olisi vähäistä. Tämä edellyttäisi mielestäni sitä, että molempien osapuolten esitutkintakertomus olisi suurimmalta osalta riidaton hätävarjelua lähellä olevasta tilanteesta. Lisäksi tulisi mielestäni olla selvää, että hyökkäys on torjuttu käyttäen hyvin vähäistä väkivaltaa, muutoin syytteen nostaminen olisi tarkoituksenmukaisempaa. Yleensä syyttäjät taitavat kuitenkin jättää syyttämättä näissä tapauksissa ei rikos- tai ei näyttöä -perusteella, kuten hätävarjelukohdassa käsitellyssä päätöksessä 18/253.

²²¹ HE 79/1989 vp s. 13.

²²² Jääskeläinen 1997 s. 270. Syyttämättä jättämisen edellytyksen kytkeminen odotettavissa olevaan rangaistukseen voi olla pulmallinen, mikäli syyttäjän toimivaltaa toimenpiteistä luopumiseen pidetään tuomioistuimen valtaa kapeampana.

²²³ Frände 2009 s. 193.

Jääskeläinen esittää vähäisyysperustetta koskevan odotettavissa olevan sakkorangaistuksen sanamuodolle kaksi eri tulkintavaihtoehtoa. Ensinnäkin sanamuoto mahdollistaa sen, että rikostapausta arvioidaan sellaisena kuin se olisi ilman syyttämättä jättämistä puoltavia erityispiirteitä. Siten esimerkiksi tekijän syyllisyyden ollessa syyttäjän näkemyksen mukaan vähäinen ajateltaisiin, mikä olisi odotettavissa oleva rangaistus rikoksesta ”normaalin” syyllisyyden vallitessa. Jos tällöin odotettavissa on sakkorangaistus, voi syyttäjä soveltaa vähäisyysperustetta, mikäli siis rikos on tekijän todellinen (vähäinen) syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen vähäinen.²²⁴ Toinen sanamuodon tulkintavaihtoehto sen sijaan on ajatella seuraamusjärjestelmää ilman syyttämättä jättämisen mahdollisuutta. Tässä siis arvioidaan, mikä rikoksen seuraamus olisi siinä tapauksessa, että toimenpiteistä luopuminen eli tuomitsematta jättäminenkään ei olisi lainmukainen vaihtoehto. Näin ollen rikostapausta arvioidaan sen erityispiirteet huomioon ottaen. *Jääskeläinen* päätyy väitöskirjassaan tämän tulkintavaihtoehdon puoleen.²²⁵ Tämä näyttäisikin olevan vallitseva kanta ja mahdollistaa esimerkiksi rikoksesta epäillyn aiemman rikollisuuden huomioon ottamisen syyttäjän kokonaisharkinnassa.

Jääskeläinen kohdistaa kritiikkiä sakkorangaistusta koskevaan ehtoon syyttäjän ja tuomarin toimenpiteistälupumisvallan laajuuden näkökulmasta²²⁶. Vähäisyysperusteisten syyttämättä jättämisen ja tuomitsematta jättämisen lainkohdat on muotoiltu samalla tavalla lukuun ottamatta juuri syyttämättä jättämistä koskevaa sakkorangaistuksen edellytystä.²²⁷ Kuitenkin tuomioistuimelle laajemmaksi tarkoitetun soveltamisalan suhteen on ongelmallista, että syyttäjä voisi jättää syyttämättä sellaisesta rikoksesta, josta tuomioistuin tuomitsisi (sakko)rangaistuksen. Syyttäjän toimenpiteistälupumisvallan ei voisi näissä tapauksissa katsoa olevan suppeampi kuin tuomioistuimen.²²⁸

²²⁴ *Jääskeläinen* 1997 s. 457–458. Tämän vaihtoehdon puolesta puhujana voitaisiin *Jääskeläisen* mukaan nähdä lain esityöt, joiden mukaan vähäisyys on suhteutettava jokaisessa yksittäistapauksessa kyseiseen rikoslajiin (HE 79/1989 vp s. 13). *Jääskeläinen* kuitenkin näkee tämän ongelmallisena, sillä tulkinta voisi johtaa haasteisiin rikoksen normaalitapauksen määrittelyssä.

²²⁵ *Jääskeläinen* 1997 s. 457–458.

²²⁶ Syyttämättä jättämisen ja tuomitsematta jättämisen suhteesta osiossa II luku 3.

²²⁷ Toki sanamuotoilussa on havaittavissa vivahde-eroja, mutta lauseilla on tulkittava olevan sama tarkoitus. Tuomitsematta jättämistä koskevassa lainkohdassa todetaan, että: ”rikosta on sen haitallisuuteen tai siitä ilmenevään tekijän syyllisyyteen nähden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä” ja taas syyttämättä jättämistä koskeva lainkohta on muotoiltu tämän osalta näin: ”- - sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä”.

²²⁸ *Jääskeläinen* 1997 s. 457.

Rangaistuksen määräämisen pohjana on suhteellisuusperiaate²²⁹, jonka mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen (RL 6:4). Rangaistus määrätään toisin sanoen teon haitallisuus- ja teosta ilmenevän tekijän syyllisyysarvioinnin sisältävällä kokonaisarvostelulla. Rangaistuslajinvalintaa koskien valinta sakon ja vankeusrangaistuksen välillä täsmentyy rikostyyppikohtaisesti oikeuskäytännössä²³⁰. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen työryhmä on esittänyt pahoinpitelyn tyyppitapausten kohdalla seuraavat normaalirangaistusalueet²³¹:

- 1) lievä pahoinpitely 15-30 päiväsakkoa
- 2) pahoinpitely
 - 30-60 päiväsakkoa
 - tekotapana läpsiminen, riuhtominen tai muu vähäisempi väkivalta, joka ei enää ole arvioitavissa lieväksi pahoinpitelyksi
 - vähintään 60 päiväsakkoa
 - tekotapana nyrkillä lyönti tai muu voimakas isku päähän
 - vähäisemminkin väkivallan kohdistaminen puolustuskyvyttömään, läheiseen tai yllättäen sivulliseen henkilöön
 - vankeutta enintään 3 kuukautta
 - tekotapana useita päähän kohdistuneita nyrkiniskuja, potkiminen vartaloon tai vähäinen kuristava ote
 - pahoinpitelyssä käytetään astalaa
 - teosta aiheutuneet vammat ovat mustelmia ja ruhjeita vakavampia, kuten hampaan lohkeaminen tai murtuma
 - pahoinpitelystä on aiheutunut lukumääräisesti paljon mustelmia tai ruhjeita
 - vähäistä vakavampi väkivalta, joka kohdistuu puolustuskyvyttömään, läheiseen tai yllättäen sivulliseen henkilöön
 - vankeutta 3-6 kuukautta
 - tekotapana on yksittäiset potkut päähän, lukuisat potkut vartaloon, kuristaminen kaulalta tai useita tekotapoja sisältävä väkivallan käyttö vähäistä pidemmän aikaa pahoinpitelijöitä on lukumääräisesti useita
 - teossa on käytetty astalaa, josta voi aiheutua vakavia vammoja (esimerkiksi lasinen tuoppi tai pullo taikka puinen lyöntiväline)
 - teosta aiheutuneet vammat ovat murtumia tai vastaavia vakavampia vammoja
 - tekotavasta olisi voinut helposti aiheutua vakavakin henkilövahinko, mutta vammat ovat sattumanvaraisista syistä jääneet vähäisiksi²³²

Työryhmä on todennut rangaistussuosituksia koskien, että rangaistuksen mittaamisessa lähtökohtana tulisi olla luokituksen mukainen rangaistusalue, kun yksikin luokituksen

²²⁹ Suhteellisuusperiaate määrittää yhtäältä rikosten ja rangaistusten välistä suhdetta (*absoluuttinen näkökulma*) ja toisaalta taas eri rikosten asemaa suhteessa toisiin rikoksiin (*relatiivinen näkökulma*). Ks. lisää Lappi-Sepälä 2000 s. 312–317.

²³⁰ Tapani – Tolvanen 2016 s. 193.

²³¹ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 67–68.

²³² Suosituksesta on jätetty tässä pois vankeutta yli 6 kuukautta -kohta, sillä se koskee selvästi vakavampia törkeää pahoinpitelyä lähentyviä tekoja eikä ole relevantti tässä tutkimuksessa.

mukainen tekijä täyttyy. Mikäli rangaistuksen mittaamisessa on huomioitu joitakin tapaukseen liittyviä erityispiirteitä, niiden tulisi myös ilmetä tuomion perusteluista.²³³

Syyttäjä on aineistoon kuuluvissa päätöksissä luonnollisesti vähäisyysperustetta soveltaessaan katsonut, että rikokset johtaisivat vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sakkorangaistuksiin. Lievästä pahoinpitelystä ainoa mahdollinen odotettavissa oleva rangaistus on sakko, joten lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyessä tulkinnanvaraa ei odotettavissa olevan rangaistuslajin suhteen jää. Aineistoon kuului kuitenkin myös perusmuotoisia pahoinpitelyjä ja lieviä pahoinpitelyjä, jotka olisivat tulkintani mukaan voineet täyttää perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön²³⁴. Huolimatta siitä, onko rikosnimikkeenä pidetty lievää pahoinpitelyä vai perusmuotoista pahoinpitelyä, aineiston tapaukset näyttäisivät olevan käytetyn väkivallan ja aiheutuneiden vammojen arvioinnin osalta sakkorangaistukseen johtavia pahoinpitelyjä.

Vaikka pahoinpitelystä useimmiten tuomitaan oikeuskäytännössä sakkoa²³⁵, nykyisen rangaistussuosituksen mukaan kuitenkin läheiseen kohdistuva vähäistä vakavampi väkivalta voi johtaa myös vankeusrangaistukseen (*vankeutta enintään 3 kuukautta*).²³⁶ Vähäistä vakavamman väkivallan käsite jättää tässä kuitenkin tulkinnanvaraa. Tulkinnassa pohjana on pidettävä lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön soveltuvia tekoja. Rangaistussuosituksessa (*30–60 päiväsakkoa*) nimittäin todetaan vähäisempää väkivaltaa olevan vähäiset teot, jotka eivät enää arvioitavissa lievänä pahoinpitelynä²³⁷. Lähtökohdaksi vähäistä vakavamman väkivallan tekotavoista on siis otettava rangaistussuosituksen edellinen kohta (*vähintään 60 päiväsakkoa*), jossa tekotapana mainitaan nyrkillä lyönti tai muu voimakas isku päähän. Tämänkaltaista vähäistä vakavampaa väkivaltaa aineiston päätöksissä ei esiinny, joten

²³³ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 68.

²³⁴ Esimerkiksi päätökset 17/393 (jatkuva töniminen), 18/262 ja 18/263 (astalon eli lattiankuivauslastan käyttö), 18/403 (useampi tekotapa), 18/456 (läpsiminen kasvoille useamman kerran) ja 18/482 (useampi tekotapa). Lisäksi perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön voisi täyttää myöhemmin (V luku 5) käsiteltävä päätös 17/139.

²³⁵ Yli 80 prosenttia pahoinpitelyrikoksista on perusmuotoisia pahoinpitelyjä (RL 21:5). Lähes kahdessa kolmasosassa (63 %) pahoinpitelyistä tuomitaan sakkorangaistus, jonka keskiarvo on 47 päiväsakkoa. Lappi-Septälä – Niemi 2018 s. 93.

²³⁶ Vankeusrangaistuksen tuomitsemista puolsivat vuoden 2007 Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen mukaan muun muassa päähän kohdistuva potkiminen, usean pahoinpitelijän potkimalla tekemä pahoinpitely, aiheutetun vamman vakavuus (esim. luunmurtumat), tekovälineen käyttäminen, teon kohdistuminen puolustuskyvyttömään tai täysin sivulliseen henkilöön ja se, että uhri on täysin alisteisessa asemassa. Helsingin hovioikeus 2007 s. 6.

²³⁷ Pahoinpitely (30–60 päiväsakkoa): ”tekotapana läpsiminen, riuhtominen tai muu vähäisempi väkivalta, joka ei enää ole arvioitavissa lieväksi pahoinpitelyksi”.

vankeusrangaistuksen mahdollisuus sulkeutuu pois.²³⁸ Suosituksessa vähäistä vakavammalla väkivallalla on näin ollen viitattu ainoastaan käytetyn väkivallan laatuun (tekotapaan).

Näkisin, että vähäistä vakavampi väkivalta voitaisiin kuitenkin kokonaislaatusemmin arvottaa teon haitallisuuden kokonaisarviointin kautta eli käytetyn väkivallan (tekotavan) lisäksi aiheutuneiden vammojen kautta. Aineiston päätökset eivät kuitenkaan jätä epäselvyyttä aiheutuneiden vammojen osalta siitä, että väkivalta olisi voinut olla vähäistä vakavampaa, sillä haavoja ja mustelmia vakavampia vammoja ei ole syntynyt.

Tapauksen erityispiirteiden huomioon ottamisen kannalta odotettavissa olevan oikeuskäytännön mukaisen rangaistuksen arviointi on hankalampaa. Vaikka aineistossa on mukana myös päätöksiä, joissa tapauksen erityispiirteet voisivat kokonaisuudessaan olla enemmänkin rikoksen moitittavuutta lisääviä kuin vähentäviä (eli syyttämättä jättämistä puoltavia)²³⁹, ei tulkintani mukaan kyse voisi olla näissäkään tapauksissa vankeusrangaistukseen johtavasta teosta. Näin ollen olen syyttäjän kanssa samalla linjalla siinä, että aineiston päätökset soveltuvat odotettavissa olevan sakkorangaistuksen osalta vähäisyysperusteiseen syyttämättä jättämiseen.

2. Tärkeän yleisen ja yksityisen edun vaikutus

Vaikka vähäisyysperustetta koskevassa lainkohdassa ei ole nimenomaisesti sitä edellytetty, otetaan valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan yleiseen ja yksityiseen liittyvät näkökohdat huomioon myös sitä sovellettaessa.²⁴⁰ Syyttämättä jättämiskäytännön tulisi nimittäin kokonaisuudessaan olla sellainen, että toimenpiteistä luopumisen tavoitteiden ja yksityisen edun välillä saavutettaisiin yleisen edun mukainen tasapaino.²⁴¹

²³⁸ Tosin päätöksissä 18/262 ja 18/263, jotka koskivat astalolla (lattiankuivauslasta) tehtyä väkivaltaa, odotettavissa olevaa rangaistusta on pohdittava. Rangaistussuosituksessa 3-6 kuukauden vankeusrangaistuksen osalta mainitaan astalon käyttäminen tekovälineenä. Esimerkkeinä ovat lasinen tuoppi tai pullo taikka puinen lyöntiväline. Lattiankuivauslasta voisi mennä tähän kategoriaan. Naisen osalta päätöksestä ilmenee, että hänen mieheen kohdistamat lyönnit eivät ole olleet voimakkaita, mikä puoltaa odotettavissa olevaa sakkorangaistusta. Miehen osalta vastaavaa mainintaa ei ole. Kuitenkin katsoisin käytetyn väkivallan (vain yksi lyönti) ja aiheutuneiden vammojen (punoitus ja arkuus) vähäisyyden sekä tapauksen erityispiirteiden (molemminpuolisen väkivaltatilanteen ja uhrin myötävaikuttamisen) puoltavan vahvasti sakkorangaistusta myös miehen osalta.

²³⁹ Esimerkiksi päätös 18/454, joka koski kahta eri väkivaltatapausta eli väkivalta oli toistuvaa.

²⁴⁰ VKS: 2016:6 s. 9. Lukuun ottamatta vähäisyys- ja nuoruusperusteita muiden harkinnanvaraisten syyttämättä jättämisperusteiden edellytyksenä on, että ”jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi”. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje tuli voimaan vuoden 2017 alusta.

²⁴¹ Jääskeläinen 1997 s. 266.

Yleisellä edulla viitataan harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä koskien yleiseen oikeustajuntaan²⁴², järjestelmän legitimiisyyteen ja yleisestäävyyteen liittyviin seikkoihin.²⁴³ Tulkinta-apua yleisen edun määrittämiseen saa myös ROL 1:8 säännöksen muotoilusta. Yleisellä edulla tarkoitettaisiin ilmeisesti koko toimenpiteistöluopumisjärjestelmän vaatimuksiin liittyviä näkökulmia, kuten voimavarojen tarkoituksenmukaista jakamista ja rikosjärjestelmän porrastuneisuutta²⁴⁴, mikäli säännös olisi muotoiltu esimerkiksi siten, että ”syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jos yleinen etu vaatii toimenpiteistä luopumista”. Sanamuodolla ”jollei tärkeä yleinen etu muuta vaadi”, yleisellä edulla näytetään tarkoitettavan enemmänkin jotakin sellaista seikkaa, joka voi muodostaa esteen syyttämättä jättämiselle.²⁴⁵

Yksityisellä edulla viitataan sen sijaan lähinnä asianomistajan taloudellisiin intresseihin, esimerkiksi rikoksen aiheuttaman vahingon korvaamiseen.²⁴⁶ Yksinomaan asianomistajan edulla ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä syyteharkinnassa. Syyttäjän päätöksentekoa ei voida asettaa riippuvaiseksi asianomistajan intressistä, sillä syyttäjän tehtävänä on ennen kaikkea yleisen edun valvominen. Asianomistajalle syyttämättä jättämisestä mahdollisesti seuraavat haitat kuitenkin huomioon säätämällä nimenomaan tärkeän yksityisen edun huomioonottamisesta.²⁴⁷

Asianomistajan taloudellisten etunäkökohtien ottaminen huomioon syyteharkinnassa johtuu pitkälti Suomen rikosprosessissa noudatettavasta adheesioperiaatteesta²⁴⁸, jonka mukaan rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset käsitellään pääsääntöisesti syyteasian yhteydessä. Adheesioperiaatteen tarkoituksena on asianomistajan aseman parantaminen siten, että yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittämisestä ei aiheudu asianomistajalle lisää kustannuksia ja vaivannäköä.²⁴⁹ Syyttäjällä onkin virkavelvollisuus ajaa asianomistajan

²⁴² Esimerkiksi kohtuus- ja konkurrenssiperusteisen syyttämättä jättämisen kohdalla lain perusteluissa todetaan, että yleinen etu saattaa vaatia syytteen nostamista lähinnä tilanteissa, joissa syyttämättä jättäminen olisi rikoksen törkeyden vuoksi ristiriidassa yleisen oikeustajunnan vaatimusten kanssa. Yleiseen etuun tulee kiinnittää huomiota sitä enemmän, mitä vakavampi rikos on kyseessä. Lappi-Seppälä 2000 s. 291.

²⁴³ HE 79/1989 vp s. 16 ja VKS: 2016:6 s. 8. Yleisestäävyydestä lisää osiossa VI luku 4.

²⁴⁴ Yleisen edun voidaan rikosprosessiuudistuksen säännösten tavoitteiden ja tausta-arvojen perusteella katsoa vaativan, että rikosoikeudellinen järjestelmä mahdollistaa voimavarojen tarkoituksenmukaisen jakamisen ja antaa tilaa muiden kontrollijärjestelmien toiminnalle. Lisäksi järjestelmän tulisi tarjota vaihtoehtoja, olla porrasteinen ja välttää yksittäistapauksissa kohtuuttomat ja tarkoituksettomat ratkaisut. Nämä vaatimukset vastaavat niitä tavoitteita, joita toimenpiteistöluopumisjärjestelmälle, syyttämättä jättäminen mukaan lukien, on asetettu. HE 79/1989 vp s. 6–7. Aiheesta aiemmin II luku 4.

²⁴⁵ Jääskeläinen 1997 s. 261–262.

²⁴⁶ HE 79/1989 vp s. 16, HE 82/1995 vp s. 39–40 ja VKS: 2016: 6 s. 8–9. Vahingonkorvauksen lisäksi yksityisellä edulla voidaan viitata muiden rikostyyppien osalta hallinta- tai käyttöoikeuskysymyksiin.

²⁴⁷ Jääskeläinen 1997 s. 263.

²⁴⁸ Adheesioperiaatteesta ks. Vuorenperä 2014 s. 111–138.

²⁴⁹ HE 82/1995 vp s. 53, 57–58 ja VKS 2006:3 s. 2–6.

yksityisoikeudellista vaatimusta, mikäli ROL 3:9:ssä säädetty edellytykset täyttyvät. Tämän velvollisuuden perustana on asianomistajan²⁵⁰ esittämä pyyntö vaatimuksen ajamisesta. Virkavelvollisuuden ulkopuolelle jäävät lainkohdan mukaan tilanteet, joissa yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen ei voi tapahtua ilman olennaista haittaa tai vaatimus on ilmeisen perusteeton.²⁵¹

Yksityisen edun tärkeyden arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota vahingon suuruuteen, osapuolten taloudellisiin oloihin ja asianomistajan mahdollisuuksiin saada vahinkonsa korvatuksi. Merkitystä voi olla myös sillä, onko vahingon kärsinyt luonnollinen henkilö vai sellainen oikeushenkilö, jolle vahingonkorvauskanteen ajaminen erikseenkään ei tuota erityisiä vaikeuksia.²⁵² Tärkeällä yksityisellä edulla ei säännöksen perustelujen mukaan tarkoiteta tapausta, jossa asianomistaja ei ole kärsinyt vahinkoa, mutta vaatii silti, esimerkiksi kostonhulun vuoksi, syytteen nostamista.²⁵³ Aineiston päätöksistä **yhdessäkään** asianomistajalla ei ollut asiassa korvausvaatimusta. Päätösten osalta on siten selvää, ettei tärkeä yksityinen etu ole ollut vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen esteenä.

3. Asianomistajan suhtautuminen tekoon

Syyttäjän päätöksentekoon voi vaikuttaa asianomistajan suhtautuminen tekoon myös muussa merkityksessä kuin tärkeän yksityisen edun kautta. Asianomistajan suhtautumisesta syyttämättä jätettyyn tekoon kertoo ensinnäkin se, vaatiiko asianomistaja rangaistusta teosta. Asianomistajan rangaistusvaatimus on yleisesti ottaen vahva viesti syyttäjälle, sillä rikollisen teon ja mahdollisen seurauksen määrittämisessä on tietyltä osin merkittävää, vaatiiko asianomistaja siitä rangaistusta. Asianomistajarikoksissa asianomistajan suhtautumiselle

²⁵⁰ Syyttäjän velvollisuus koskee asianomistajan lisäksi vaatimuksen ajamista asianomistajan kuolinpesän tai konkurssipesän lukuun, silloin kun asianomistaja on kuollut tai mennyt konkurssiin. Myös esimerkiksi vakuutusyhtiön takautumisoikeutta koskevat vaatimukset kuuluvat syyttäjän virkavelvollisuuden pariin HE 82/1995 vp s. 58.

²⁵¹ Olennaisen haittaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen aiheuttaa esimerkiksi, jos vaatimuksen ratkaiseminen edellyttää sellaista selvittämistä, että syyteasian ratkaisu viivästyisi selvittämisen takia esimerkiksi rikoksesta aiheutuneiden henkilövahinkojen ollessa kyseessä. Virkavelvollisuus ei koske myöskään tilanteita, joissa vaatimuksen ajaminen vaatisi kohtuuttomasti voimavaroja syytteen ajamiseen verrattuna tai syyttäjän ja asianomistajan edut joutuisivat ristiriitaan. Asianomistajan vaatimus voi olla ilmeisen perusteeton, mikäli se ei perustu syytteessä kuvattuihin tapahtumafaktoihin (tosiseikaston perusteettomuus) tai lain mukaan tosiseikastosta ei voi seurata oikeutta vaadittuun vahingonkorvaukseen (juridinen perusteettomuus) tai vaatimus on määrältään perusteeton. Myös syyttäjän pitäessä selvänä, että tuomioistuimien ei tule hyväksymään vaatimusta esimerkiksi sen vuoksi, että vaatimus on täysin kohtuuton tai, että vahingon syntymisen tai sen määrän tueksi ei ole esitettävissä riittävää näyttöä, katsotaan vaatimuksen olevan ilmeisen perusteeton. HE 82/1995 vp s. 57–58 ja VKS 2006:3 s. 2–6.

²⁵² HE 79/1989 vp s. 9 ja VKS 2016 s. 9.

²⁵³ HE 79/1989 vp s. 16

luonnollisesti annetaan suuri painoarvo. Asianomistajan suhtautuminen voi tällöin suurelta osin määrittää teon luonteen ja vaikuttaa siihen, pidetäänkö tekoa rangaistuksen arvoisena.²⁵⁴ Syyttäjän ratkaisuun oman panoksensa asianomistajan suhtautuminen voi tuoda myös siinä mielessä, että mikäli asianomistajalla ei ole rikoksen johdosta vaatimuksia, syyttämättä jättäminen ei myöskään loukkaa hänen etuaan, joten ratkaisusta kanteleminen ei ole todennäköistä.²⁵⁵

Toiseksi asianomistajan suhtautumista tekoon ilmentää hänen toiveensa asian etenemisestä. Asianomistajan suostumus ei ole kuitenkaan suinkaan syyttämättä jättämisen edellytys.²⁵⁶ Asianomistajan pyyntö jättää rikoksesta syyttämättä ei voi enää ”vakaan tahdon pykälän” (RL 21:17) kumoamisen myötä yksinään olla syyttämättä jättämisen perusteena²⁵⁷. Asianomistajan nimenomainen toive, ettei syytettä nostettaisi, on kuitenkin mahdollista edelleen ottaa huomioon kohtuusperusteisen syyttämättä jättämisen harkinnassa (ROL 1:8.1:n 1 kohta). Tällaisissa tapauksissa syyttäjän on kuitenkin asian laadun edellyttämällä tavalla tarvittaessa pyrittävä varmistumaan siitä, että asianomistaja on esittänyt toiveensa vapaasta tahdostaan.²⁵⁸ ”Vakaan tahdon pykälän” nykyiseksi korvaajaksi voisi katsoa myös osapuolten osallistumisen sovitteluun tai muun sopimisen, joka voi olla kohtuusperusteisen syyttämättä jättämisen perusteena.²⁵⁹

Aineiston päätöksistä **14/15** asianomistajalla ei ollut asiassa rangaistusvaatimusta.²⁶⁰ Tämä näyttäisi viittaavan asianomistajan suhtautumisen merkittävään painoarvoon syyteharkinnassa tutkittujen tekojen kohdalla. Asianomistajan suhtautumisen vaikutuksen ongelmallisuus korostuukin luonteeltaan hyvin lähellä asianomistajarikosta olevan lievän

²⁵⁴ HE 82/1995 vp s. 20.

²⁵⁵ Jääskeläinen 1997 s. 574–575.

²⁵⁶ Asianomistajan suhtautumisen vaikutusta toimenpiteistä luopumiseen käsiteltiin eduskunnan lakivaliokunnan mietinnössä koskien RVA:n toimenpiteistä luopumissäännösten muuttamista. Valiokunta totesi, että asianomistajan kannanotoille ja vaatimuksille olisi annettava merkittävä paino harkittaessa toimenpiteistä luopumista. Asianomistajalle ei mietinnön mukaan tulisi aiheutua ylimääräisiä kuluja tai lisää vaivannäköä oikeuksiinsa pääsemisessä toimenpiteiden luopumisen johdosta. Erityisenä perusteena toimenpiteistä luopumiselle nähtiin sovittelumenettelyn käynnistyminen. Toimenpiteistä luopumista olisi myös valiokunnan mukaan vakaasti harkittava, mikäli asianomistaja omasta tahdostaan pyytää toimenpiteistä luopumista, koska asia on sovittu tai hänen vakaa käsityksensä on ”ettei asiasta tule tehdä sen suurempaa juttua”. LaVM 17/1989 s. 2.

²⁵⁷ Tästä johdannossa (I luku 1).

²⁵⁸ HE 79/1989 vp s. 15 ja VKS: 2016:6 s. 11.

²⁵⁹ Ks. parisuhdeväkivallan sovittelusta Qvist 2019.

²⁶⁰ Päätöksessä, jossa asianomistaja vaati rangaistusta, kyseessä oli asianomistajan entisen kumppanin tekemä teko. Päätös 17/124.

pahoinpitelyn kohdalla.²⁶¹ Etenkin, jos tekijänä on asianomistajan nykyinen kumppani, rangaistuksen vaatiminen on harvinaista. Tällöin asianomistajan suhtautumiseen liittyy myös erityisesti parisuhdeväkivallalle ominainen ongelma eli se, että asianomistajan omaa mieliä pidettä ja todellista suhtautumista voi olla vaikea arvioida. Asianomistajan suhtautumisen korostuneen merkityksen problematiikka kulminoituu myös yleisesti ottaen siihen, että asianomistajan yksittäistapauksellisen suhtautumisen ei yksinkertaisesti voida katsoa olevan oikeudenmukaiseen ja yhdenvertaiseen rangaistuksen käyttöön johtava päätöksentekokriteeri.²⁶²

4. Syyttämättä jätetyn suhtautuminen tekoonsa

Syyttäjän kokonaisharkintaan vaikuttava seikka voi olla myös syyttämättä jätetyn kannanotto syyllisyyskysymykseen. Syyttämättä jätetyn suhtautuminen tekoonsa tulee ilmi sen kautta, onko tekijä tunnustanut vai kiistänyt teon (rikoksen tunnusmerkistön täyttävän menettelyn) ja millaisin perustein. Aineiston tapauksista **11/15** rikoksesta epäilty on kiistänyt syyllisyytensä erilaisin perustein. Osassa päätöksistä kiistäminen on perustunut oikeustosi-seikkojen rikosoikeudellisen kvalifioinnin kiistämiseen eli siihen, että rikoksesta epäilty ei ole pitänyt menettelyään rikoksena. Esimerkiksi tapauksessa 17/124 rikoksena epäiltynä ollut nainen on kertomansa mukaan ainoastaan kääntänyt miehen käsivarresta pois asuntonsa edustalta, eikä ole mielestään syyllistynyt tässä rikokseen. Myös ratkaisussa 18/455 rikoksesta epäiltynä kuultu nainen on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen, vaikka on tunnustanut jossain muodossa menettelyn. Nainen on tunnustanut pukanneensa asianomistajan alas sängyltä ja työntäneensä tämän ulos huoneesta, mutta on kiistänyt raapineensa asianomistajaa tämän kertomuksen vastaisesti.²⁶³

²⁶¹ Tästä myös johdannossa (I luku 1). Syyttämättä jättäminen vähäisyysperusteella oli harvinaista ennen lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutosta. Vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen saattoi tulla silloin kyseeseen tapauksissa, joissa syyttäjä katsoi teon vähäiseksi, mutta asianomistaja pyysi syytteen nostamista. Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 272. Tämä viittaisi asianomistajan suhtautumisen merkityksen kasvuun syyttämättä jättämiskäytännössä.

²⁶² Jääskeläinen 1997 s. 620. Lisäksi asianomistajan suhtautumisesta kertoo läheistodistajan kieltäytymisoikeuden käyttö, jota käsiteltiin aikaisemmin osiossa III luku 5. Kieltäytymisoikeuden käyttö puoltaa osaltaan syyttämättä jättämistä ja mahdollista rikoksen arvottamista vähäisempänä kuin se mahdollisesti todellisuudessa onkaan, kun pahoinpitelyrikoksissa olennaisena näyttönä esiintyvää asianomistajan kertomusta ei ole saatavilla.

²⁶³ Tilanteeseen liittyvässä ratkaisussa 18/456 rikoksesta epäiltynä kuultu mies on sen sijaan kiistänyt syyllisyytensä eikä ole halunnut lausua asiasta mitään.

Rikoksesta epäillyn tunnustama menettely on päätöksissä tyypillisesti ainakin jonkin verran lievempi kuin asianomistajan kertomuksen mukainen menettely. Tapauksessa 17/393 rikoksesta epäiltynä ollut mies on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. Hänen mukaansa molemmat pitäneet toisistaan kiinni, mutta asianomistajan kertomaa tönimistä tai tuuppimista ei ole tapahtunut. Rikoksesta epäilty on kuitenkin todennut, että olisi voinut käyttäytyä paremmin tilanteessa. Ratkaisussa 18/403 rikoksesta epäilty taas myöntää päätöksen tapahtumatietoja ja asianomistajan kertomusta jokseenkin lievemmän menettelyn. Hänen mukaansa hän ei ole puristanut asianomistajaa käsivarresta ja lyönyt olkavarteen vaan on ottanut tätä kädestä kiinni ja kopauttanut tätä kämmensyrjällä käsivarteen.

Osassa tapauksista taas rikoksesta epäilty on kiistänyt syyllistyneensä pahoinpitelyyn vedoten oikeuttamisperusteeseen (häätävarjeluun) kiistämisen tueksi. Tapauksessa 18/252 rikoksesta epäiltynä ollut mies on kiistänyt kohdistaneensa väkivaltaa asianomistajaa kohtaan. Miehen mukaan nainen on käynyt hänen päällensä. Tähän tapaukseen liittyvässä ratkaisussa 18/253, jonka syyttäjällä ei näyttöä -perusteella, myös rikoksesta epäiltynä ollut nainen kiisti teon vedoten häätävarjeluun (mies on käynyt häneen kiinni, jolloin hän on ottanut käsillä vastaan). Toinen tapaus, jossa kiistämisen tueksi on vedottu itsepuolustukseen oikeuttamisperusteena, oli ratkaisu 18/482, jossa nainen on kiistänyt syyllistyneensä pahoinpitelyyn. Nainen on kertonut puolustaneensa itseään heittämällä asianomistajan asemassa olevaa miestä tuolilla, kun tämä on nimitellyt häntä ja tullut vauhdilla hänen päälleen.²⁶⁴

Ilman erityisiä perusteluja syyllisyytensä ovat kiistäneet rikoksesta epäillyt päätöksissä 17/299, 18/262 ja 18/263. Tapauksessa 17/299 (myös tähän liittyvä ei näyttöä -perusteinen päätös 17/298 kiistetty) rikoksesta epäilty on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen, mutta ei ole kertonut tapahtumista muuta. Ratkaisuissa 18/262 ja 18/263 rikoksesta epäiltyjen on päätöksessä todettu kiistävän kohdistaneensa väkivaltaa toisiinsa. Ratkaisussa 17/139 taas rikoksesta epäilty on kiistämisen tueksi todennut ainoastaan, ettei hän muista, että olisi tönäissyt asianomistajaa. Humalatilastaan johtuneen muistamattomuuden vuoksi rikoksesta epäilty ei ottanut kantaa syyllisyyteensä päätöksessä 17/21. Rikoksesta epäilty on tunnustanut teon ainoastaan **3/15** ratkaisusta eli ratkaisuissa 17/121 (johon liittyvän ei syyteoikeutta -perusteella tehdyn päätöksen 17/122 rikoksesta epäilty on kiistänyt), 17/296 ja 18/454, jossa rikoksesta epäilty on tunnustanut menettelyn ja myöntänyt syyllistyneensä jonkinasteiseen pahoinpitelyyn.

²⁶⁴ Tähän liittyvässä ratkaisussa 18/283 (ei näyttöä -perusteella tehty) rikoksesta epäiltynä ollut mies on kiistänyt syyllisyytensä ja kiistänyt aiheuttaneensa asianomistajan (naisen) vammoja. Rikoksesta epäillyn mukaan asianomistaja saattanut kaatua rytkäksä, jolloin vammat ovat voineet aiheutua.

5. Vähäisyyden kokonaisarvostelu: johtopäätöksiä

Ensin on korostettava sitä, että tarkoituksenani ei ole kritisoida yksittäisten syyttäjien harkintavaltansa ja lainsäädännön puitteissa tekemiä päätöksiä. Koska parisuhdeväkivaltaa ei ole syyttämättäjättämispäätöksiä koskevissa ohjeissa tai lain esitöissä otettu huomioon, voi syyttäjä oikeutetusti olettaa, että parisuhdeväkivalta ei lähtökohtaisesti muodosta estettä harkinnanvaraiseen syyttämättä jättämiseen.

Syyttämättä jättämistä koskeva vähäisyyden kokonaisarviointi on pahoinpitelyrikoksissa kuitenkin tiukentunut entisestään.²⁶⁵ *Jääskeläisen* ja *Jonkan* seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä koskevissa selvityksissä vähäisyysperusteella oli nimittäin jätetty syyttämättä melko vakavia rikoksia, joiden saatettiin katsoa muuttuvan esimerkiksi sovittelun tai muun sopimisen myötä vähäisiksi rikoksiksi²⁶⁶, mikä ei nähdäkseni nykyisten ohjeiden mukaan enää tulisi kysymykseen. Aineiston päätösten rikostapaukset eivät kuitenkaan tiukentuneesta linjasta huolimatta kaikissa tapauksissa sisältäneet riittävässä määrin *Jääskeläisen* tulkinnan mukaisia, tosiasiallisia teon haitallisuutta tai tekijän syyllisyyttä vähentäviä erityispiirteitä eikä tilanne ole ollut muuten *Fränden* vaatimalla tavalla hyvin epätavallinen.²⁶⁷ Syyttäjä on jättänyt teot syyttämättä vähäisyysperusteella esimerkiksi seuraavissa tapauksissa, joissa käytetyn väkivallan ja aiheutuneiden vammojen osalta teot ovat laatuhankeissa mainittuihin, tuomittuihin tekoihin verrattavissa. Teon haitallisuutta tai teosta ilmenevää tekijän syyllisyyttä vähentäviä erityispiirteitä ei ole tuotu esiin päätösten perusteluissa.

Ratkaisussa 17/139 miehen on epäilty tehneen väkivaltaan avopuolisolleen (nainen) työnäisemällä tätä siten, että tämä on kaatunut. Naiselle on teosta aiheutunut mustelma ja naarmuja ja pieniä haavoja maassa olleista kivistä. Rikoksesta epäilty on kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. Hän on esitutkinnassa kertonut, ettei muista työnäisseensä asianomistajaa. Asiassa kuultujen kahden todistajan kertomukset tukevat kuitenkin asianomistajan kertomusta.

²⁶⁵ Vähäisyyden kokonaisarvioinnista aikaisemmin myös II luku 3.

²⁶⁶ *Jääskeläinen* 1997 s. 596 ja *Jonkka* 2003 I s. 470 ja 476. Vähäisyysperusteella oli *Jonkan* selvityksessä jätetty syyttämättä muun muassa, kun mies löi riidan päätteeksi veljeään pullolla käsivarteen, mistä aiheutui tikkejä vaatinut haava. Syyttäjä oli huomionnut kokonaisarvostelussa sen, että asianosaiset olivat sopineet asian ja asianomistaja oli pyytänyt, että juttua ei viedä oikeuteen. *Jonkan* selvitykseen kuului myös vähäisyysperusteinen päätös, jossa pyörätuolissa oleva mies kertoi vaimonsa sitoneen hänen jalkansa, lyöneen selkään, sitoneen silmukan kaulaan ja vetäneen häntä lattialla. Syyttämättä jätetty nainen kertoi sen sijaan vain raapineensa miestä kasvoihin, kun tämä oli potkinut häntä vatsaan. Miehellä oli lääkärintodistuksen mukaan kasvoissa ja jalassa naarmuja sekä vanhempia mustelmia muualla kehossa. Syyttäjä katsoi kasvojen raapimisen tulleen näytetyksi. Syyttäjä lausui päätöksen perusteluissa muun muassa, että aviopuolisoiden liitto oli päättynyt vaimon muutettua Venäjälle kotimaahansa eikä asianomistajalla ollut asiassa vaatimuksia.

²⁶⁷ *Jääskeläinen* 1997 s. 271–272 ja *Frände* 2009 s. 194.

Syyttäjän mukaan epäilty menettely täyttäisi lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön²⁶⁸. Syyttäjä toteaa, että epäilystä rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja sitä on sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioiden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Asianomistajalla ei ole ollut asiassa vaatimuksia.

Ratkaisussa 17/296 naisen on epäilty syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn²⁶⁹ tekemällä ruumiillista väkivaltaa seurustelukumppanilleen (miehelle) lyömällä tätä kerran avokämmenellä kasvoihin. Teosta ei ole aiheutunut asianomistajalle vammoja. Rikoksesta epäilty on tunnustanut läpsäisseensä asianomistajaa avokämmenellä poskeen. Syyttäjä on todennut lievästä pahoinpitelystä odotettavissa olevan sakkorangaistuksen lisäksi, että ottaen huomioon väkivallan käytön laatu ja määrä ja sen, ettei asianomistajalle ole aiheutunut vammoja, katsoo hän epäilyn rikoksen olevan haitallisuudeltaan sen kaltainen, että epäiltyä tekoa on pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Asianomistajalla ei ole ollut asiassa vaatimuksia.

Edellä mainittujen, kuten myös muiden aineistoon kuuluvien, rikosten arvottamisessa vähäiseksi on huomattava vielä se, että rikoksentekijän ja asianomistajan välinen läheinen suhde on oikeuskäytännössä nähty raskauttavana tekijänä. Läheisyys on rinnastettu Rovaniemen hovioikeuspiirin rangaistussuosituksessa väkivallan kohdistamiseen puolustuskyvttömyyden tai yllättäen täysin sivulliseen henkilöön.²⁷⁰ Rikoksen kohdistuminen läheiseen tulisi rangaistussuosituksen mukaan esimerkiksi todetun tavoin johtaa vähäisemmänkin väkivallan rankaisemiseen ankarammin (suosituksen kohdat *vähintään 60 päiväsakkoa ja vankeutta enintään 3 kuukautta*). Väkivaltarikoksen kohdistaminen puolisoon siten puhuu jo itsessään rikoksen vähäisyyttä vastaan. Rikoksen arvottaminen vähäiseksi, ja sen myötä vähäisyysperusteinen syyttämättä jättäminen, voikin estyä *Tuorin* mukaan jonkin sen edellytyksen (tunnusmerkistön mukaisuuden, oikeudenvastaisuuden ja tekijän syyllisyyden) tavalista suuremman moitittavuuden johdosta.²⁷¹ Ottaen huomioon, että parisuhdepahoinpitelyssä vähäisyyden kokonaisarvostelua ”vaikeuttaa” osapuolten läheinen suhde tekijän syyllisyyden moitittavuutta raskauttavana tekijänä, voidaan vähäisyyttä ilmentäville erityispiirteille ja tilanteen epätavallisuudelle asettaa suhteellisen korkea kynnyks.

²⁶⁸ Poliisi on tutkinut teon perusmuotoisena pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan.

²⁶⁹ Poliisi on tutkinut teon lievänä pahoinpitelynä päätöksen tutkitut tai epäillyt rikokset ja lainkohdat -osion mukaan. Päätöksen tapahtumätiedoissa on todettu, että epäiltyä tekoa on, ottaen huomioon käytetyn väkivallan vähäisyys ja se, ettei asianomistajalle ole aiheutunut minkäänlaisia vammoja, pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä.

²⁷⁰ Rovaniemen hovioikeus 2017 s. 67–68.

²⁷¹ Tuori 2005 s. 331.

Vähäisyysperusteiseen syyttämättä jättämiseen parisuhdeväkivaltarikoksissa tulisi tulkintani mukaan suhtautua tämän myötä varauksella.²⁷²

Päätöksissä, joista ei ole ilmennyt tosiasiallisia vähäisyyttä lisääviä erityispiirteitä, herää kysymys siitä, onko kyseessä ollut lievästä pahoinpitelystä odotettavissa olevan (alhaisen) sakkorangaistuksen johdattama ratkaisu. Osassa päätöksistä perustelut keskittyivät lähinnä lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymisen perusteluun, kun taas vähäisyysperustelu rakentui pääasiassa seuraamusta (odotettavissa oleva sakkorangaistus) koskevan argumentin varaan ja mahdolliset teosta itsestään havaittavat vähäisyyspiirteet olivat lähinnä tukevia seikkoja teon arvottamisessa vähäiseksi.²⁷³ Tällaista ratkaisua tukee tiettyssä määrin prosessiekonomian periaate. Kuitenkin vähäisyysperustetta koskevassa tulkinnassa on nimenomaisesti painotettu sitä, että yksin odotettavissa olevan seuraamuksen ei tule olla määräävänä tekijänä rikoksen vähäisyysarvioinnissa siten, että sen seurauksena syyttämättä jättäminen muodostuisi automaattiseksi ratkaisuksi rikostyypeissä, joista tuomittava seuraamus on yleensä aina alhainen. Lieväksi pahoinpitelyksi kategorisoidusta teosta onkin löydyttävä sellaisia elementtejä, jotka arvottavat teon juuri lievän pahoinpitelyn rikostyyppin kategoriassa lieväksi.²⁷⁴

Yleisesti ottaen aineiston päätöksissä vähäisyyden kokonaisarviointi on jokseenkin puutteellista. Päätöksiä, joissa olisi tarkasteltu lähemmin tekijän syyllisyyden asteen ja teon haitallisuuden välistä suhdetta ja vähäisyyden kokonaisarvioinnin oikeutusta tältä pohjalta, ei esiinny aineistossa. Päätösharkinnassa ei ole kiinnitetty huomiota siihen, mikä merkitys syyllisyydelle ylipäänsä tulisi antaa kokonaisarvioinnissa²⁷⁵. Tyypillistä aineiston päätöksille onkin se, että teko määritetään kokonaisuudessaan vähäiseksi yksinomaan (useimmiten puutteellisesti perustellun) haitallisuusarvioinnin perustella. Tällöin ratkaisussa saattaa kuitenkin lukea, että tekoa on ”sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen” pidettävä vähäisenä.²⁷⁶ Perustelut vähäisyyden kokonaisarvioinnin lopputulokselle on näin ollen osassa päätöksistä jätetty kokonaan kirjoittamatta auki. Päätöksessä on tällöin todettu vain syyteharkinnan lopputulos (”sitä on sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän

²⁷² Erityisen ongelmallisena tähän liittyen näen päätökset, joissa rikoksen vähäisyyttä perusteltiin teon haitallisuuden vähäisyydellä ainoastaan vammojen aiheutumattomuuden tai lievyyden vuoksi, mikä jo muissakin kuin parisuhdeväkivaltatapauksissa on puutteellinen perustelu. Esimerkiksi päätös 18/482 (syyllisyysarviointi IV luku 4).

²⁷³ Päätös oli esimerkiksi muotoiltu siten, että oli todettu lievästä pahoinpitelystä olevan ylipäänsä seurauksena yleensä lievä sakkorangaistus (ja että teko muutenkin oli arvostettava vähäiseksi, päätökset 17/121, 17/124, 17/393 ja 18/454) tai syyteharkinnan ratkaisu perusteluineen kuului kokonaisuudessaan ”teosta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkorangaistus ja teon haitallisuutta ja siitä ilmenevää tekijän syyllisyyttä on kokonaisuutena pidettävä vähäisenä”.

²⁷⁴ HE 79/1989 vp s. 13 ja Jääskeläinen 1997 s. 270–272.

²⁷⁵ Esimerkiksi päätös 18/482, jota käsitelty syyllisyysarvioinnissa (IV luku 4).

²⁷⁶ Esimerkiksi päätös 17/139.

syällisyys huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä”) eikä arvioinnin perusteita ole tarkemmin selostettu.²⁷⁷

Jonkka toi selvityksessään esille myös näyttökysymykseen liittyvän huolen. Joissakin Jonkan selvitykseen kuuluvissa tapauksissa oikeuskäsittely (ja/tai esitutkinnan täydentäminen) olisi voinut tuoda lisävalaistusta syyttämättä jätettyyn asiaan. Rikosprosessi on näissä tapauksissa tavallaan jätetty kesken ja päädytty jonkinlaiseen kompromissiin ristiriitaisesta näytöstä. Tämä ongelma korostui Jonkan selvityksen tekoaikana vähäisyysperusteinen syyttämättä jättämisen ollessa vielä syyksilukevaa. *Jonkka* esittikin teoreettisen oletuksen siitä, että syyttäjä prosessiekonomisista syistä näytöltään sekavassa tai ristiriitaisessa tapauksessa saattaa valita toimenpiteestä luopumisen helpompana vaihtoehtona kuin jutun selvittämisen jatkamisen pidemmälle oikeudenkäynnin tarjoamin mahdollisuuksin. Syyttäjillä voi näkemykseni mukaan edelleen olla houkutus (esimerkiksi nykyprosessin vaativuuden vuoksi) päättää epäselvältä tuntuva juttu ”näytöllisenä kompromissina” harkinnanvaraiseen syyttämättä jättämispäätökseen, jos asianomistaja ei paina päälle vaatimuksineen²⁷⁸. Sovittelulle tai muulle sovinnolle ja asianomistajan suhtautumiselle annetaan nykyään huomattavan suuri merkitys, mikä voi myös Jonkan mukaan viitata tällaiseen toimintamalliin.²⁷⁹

Ainakin osittain epäselviksi jääneissä molemminpuolisissa väkivaltatapauksissa syyttäjä voisi nähdä tarkoituksenmukaisena jättää kummastakin teosta syyttämättä, mikäli toisen rikoksesta epäillyn osalta syyttämättä jättäminen on selvää. Esimerkiksi, jos toinen teko jää syyttämättä ei näyttöä -perusteella, lienee epätarkoituksenmukaista viedä vain toinen rikos tuomioistuinkäsittelyyn. Muutoinhan tuomioistuimessa (osapuolten suullisen kuulemisen myötä) voisi tulla ilmi seikkoja, jotka tukisivat syytettä myös syyttämättä jätetyn teon osalta. Vaikka prosessiekonomia tällaista menettelyä jokseenkin tukee, on tämänkaltainen toimenpiteistä luopumisen etusija parisuhdeväkivallan erityisen luonteen vuoksi kyseenalaista. Tällaiseen voisi viitata esimerkiksi päätökset 18/252 ja 18/253, joista toinen on tehty ei näyttöä -perusteella (hätävarjelutilanne) ja toinen vähäisyysperusteella. Mielestäni vähäisyysperusteisessa päätöksessä (18/252) ei ole tuotu esiin vähäisyyttä puoltavia erityispiirteitä niin haitallisuuden kuin syyllisyydenkään osalta. Käytettyä väkivaltaa (puristelu) ja aiheutuneita vammoja (mustelmat) ei voida luokitella haitallisuudeltaan lievän pahoinpitelyn kategoriassa vähäisiksi. Ainoa (jokseenkin hatara) syyllisyyttä vähentävä tekijä sen sijaan voisi näkemykseni olla väkivallan käytön molemminpuolisuus. Syyttäjä on kuitenkin katsonut, että näyttö on osoittanut naisen

²⁷⁷ Päätökset 17/139 ja 17/299.

²⁷⁸ Esimerkiksi päätökset 18/482 ja 18/483 viittaavat tällaiseen. Miehen osallisuutta (tai tapahtumainkulkua yleensäkin) ei mielestäni ole selvitetty riittävässä määrin, jotta naisen osalta voitaisiin tehdä vähäisyysperusteinen päätös. Päätöksiä on käsitelty syällisyysarvioinnissa (IV luku 4).

²⁷⁹ *Jonkka* 2003 I s. 479.

toimineen vailla tahallisuutta todennäköisesti hätävarjelua lähellä olevassa tilanteessa miehen hyökkäyksen johdosta, joten tämäkään ei vähäisyyttä puoltavaksi seikaksi sovi.²⁸⁰

Syyttäjällä on itsenäinen ja riippumaton syyteharkintavalta (Själ 2:10). Harkintavaltaa käytettäessä syyttäjä tukeutuu väistämättä myös subjektiiviseen näkemykseensä. Harkinnan osittainen subjektiivisuus korostuu etenkin rikoksen vähäisyyden kokonaisarvioinnissa yleisten ohjeiden ja säännösten esitöiden yleisluonteisuuden vuoksi. Arviointi voi siten vaihdella yksilöittäin ja näin riippua myös syyttäjän omasta kokemuspohjasta eli esimerkiksi siitä, minkä vakavuusluokan väkivaltarikoksia päätöksen tekevä syyttäjä on tottunut käsittelemään. Esimerkiksi vakavia väkivaltarikoksia, kuten törkeitä teräaseilla tai muilla hengenvaarallisilla astaloilla tehtyjä pahoinpitelyjä aiemmin käsitellyt syyttäjä hyvin todennäköisesti suhtautuu lähtökohtaisesti avokämmenellä kasvoihin lyöntiin²⁸¹ huomattavasti vähäisempänä kuin ainoastaan lievempiä tekoja käsitellyt syyttäjä, kuten rikosasioiden nopean käsittelyn menettelyssä toimiva syyttäjä²⁸². Subjektiivisen arvioinnin minimoimiseksi ja tasapuolisen päätöksenteon turvaamiseksi vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämisen osalta esittäisin esimerkiksi Ruotsissa käytössä olevia rikostyyppikohtaisia soveltamisohjeita²⁸³.

Verrattuna yleisiin parisuhdeväkivaltaa koskeviin tilastoihin aineiston vähäisyysperusteisissa päätöksissä huomattavassa osassa (6/15) rikoksesta epäiltynä oli nainen.²⁸⁴ Herääkin kysymys siitä, mielletäänkö naisen käyttämä väkivalta yleisesti vähäisemmäksi kuin miehen käyttämä väkivalta? Naisten ja miesten väliset fyysiset eroavuudet ovat usein sen taustalla, ettei naisten (ilman astaloita tai muita tekovälineitä) tekemästä väkivallasta esimerkiksi aiheudu suurempia vammoja. Sukupuolittuneen parisuhdeväkivaltakäsityksen perinnöksi sopisi, että naisten käyttämä väkivalta nähtäisiin yleisesti vähäisempänä ja jätettäisiin syyttämättä juuri vähäisyysperusteella.²⁸⁵

²⁸⁰ Päätöksiä käsiteltiin syyllisyysarvioinnissa (IV luku 4).

²⁸¹ Esim. päätökset 18/262 ja 18/263.

²⁸² Nopeassa menettelyssä hoidetaan niin sanottuja päivittäisrikosasioita, joita ovat esimerkiksi varkaus, vahingonteko, pahoinpitely ja liikennerikokset. Yksinkertaisempien asioiden nopeaan käsittelyyn tarkoitettun menettelyn tavoitteena on lisätä nopeasti käsiteltävissä asioissa tehtävien syyttäjien ratkaisujen yhdenmukaisuutta ja vapauttaa toisten syyttäjien työaika muiden asioiden syyttäjän tehtävien hoitamiseen ja laatua. Apulaisvaltakunnansyyttäjän linjauspäätös dnro 022/35/16 s. 1.

²⁸³ Aiemmin osiossa II luku 3.

²⁸⁴ Vuonna 2018 kaikista aikuisiin kohdistuneista lähisuhdeväkivaltarikoksista rikoksesta epäillyistä miehiä oli 81,5 %. Näistä rikoksista 72 % oli parisuhdeväkivaltaa eli nykyisten tai entisten avio- tai avopuolisoiden välistä väkivaltaa. Parisuhdeväkivaltarikoksista taas 75 % oli pahoinpitelyjä. Tilastokeskus 2019 s. 2–3.

²⁸⁵ Kuten johdannossa todetaan, naisten käyttämä väkivalta määrittyy pääosin itsepuolustukseksi, kun miesten käyttämä väkivalta nähdään harkittuna tekona. Nyqvist 2001 s. 117 ja 122.

VI SYYTTÄJÄN ROOLI JA PÄÄTÖSTEN PERUSTELUT

1. Syyttäjän rooli tuomiovallan käyttäjänä

Vaikka langettavan ratkaisun tekeminen ja seuraamuksesta päättäminen on perinteisesti kuulunut vain tuomioistuimen toimivaltaan, syyttämättä jättämispäätösten muodossa myös syyttäjälle on uskottu suoranaista tuomiovaltaa.²⁸⁶ Etenkin harkinnanvaraiset syyttämättä jättämispäätökset ilmentävät syyttäjän tuomiovaltaa, vaikka ne eivät enää olekaan luonteeltaan syyttömyysolettamaa kumoavia seuraamusluonteisia päätöksiä. Syytteestä luopuminen on tällöin syyttäjän kriminaalipoliittinen valinta, jonka taustalla vaikuttavat rangaistusteoreettiset käsitykset. Syyttäjän valinnan pohjana tulisikin olla pohdinta siitä, mikä on rangaistuksen tarkoitus ja oikeutus ja minkälaisin ehdoin rangaistuksia voidaan käyttää tai käytöstä luopua. *Jääskeläinen* esittää rangaistusteoreettisia ehtoja syyttäjän päätöksenteolle normatiivisprosessuaalisen preventioteorian muodossa. Teoria jakaa rangaistuksen neljään elementtiin, joita ovat moite eli moraalinen vetoamus rikoksen vääryydestä, rikosentekijän vastuusta ja häneen kohdistuvasta paheksunnasta; pidäke eli käytännön syy olla rikkomatta lakia, kuten siitä seuraava sakko; sovitus eli järjestelmän legitimiisyyden tavoittelu sekä suoja eli rangaistuksen käytön oikeudenmukaisuus.²⁸⁷

Syyksiluettavuudesta luopumisen myötä harkinnanvaraisessa syyttämättä jättämisessä ratkaisusta puuttuu moitteen ilmentäminen suhteessa aiempaan seuraamusluonteiseen syyttämättä jättämiseen.²⁸⁸ Moitteen puuttumisen myötä myös pidäke-elementti puuttuu harkinnanvaraisesta syyttämättä jättämisestä, mikä rajaakin syyttämättä jättämisen vähemmän vakaviin rikoksiin. Samoin sovitus-elementtiin liittyvä järjestelmän legitimiisyys puoltaisi vakavamman rikoksen kohdalla syyttämättä jättämistä voimakkaampaa reagointia syyttäjältä

²⁸⁶ Myös syyttäjän antamien rangaistusmääräysten (laki sakon ja rikesakon asettamisesta, 754/2010) voidaan katsoa kuuluvan syyttäjän käyttämään tuomiovaltaan. Niitä en käsittele tässä enempää.

²⁸⁷ Rangaistuksen ilmentämä moite asettaa normatiivisen syyn lain noudattamiseen: lain rikkominen on väärin. Rangaistuksen sisältämä pidäke-elementti sen sijaan koskee lain rikkomisen houkutukselle pidäkkeenä olevia ikäviä seurauksia, kuten sakko, vankeus tai työ ilman korvausta. Sovitus-elementin mukaisesti valtion rangaistusvallan käytön on oltava yleisen oikeustajunnan vaatimalla tavalla suhteellinen loukkausten vakavuuteen nähden. Suoja-elementti muodollisessa ja aineellisessa oikeudenmukaisuudessa rakentuu teorian moite-, pidäke- ja sovitus-elementtien yhteisvaikutuksesta, kun taas menettelyllisessä oikeudenmukaisuudessa suoja luo edellytykset muodollisesti ja aineellisesti oikeudenmukaiseen ratkaisuun pääsemiseksi. *Jääskeläinen* 1997 II s. 1034–1035.

²⁸⁸ Syyttäjä on erikseen voinut tosin todeta syyttämättä jätetyn menettelyn olleen moitittavaa. Aineiston päätöksissä syyttäjä on todennut, että ” esitutkinnassa epäiltyä menettelyä voidaan pitää moitittavana ja sen voidaan katsoa täyttävän lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön” (pätös 18/454) ja ” Vaikka epäiltyä tekoa sinänsä on pidettävä moitittavana, edellä kerrotut seikat huomioon ottaen tärkeä yleinen tai yksityinenkään etu ei vaadi syytteen nostamista asiassa” (pätös 18/403).

rikosvastuun toteuttajana. Toisaalta sovitus voisi edellyttää myös lievempään suuntaan poikkeamista rikoksen vähäisen moitittavuuden myötä. Suoja-elementti taas muodollisen ja aineellisen oikeudenmukaisuuden merkityksessä asettaa syyttämättäjättämispäätöksille yhdenvertaisuusveloitteen. Ratkaisuja ei voi tehdä mielivaltaisesti vaan vähäisyysperusteeseen liittyvien syyttäjän asettamien lievennyksen kriteerien tulee olla yhdenvertaisia ja oikeudenmukaisia.²⁸⁹

Syyttäjän päätöksentekoa ohjaa siis yhdenvertaisuusperiaate. Syyttäjälle asetetaan tasapuolisuusvelvoite myös SjäL 9 §:ssä. Syyttäjän on sen mukaan huolehtiessaan rikosvastuun toteutumisesta noudatettava tasapuolisuutta. Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa toista epäedullisempaan asemaan. Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan syyttämättä jättämisen tulee olla tasapuolista ja syrjimätöntä. Myös perustuslaki turvaa ihmisten yhdenvertaisuuden, joten syyttämättäjättämiskäytännössä ihmisiä on kohdeltava samalla tavalla samanlaisissa asioissa PL 6 §:n mukaisesti.²⁹⁰ Lahti on liittännyt yhdenvertaisuusperiaateeseen myös oikeustajunnan käsitteen. Lahden mukaan ratkaisevaa siinä, koetaanko toimenpiteistä luopuminen yhdenvertaisena, on se, että pidetäänkö rikokseen liittyviä olosuhteita yleisen käsityksen mukaan riittävän poikkeuksellisina ja siten tavallista lievemmän seuraamuksen ansaitsevina.²⁹¹ Käytännössä syyttämättä jättämisen yhdenvertaisuutta turvaavat erityisesti valtakunnansyyttäjän antamat yleiset ohjeet.²⁹²

Rangaistuksen lisäksi harkinnanvaraisessa syyttämättä jättämisessä luovutaan myös oikeudenkäynnistä ja tuomarista eli riippumattomasta ja puolueettomasta ratkaisuelimestä. Syyttäjä ei ole ratkaisuelimenä samalla tavoin riippumaton ja objektiivisesti puolueeton kuin tuomioistuin eikä syyttäjän päätöksentekomenettely tarjoa samanlaisia oikeusturvatakeita ja järjestelmän legitimitä tukevia menettelytapoja kuin tuomioistuinprosessi. Syyttäjän rooliin kuuluu kuitenkin korostunut objektiivisuuden vaatimus, sillä syyttäjän tehtävänä ei ole vain rikosvastuun toteuttaminen vaan myös rikoksesta epäillyn oikeusturvasta huolehtiminen. Syyteharkintaa koskien myös ETL 7.1 §:ssä säädetään objektiivisuusperiaatteesta eli siitä, että syyttäjän tulee virkatoiminnassaan tasapuolisesti ottaa huomioon sekä pyrkiä

²⁸⁹ Jääskeläinen 1997 II s. 1035–1036.

²⁹⁰ Virolainen – Pölönen 2004 s. 93–94.

²⁹¹ Lahti 1974 s. 277. Oikeustajunnan tai toiselta nimeltään oikeustajun sisällön moniulotteisuudesta ja merkityksestä rangaistustason asettelussa on kirjoittanut hiljattain Tapio Lappi-Seppälä. Ks. Lappi-Seppälä 2019 s. 222–248.

²⁹² VKS: 2016:6 ja VKS: 2007:3. Yhdenvertaisuudesta lisää ks. Nissinen 2011 s. 379–382.

selvittämään tai selvityttämään niin syytteen puolesta kuin myös sitä vastaan puhuvat seikat. Rikosvastuun toteuttajana päämääränä ei tulisi olla langettavaan tuomioon taikka mahdollisimman ankaraan rangaistukseen pyrkiminen vaan oikean ratkaisun ja oikeudenmukaisen seuraamuksen tavoittelemineen.²⁹³ Objektiivisuusperiaate edellyttää syyttäjää tavoittelemaan sekä aineelliseen totuuteen perustuvaa ratkaisua että oikeudenmukaista seuraamusta, joten mikäli edellytykset harkinnanvaraisen syyttämättäjättämispäätöksen tekemiselle ovat olemassa, juuri objektiivisuusperiaatteen voidaan ajatella vaativan kyseisen ratkaisun tekemistä.²⁹⁴

Syyttäjän on toiminnassaan ja päätöksenteossaan kunnioitettava syyttömyysolettaman periaatetta, joka perustuu EIS 6 artiklan ja perustuslain 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen. Rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä, kunnes syyllisyys on näyttetty laillisesti toteen. Syyttäjän vastuu syyttömyysolettaman toteutumisesta voidaan *Vuorenpään* mukaan tiivistää varsin pitkälti siten, että syyttäjän on noudatettava kaikissa virkatoimissaan, myös syyttämättä jättämisestä päättäessään, objektiivisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia.²⁹⁵

Själ 9 §:n mukaan syyttäjän on otettava huomioon toiminnassaan joutuisuus ja taloudellisuus²⁹⁶. Syyteharkinnan joutuisuus taataan myös PL 21 §:ssä, jonka mukaan asia on käsiteltävä viranomaisessa ”ilman aiheetonta viivytystä”. Syyttäjää velvoittaa lisäksi EIS 6.1 artikla, jonka mukaan oikeudenkäynnin on tapahduttava ”kohtuullisen ajan kuluessa”. Lisäksi syyttäjän virkavastuuseen kuuluu virkatehtävien suorittaminen viivytyksettä (VirkamL 20.1 §).²⁹⁷ Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi syyttäjän syytevallan käytön, kuten muunkin toiminnan, ohjausta täydentää eettinen normisto eli hyvä syyttäjätapa. Tällä normistolla korostetaan syyttäjän eettisiä arvoja ja oikeudenmukaisuutta. Syyttäjän on kohdeltava asianosaisia ihmisarvoa kunnioittavasti, toimittava objektiivisesti sekä suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja rehellisesti. Valtakunnansyyttäjän, oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ohjaavat hyvää syyttäjätapaa.²⁹⁸

²⁹³ Virolainen – Pölönen 2004 s. 87–88 ja Virolainen – Pölönen 2003 s. 439. Syyttäjän objektiivisuudesta ks. esimerkiksi Vuorenpää 2003 s. 993–1008. Ks. syyttäjän roolista myös Jääskeläinen 1997 s. 5.

²⁹⁴ Vuorenpää 2003 s. 1003.

²⁹⁵ Virolainen – Pölönen 2004 s. 92. Vuorenpää 2007 s. 181.

²⁹⁶ Taloudellisuudesta edellä prosessiekonomian yhteydessä (II luku 4).

²⁹⁷ Virolainen – Pölönen 2004 s. 94–95.

²⁹⁸ Virolainen – Pölönen 2004 s. 98–100.

2. Päätösten perustelemisselvollisuus ja asianosaisten oikeusturva

Syyttämättä jättämistä koskevassa päätöksentekomenettelystä puuttuvat aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemistä edistävät prosessiperiaatteet, kuten suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteet sekä prosessin akkusatorisuus ja kontradiktorisuus. Legitiimi tuomiovallan käyttäminen syyttäjän ratkaisussa edellyttäisi siten, että tuomio-oikeellisuuden²⁹⁹ vaatimuksen täyttämistä ei esitutkinta-aineiston perusteella ole epävarmuutta. Syyttäjän ratkaisun legitimiisyyden turvaajana päätösten perustelut ovatkin merkittävässä roolissa. Vain päätösten perustelujen avulla voidaan arvioida syitä, jotka ovat ratkaisuun päättymisen taustalla ja kontrolloida päätöksentekokriteerien hyväksyttävyyttä. Perustelujen avulla voidaan tarkastella myös ratkaisukäytännön yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Päätösten asianmukainen perusteleminen näin ollen estää demokraattisessa oikeusvaltiossa kielletyn kontrolloimattoman vallankäytön.³⁰⁰

Syyttäjän tehtäviä koskevassa lainkohdassa korostetaan rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisessa asianosaisten oikeusturvan huomioimista.³⁰¹ Yksilön oikeusturvan suojaaminen julkiselta vallankäytöltä on perinteisesti tapahtunut perus- ja ihmisoikeussäännöksillä. Julkisen vallan nojalla tehtyjen päätösten perusteleminen on hyvin olennainen osa oikeusturvan toteutumista. Oikeus saada perusteltu päätös kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin taikisiin ja turvataan perustuslailla. (PL 21.2 §)³⁰². ROL 11:14 §:ssä taas säädetään tuomioistuimen perusteluelvollisuudesta rikosasioissa. Säännöksen mukaan perusteluista on ilmevä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Lisäksi on selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Syyttäjälle asetettiin perusteluelvollisuus lainsäädäntötasolla vasta vuoden 2014 lainmuutoksessa syyttämättä jättämistä koskevien päätösten kohdalla. Valtakunnansyyttäjä oli kuitenkin antanut ohjeet päätösten perusteluun vuonna 2007, jonka mukaan päätöksiä jo perusteltiin.³⁰³

²⁹⁹ Tuomio-oikeellisuus nähdään nykyisin enemmänkin perustelujen vakuuttavuutena kuin yhden oikean ratkaisun löytämisenä. KM 2003:3 s. 215.

³⁰⁰ Jääskeläinen 1997 s. 162–163 ja 320.

³⁰¹ Oikeusturvaa ei kuitenkaan Jonkan mukaan voida maksimoida vaan on etsittävä optimisuhdetta oikeusturvan ja rikosvastuun toteuttamistavoitteen välillä rikosprosessin eri vaiheissa. Jonkka 2003 II s. 981.

³⁰² Myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan edellyttämään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä katsottu kuuluvan oikeus saada perusteltu päätös.

³⁰³ VKS: 2007:3. Myös uudessa esitutkintalaissa (805/2011) on säännös, jonka mukaan esitutkintapäätöksestä on ilmevä perustelut ja sovelletut säännökset (ETL 11:1.2).

Syyttäjien ratkaisussa tulisi perustelut suunnata ensisijaisesti asianosaisille. Kun tiettyä kysymystä arvioidaan oikeudellisilla perusteilla, asianosaisten oikeuksien paino tulisi näkyä ratkaisun perusteluissa. Asianosaisten oikeutena nähtävään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvän aineellisen totuuden keskeinen tavoite on saada toteutetuksi asianosaisten aineellinen (perus)oikeus. Myös oikeudenkäynnin kustannuksia arvioidaan useimmiten asianosaisille aiheutuvien kustannusten näkökulmasta.³⁰⁴ Edellä käsiteltyyn joutuisuusperiaateeseen ja prosessiekonomiaan viitaten *Huovilan* mukaan päätösten perusteleminen on lisäksi tapahduttava tehokkaasti työtä ja aikaa säästäten. Ei ole tarpeen perustella enempää tai käyttää perusteleamiseen enempää aikaa kuin lopputuloksen justifioimiseksi on tarpeen, ellei erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeusperiaate tapauskohtaisesti muuhun kehota.³⁰⁵

Syyttämättä jättämistä koskevien päätösten perusteleminen on tärkeää myös asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta. ROL 1:14.1:ssä säädetään nimittäin asianomistajalle toissijainen oikeus nostaa syyte rikoksesta aina silloin, kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta.³⁰⁶ Asianomistajan syyteoikeuden tärkeimpänä perusteena on nykyisessä oikeuskirjallisuudessa pidetty juuri asianomistajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin³⁰⁷. *Jokela* kutsuu tätä perustetta oikeussuojafunktioksi.³⁰⁸ Syyttämättäjättämisspätöksen perustelut ovatkin merkittävässä roolissa, kun asianomistaja harkitsee ryhtymistä itse syytetoimiin. Laadukkaiden ja kattavien perustelujen myötä asianomistajalla tulisi olla mahdollisuus arvioida toissijaisen syytteen kannattavuutta ja parhaassa tapauksessa välttyä turhilta oikeudenkäyntikuluilta. *Huovilan* mukaan ratkaisun ymmärrettävyyden ja sitä kautta sen hyväksymisen vuoksi olisi tärkeää, että perustelut suunnataan hävinneelle osapuolelle eli syyttämättä jättämisen ollessa kyseessä asianomistajalle, joka on vaatinut asiassa rangaistusta tai vahingonkorvausta.³⁰⁹

³⁰⁴ Tuomioiden perustelemissa vallitsee vahva konsensus yleisellä tasolla siitä, että perustelut tulee suunnata ensisijaisesti asianosaisille. *Huovila* käsittelee tässä tuomioiden perusteluita, mutta voidaan todeta saman pätevän myös syyttäjän ratkaisuihin. *Huovila* 2004 s. 814.

³⁰⁵ *Huovila* 2004 s. 809.

³⁰⁶ Asianomistajan toissijainen syyteoikeus koskee myös tilanteita, joissa esitutkintaviranomainen tai syyttäjä ETL 4 §:n nojalla määrää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan sekä tapauksia, joissa syyttäjä peruuttaa syytteen ROL 1:12:n nojalla.

³⁰⁷ Edellä mainittujen PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan mukainen oikeus.

³⁰⁸ *Jokela* 2018 s. 294.

³⁰⁹ *Huovila* 2004 s. 808.

Syyttäjän päätösten asianmukainen perusteleminen takaa siis asianomistajan oikeusturvasta huolehtimisen syyttäjän lainmukaisen tehtävän edellyttämällä tavalla. Päätösten asianmukainen perustelu tai perustelemattomuus on myös toissijaisen syyteoikeuden toisen tärkeän taustatekijän perustana. Asianomistaja voi toissijaisen syyteoikeutensa avulla tehokkaasti valvoa ja tarvittaessa korjata syyttäjien toimintaa viemällä asian tuomioistuimen ratkaistavaksi (valvonta- ja korjaava funktio)³¹⁰. Asianomistajan syyteoikeus ehkäiseekin syyttäjän virheellisiä syyttämättä jättämispäätöksiä. Toisaalta kyseisen funktion merkitystä vähentää asianomistajalta usein puuttuva juridinen asiantuntemus. Lisäksi on todettava, että syyttäjiä koskee heidän toiminnassaan valtion virkamiehinä virkavastuu ja heidän toimintaansa valvotaan jo muiden viranomaisten (valtakunnansyyttäjän, eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin) toimesta.³¹¹

Asianomistajan syyteoikeuden taustalla on myös oikeus tilaisuuteen vaatia hyvitystä rikoksen johdosta (hyvitysfunktio). Hyvitysfunktion voidaan katsoa perustuvan niin sanottujen sovitusteorioiden³¹² mukaiseen rangaistuskäsitykseen. Sovitusteorioissa eli absoluuttisissa teorioissa haetaan tehdyn teon kautta rangaistukselle oikeutus. Rikkomalla yhteisesti sovittuja sääntöjä vastaan rikoksentehtäjä ansaitsee rangaistuksen. Rangaistuksen tehtävänä onkin olla rikoksen oikeudenmukainen sovitus. Asianomistajan syyteoikeutta perustellaan sovitusteorioiden mukaisesti lisäksi yleisellä oikeustajulla, jonka mukaan rangaistus on ikään kuin moraalinen hyvitys rikoksen uhrille.³¹³

Vähäisyysperusteen käytön taustalla on aiemmin todetun tavoin erityisesti prosessiekonomia. Päätösten perusteleminen on siten erittäin tärkeää, jottei prosessin mahdollisten kustannusten vuoksi sivuutettaisi pahoinpitelysäännösten suojaamistavoitteita ja asianosaisten oikeusturvaa. Syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen perusteluista onkin ilmevä ne seikat ja todisteet sekä näytön arviointi ja oikeudellinen päättely, joihin ratkaisu perustuu (ROL 1 luku 6 a § 2 mom.). Päätös syyttämättä jättämisestä tehdään kuitenkin pelkästään kirjallisen esitutkinta-aineiston nojalla, joten syyteharkintavaiheessa todisteiden näyttöarvosta ei saada yhtä luotettavaa kuvaa kuin pääkäsittelyn nojalla. Syyttämättä jättämispäätöksissä ei siten voida suorittaa yhtä hienojakoista näytön arviointia kuin pääkäsittelyssä vastaan otetun todistelun perusteella. Suullisten perustelujen esittämismahdollisuuden puuttuminen

³¹⁰ Vuorenää kutsuu tätä kontrollifunktioksi. Vuorenää 2014 s. 39–40.

³¹¹ Vuorenää 2014 s. 39–40 ja Jokela 2018 s. 294.

³¹² Ks. rangaistusteorioista tarkemmin esim. Lappi-Seppälä 2000.

³¹³ Vuorenää 2014 s. 40 ja Jokela 2018 s. 294.

edellyttääkin, että esitutkinta-aineiston perusteella tehdyt johtopäätökset perustellaan päätöksessä asian laadun edellyttämällä tavalla avoimesti ja vakuuttavasti.³¹⁴

Tutkielman aineistoon kuuluvien päätösten osalta perustelut ovat pääosin valtakunnan syyttäjän antamien yleisten ohjeiden³¹⁵ mukaiset. Aineiston kuuluvat päätökset on esitetty yleiskielellä käyttämättä ammattisanoja tai harvinaisia vierasperäisiä sanoja. Kaikissa aineiston päätöksissä on täytetty myös muotovaatimus siitä, että perusteluja ei esitetä rikosta syyksilukevassa muodossa³¹⁶. Päätöksistä ei myöskään löytynyt valtakunnansyyttäjän yleisessä ohjeessa erikseen virheellisenä perustelumuotona mainittuja (pelkkiä) viittauksia KKO:n ratkaisuihin, jotka voisivat jättää asianosaiset tietämättömäksi perustelujen todellisesta sisällöstä.³¹⁷

Ohjeiden mukaan perustelujen laajuus ja laatu on suhteutettava rikoksen vakavuuteen. Mitä lievempi rikos on kyseessä, sitä suppeammat perustelut riittävät täyttämään perusteluvelvollisuuden.³¹⁸ Ohjeissa todetaan myös, että mitä epäselvempi ja monimutkaisempi asia on, syyttäjän on esitettävä sitä tarkemmin perustelut. Aineiston päätöksissä 18/252 ja 18/253 syyttäjä on esittänyt hyvin kattavat perustelut keskivertoa epäselvemmästä pahoinpitelytapauksesta. Syyttäjä on tässä käynyt tarkemmin läpi niitä seikkoja ja todisteita, joihin hän ratkaisunsa perusti. Syyttäjä arvioi päätöksessä myös muita päätöksiä tarkemmin asianosaisten esitutkintakertomusten luotettavuutta. Tapaukseen liittyi myös itsepuolustautumisväite, jonka syyttäjä katsoi jo syyteharkintavaiheessa uskottavaksi. Tällaiseen vain esitutkinta-aineiston perusteella tehdyn kokonaisvaltaisemman näytön arvioinnin puoltavana tekijänä oli tapauksessa se, että todennäköisesti asianosaisten kertomukset eivät olisi tuomioistuimessa muuttuneet merkittävästi, sillä molemmat olivat olleet tapahtumahetkellä vahvassa humalassa.³¹⁹

Syyttäjä ei ole sidottu poliisin esittämiin rikosnimikkeisiin. Siten päätöstä tehdessä on harkittava myös muiden mahdollisten rikosnimikkeiden soveltumista tilanteisiin.³²⁰ Osassa aineiston päätöksistä syyttäjä onkin harkinnut myös muiden mahdollisten rikosnimikkeiden

³¹⁴ VKS 2007:3 s. 1.

³¹⁵ VKS: 2016:6 ja VKS: 2007:3.

³¹⁶ Tämä on ilmennyt päätöksistä siten, että syyttäjä on kirjannut tapahtumatietoihin, että henkilön on (esitutkinnassa) epäilty syyllistyneen sen sijaan, että henkilö on syyllistynyt kyseiseen tekoon. Lisäksi henkilöstä puhutaan päätöksissä kauttaaltaan rikoksesta epäiltynä tai syyttämättä jätettynä rikosentekijän sijaan. Ennen vuoden 2014 lainmuutosta syyttäjän oli seuraamusluonteisissa syyttämättä jättämispäätöksissä todettava vastaajan syyllistyneen tiettyyn rikokseen ja esitettävä ne perustelut, joiden nojalla rikos luettiin syyksi. Nykyään syyttäjän on enää vain todettava päätöksessä, että käsillä on todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyydestä, mutta hän päättää jättää syyteen nostamatta, joten lainmuutoksen myötä päätösten syyksilukeva muoto kumoutui.

³¹⁷ VKS: 2016:6 s. 4.

³¹⁸ VKS: 2016:6 s. 4.

³¹⁹ Näitä tapauksia käsittelemme tarkemmin syyllisyysarvioinnissa IV luku 4.

³²⁰ VKS: 2016:6 s. 4.

soveltumista asiaan. Esimerkiksi vähäisyysperusteiseen tapaukseen 17/121 liittyvässä tapauksessa 17/122 (ei syyteoikeutta -peruste) syyttäjä on käyttänyt harkintaansa ja katsonut teon täyttävän pahoinpitelyn sijaan vammantuottamuksen tunnusmerkistön. Suurimmaksi osaksi muiden rikosnimikkeiden soveltumisen mahdollisuus on kuitenkin koskenut syyttäjän valintaa lievän ja perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymisen välillä. Esimerkiksi tapauksissa 17/121, 17/139, 18/262, 18/263, 18/403 poliisi on tutkinut tekoja perusmuotoisina pahoinpitelyinä, mutta syyttäjä katsonut niiden täyttävän vain lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön ja on perustellut näkemyksensä väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyydellä. Päätösten 18/455 ja 18/456 perusteluissa sen sijaan syyttäjä ei ole erikseen todennut katsovansa pahoinpitelyjen olevan lieviä eikä siten ole perustellut näkemystään rikosnimikkeestä tai harkinnut perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymistä.

Yleisellä tasolla voisi sanoa aineiston päätösten perustelujen keskittyneen lähinnä asianosaisten esitutkintakertomusten läpikäymiseen, kun taas paneutuminen teon rikosoikeudelliseen arvosteluun on jäänyt (ainakin joissain tapauksissa) vähemmälle. Osassa päätöksistä tapahtumaan liittyviä olosuhteita on kuitenkin avattu enemmän, etenkin jos niiden on todettu vaikuttaneen syyttäjän arviointiin vähäisyysperusteen käytöstä.³²¹ Päätösten perusteluja tutkittaessa on kuitenkin huomattava, että syyttäjät, kuten muutkin päätöksentekijät käyttävät epävarmuusalueella, lähinnä intuitiivisesti, joitakin suuntaa antavia ratkaisuperiaatteita hyväkseen. Perusteluissa tuodaan harvemmin näitä periaatteita esiin, joten niiden kriittiseen arviointiin on vaikeaa päästä käsiksi.³²²

Huomionarvoinen seikka parisuhdeväkivallan ollessa kyseessä on se, että etsiessäni tutkielmaani sopeutuvaa aineistoa osa syyttäjän päätöksistä rajautui ulos sillä perusteella, ettei niissä selkeästi ilmaistu, onko kyse parisuhdeväkivallasta.³²³ Mielestäni parisuhdeväkivallan ilmaiseminen päätöksessä olisi erittäin tarpeellista parisuhdeväkivallan erityisen luonteen vuoksi.³²⁴ Tämä olisi tärkeää syyttämättäjäntämiskäytännön yhdenmukaisuuden vuoksi³²⁵, kuten myös sen edistämiseksi, että toistuvaan parisuhdeväkivaltaan puututaan tehokkaasti viranomaisten

³²¹ Esimerkiksi päätöksissä 17/121 ja 17/124 syyttäjä on maininnut erikseen teonaikaiset olosuhteet vähäisyyden kokonaisarvosteluun vaikuttaneena tekijänä.

³²² Jonkka 1991 s. 150.

³²³ Rajasin tästä tutkielmasta pois päätökset, joissa parisuhde ei tullut suoraan ilmi päätöksestä.

³²⁴ Tämä koskee myös muuta RL 21:16 mukaista lähisuhdeväkivaltaa.

³²⁵ Turvatakseen yhdenmukaisen syyttämättäjäntämiskäytännön syyttäjät voivat katsoa mallia perusteiden soveltamisesta muista aiemmin tehdyistä päätöksistä. Parisuhdeväkivaltarikosten yhdenmukainen käsittely voitaisiin paremmin taata, jos merkintä olisi pakollinen.

toimesta³²⁶. Osassa päätöksistä parisuhdeväkivalta on todettu jo tapahtumatiedoissa merkitsemällä ennen asianomistajan nimeä ”puolisoaan, aviopuolisoaan tai avopuolisoaan”. Osassa päätöksistä taas se on ilmaistu selvennettäessä syyttäjän syyteoikeutta asiassa. Myös syyttäjän erityinen syyteoikeus olisi mielestäni tultava selvästi ilmi päätöksistä. Osassa päätöksistä (17/124, 17/299, 18/252 ja 18/454) syyttäjä ei ole erikseen selventänyt RL 21:16:n mukaista erityistä syyteoikeuttaan lievän pahoinpitelyn ollessa kyseessä.

3. Oikeus jatkokäsittelyyn ja muutoksenhaku päätökseen

Jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta, asianomistajalla on oikeus edellä mainituin tavoin itse nostaa syyte rikoksesta ja saattaa asia näin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asianomistajan tulee syytteen nostamiseksi toimittaa ROL 7:2:n mukainen kirjallinen haastehakemus kärjäoikeuteen. Haastehakemukseen tulee liittää selvitys siitä, että syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä rikoksen johdosta. Asianomistajan rangaistusvaatimus jätetään tutkimatta, mikäli tällaista selvitystä ei haastehakemuksessa esitetä. Määräaika asianomistajan ilmoitukselle syytteen ajamisesta on 30 päivää siitä, kun hän sai tiedon syyttämättäjättämispäätöksestä (ROL 1:15.2).

Päätös syyttämättä jättämisestä ei saa oikeusvoimaa.³²⁷ Syyttäjällä itsellään on lupa rajoitusti peruuttaa syyttämättä jättämisestä tekemänsä päätös, jos asiassa saatu uusi selvitys osoittaa päätöksen perustuneen olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin (ROL 1:11.1). Lisäksi ylempi syyttäjä eli valtakunnansyyttäjä voi devoluutio-oikeutensa nojalla ottaa jo kertaalleen ratkaistun asian uudelleen ratkaistavaksi (ROL 1:11.3 ja SjäL 11.2 §). Lisäksi syyttämättä jätetty voi saattaa harkinnanvaraisen syyttämättäjättämispäätöksen tuomioistuimen käsiteltäväksi (ROL 1:9a). Vaatimus on toimitettava syyttäjälle kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jona päätöksen tiedoksianto tapahtui. Syyttäjän on ilmoituksen saatuaan saatettava asia tuomioistuimeen ja, kun syyttäjän päätös on saatettu tuomioistuimen käsiteltäväksi, syyttämättä jätetylle on viivytyksettä annettava tieto käsittelyn ajasta ja paikasta sekä siitä, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Asia pannaan vireille normaalissa järjestyksessä eli haastehakemuksella. Oikeudenkäynnin kohteena

³²⁶ Esimerkiksi, jos jo aiemmin parisuhdeväkivalta syyttämättä jätetyn henkilön uusi samankaltainen teko tulisi ratkaistavaksi. Jos aiemmasta tapauksesta ei käy ilmi, että kyseessä on parisuhdeväkivalta, voisi toistuvuus jäädä syyttäjältä huomaamatta.

³²⁷ VKS: 2007:3 s. 4 ja HE 58/2013 vp s. 7.

ei ole enää rikoksesta epäillyn syyllisyys vaan se, oliko syyttäjällä lainmukaiset perusteet tehdä harkinnanvarainen syyttämättäjättämispäätös.³²⁸

Asianomistaja voi myös tehdä kantelun valtakunnansyyttäjälle, jolla on oikeus ylimpänä syyttäjänä ottaa harkintansa mukaan paikallissyyttäjän ratkaiseman asian uudelleen ratkaistavaksi (Själ 2:11.2). Perusteena tällaiseen muutosharkintaan ottamiseksi voi olla valtakunnansyyttäjälle tehty kantelu³²⁹, jossa vaaditaan muutosta paikallissyyttäjän ratkaisun lopputulokseen. Muutosharkintapyynnön sisältävän kantelun voi tehdä asianosaisten lisäksi kuka tahansa. Asian uudelleen ratkaistavaksi ottamisen perusteena voi olla esimerkiksi paikallissyyttäjän ratkaisussa oleva virhe tai samankaltaisten rikosten yhdenmukaisen käsittelyn varmistaminen. Kantelu on mahdollista tehdä myös syyttäjän menettelystä, vaikka hänen teemmäänsä ratkaisua ei pyydetäisikään muuttamaan. Kyse on silloin siitä, onko syyttäjä toiminnut laillisesti ja velvollisuuksiensa mukaisesti. Syyttäjän toimintaa koskevan kantelun voi tehdä valtakunnansyyttäjän lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille, jotka valvovat kaiken viranomaistoiminnan laillisuutta. Valtakunnansyyttäjä voi ottaa syyttäjän ratkaisun tai menettelyn arvioitavakseen myös ilman pyyntöä omasta aloitteestaan. Muutosharkintapyyntö voi johtaa esimerkiksi siihen, että paikallissyyttäjän päätös syyttämättä jättämisestä kumotaan ja määrätään syyte nostettavaksi. Virheellisesti menetellelle syyttäjälle voidaan ilmaista ohjaava tai moittiva käsitys. Myös antaa huomautuksen tai kirjallisen varoituksen antaminen on mahdollista. Rangaistavaksi epäillyn syyttäjän menettelyn johdosta voidaan määrätä toimitettavaksi esitutkinta ja nostaa syyttäjää vastaan virkasyyte.³³⁰

Kanteluratkaisussa dnro 62/21/17 (annettu 18.9.2017) syyttäjä oli tehnyt kunnianloukkauksesta vähäisyysperusteisen syyttämättäjättämispäätöksen. Syyttäjän mukaan teko oli ollut rikoslajissaan vähäinen eikä siitä olisi ollut odotettavissa ankarampaa rangaistusseuraamusta kuin sakkoa. Osapuolilla oli ollut jo vuosia erimielisyyksiä. Kantelua koskevassa selvityksessään kihlakunnansyyttäjä oli kertonut, että hänen vähäisyysarviointinsa oli perustunut teon

³²⁸ Rautio 2017 s. 430–431. Lainuudistuksen 670/2014 myötä harkinnanvaraisessa syyttämättäjättämispäätöksessä ei enää vahvisteta syyttämättä jätetyn syyllistyneen rikokseen, joten tuomioistuinkäsittely ei enää koske syyttämättä jätetyn syyllisyyttä (LaVM 5/2014 vp). Hallituksen esityksessä katsottiin, ettei tämän vuoksi enää olisi tarpeen säätää mahdollisuutta harkinnanvaraisesti syyttämättä jätetylle saattaa asiaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lakivaliokunnan mietinnössä katsottiin, että lakiin oli perusteltua säilyttää mahdollisuus tähän syyttömyysolettaman säilymisestä huolimatta. Säännöksestä poistettiinkin sanat ”syyllisyyttä koskeva” ratkaisun edestä.

³²⁹ Valtioneuvoston asetus syyttäjälaitoksesta (798/2019), jonka 18 §:n mukaan muun Syyttäjälaitoksen virkamiehen kuin valtakunnansyyttäjän tai apulaisvaltakunnansyyttäjän toiminnasta tehdyn hallintokantelun ratkaisee valtakunnansyyttäjä tai hänen määräämänsä virkamies.

³³⁰ Syyttäjälaitoksen sivuilta <https://syyttajalaitos.fi/kantelut> (luettu 2.12.2019) ja Rautio 2017 s. 430–431.

henkilöpiiriin, joka oli koostunut taloyhtiön joistakin asukkaista, sekä teon olosuhteisiin, sillä osapuolilla oli ollut jo vuosia erimielisyyksiä. Asianomistajalla ei ollut asiassa korvausvaatimusta. Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijainen totesi ratkaisussaan, että syyttäjän olisi tullut sisällyttää selvityksessään kertomansa päätöksensä perusteena olleet kunnianloukkauksrikoksen vähäisyysarviointiin liittyneet seikat kokonaisuudessaan itse päätökseen.

Valtakunnansyyttäjä on antanut kanteluratkaisuja useasti koskien juuri syyttäjän perusteluvollisuutta. Puutteita perusteluissa on ollut muun muassa siinä, että syyttäjä on käyttänyt pelkkää viittausta KKO:n ratkaisukäytäntöön. Ratkaisut (21.8.2019 annettu dnro 368/21/18 ja 2.5.2018 annettu dnro 117/42/17) koskivat niin sanottuja sana sanaa vastaan -tilanteita, joissa asianomistajan kertomusta on arvioitu väärin. Edeltävässä ratkaisussa apulaisvaltakunnansyyttäjä oli saattanut kihlakunnansyyttäjän tietoon ”ohjaavassa tarkoituksessa” käsityksensä päätöksen perusteluvollisuudesta. Syyttäjä oli kantelua koskevassa selvityksessään täydentänyt viiden syyttämättä jättämispäätöksen perusteluja seikoilla, jotka olisi tullut mainita jo itse päätöksissä. Erityisesti päätöksissä olisi tullut kertoa syyt, jotka heikensivät asianomistajan kertomuksen luotettavuutta. Päätöksessä oli ollut pelkkä viittaus KKO:n ratkaisukäytäntöön.³³¹ Myös jälkimmäinen ratkaisu koski samaa tilannetta ja siinäkin päätöksessä oli pelkkä viittaus KKO:n ratkaisuun 2013:96. Apulaisvaltakunnansyyttäjä kiinnitti vakavasti syyttäjän huomiota perustelemisvelvollisuuteen myös 15.1.2019 antamassaan ratkaisussa dnro 91/21/18. Ratkaisussa on todettu, että syyttäjän ratkaisujen perustelujen tavoitteena on antaa asianosaisille selkeä ja yksiselitteinen käsitys siitä, miksi syyttäjä on katsonut, ettei esitutkinnassa selvitetystä asiassa ole perusteltua nostaa syytettä. Perustelujen tulisi toimia myös takeena siitä, että ratkaisun tekijä joutuu itse arvioimaan oman ajattelunsa asiallisen ja oikeudellisen kestävyuden. Päätösten on apulaisvaltakunnan syyttäjän mukaan oltava myös rakenteeltaan sellaisia, että tapahtumakuvaus ja perustelut ovat vaikeuksista yhdistettävissä toisiinsa.

4. Tutkimustulokset ja dekriminalisoinnin vaara

Tutkimus osoitti, että vähäisyysperusteisen syyttämättä jättämissäännöstön soveltamiseen liittyy runsaasti ongelmia. Tutkimustuloksissa korostui päätösten oikeudellisen arvioinnin keskittyminen lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymiseen sen sijaan, että toimenpiteistä luopumisen perustana olisi ollut kyseisen rikostapauksen tosiasiallinen vähäisyys lievän pahoinpitelyn normaalitapaukseen verrattuna. Haitallisuuden vähäisyysarvioinnissa

³³¹ Apulaisvaltakunnan syyttäjä linjasi KKO:n viittaukseen liittyen, ettei sana sanaa vastaan -tilanteissa asianosaisten kertomukset ole aina samanarvoisia ja siten johda syyttämättä jättämiseen. Asianomistajalla on esitutkinnassa totuusvelvollisuus toisin kuin rikoksesta epäillyllä, joten sana sanaa vastaan -tilanteessa asianosaisten lausumilla on erilainen todistusarvo. Asianomistajan todentuntuinen ja vakuuttava kertomus, joka on syyttäjän mielestä uskottava, riittää siten usein syytteen nostamiseen, ellei kertomuksen luotettavuuteen liity jotain sitä heikentäviä seikkoja.

syyttäjät eivät aina tuoneet esiin erityispiirteitä, jotka olisivat arvottaneet haitallisuuden vähäiseksi. Usein vähäinen haitallisuus perustui vammojen aiheutumattomuuteen tai lievyyteen. Syyllisyydsarviointia tai sen vaikutusta rikoksen vähäisyyden kokonaisarvosteluun taas aineiston päätöksissä ei juuri esiintynyt. Huomattava on myös se, että missään aineiston päätöksessä syyttäjä ei ottanut ollenkaan rikoksen vähäisyyden kokonaisarvostelussa huomioon sitä seikkaa, että kyse on nimenomaan (oikeuskäytännössä moitittavampana nähtävästä) parisuhteessa tapahtuvasta väkivallasta. Loppujen lopuksi voidaan sanoa, että tutkimustulokset tukivat toimenpiteistä luopumisen kontekstissa ristiriitaisena näkemääni alkuasetelmaa kokonaisuutena arvostellen vähäisen rikoksen ja parisuhdeväkivallan suhteesta. Tutkimus osoitti, että vähäisyysperusteinen syyttämättäjättämiskäytäntö ei tässä yhteydessä yleisesti ottaen täyttänyt sille lailla ja valtakunnansyyttäjän ohjeilla asetettuja kriteereitä. Parisuhdeväkivallan kyseessä tämä voi olla vahingollista. Mikäli toimintamalli jatkuu, vaara jatkaa parisuhdeväkivallan rankaisemattomuuden pitkää perinnettä on todellinen.³³²

Syyttämättäjättämisinstituution tarkoituksena ei ole vähäisenkään rikkomustyyppin tosiallinen dekriminalisointi.³³³ Vähäisyysperusteen käyttö ei siis saa johtaa tietyyppisten, varsinkin tahallisten oikeudenloukkausten jäämiseen säännönmukaisesti kokonaan sanktioimatta vähäisyyden perusteella. Tällainen ennalta-arvattava menettely vähentäisi kyseessä olevan teon yleistä moitittavuutta ja näin tekisi siitä yleisesti sallitun.³³⁴ Valtakunnansyyttäjän yleisessä ohjeessa todetaan tähän liittyen, että syyttämättä jättäminen ei saa missään rikostyyppissä olla sellainen rutiiniratkaisu, joka voitaisiin jo ennakolta tiedostaa ja ottaa käyttäytymisessä huomioon.³³⁵ Vähäisyysperusteisessa syyttämättä jättämisessä dekriminalisoinnin vaara koskee erityisesti lievän pahoinpitelyn rikosnimikkeeseen kuuluvia vähäisiä tekoja.

Syyttämättä jättämisen taustaperiaatteet osoittivat, että vähäisyysperusteen soveltamisessa prosessiekonomia on erityisen merkittävä taustatekijä³³⁶. Vähäisyysperusteen soveltamisharkinnan voisi pääpiirteittäin sanoa olevan tasapainottelua prosessiekonomian ja rikosvastuun toteuttamisen välillä. Syyttäjän harkinnassa näin ollen keskeisemmät vastakkain

³³² Ottaen huomioon myös sovitteluun tai muuhun sovintoon perustuvan kohtuusperusteisen syyttämättä jättämisen (ROL 1.8.1:n 1 kohta).

³³³ Jääskeläinen 1997 s. 272.

³³⁴ Tuori 2005 s. 329 ja HE 79/1989 vp s. 13.

³³⁵ VKS: 2016:6 s. 9.

³³⁶ Aiemmin II luku 4.

punnittavat argumentit ovat taloudellinen intressi viedä asia tuomioistuimen ratkaistavaksi (etenkin, jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia) ja rikosvastuun toteuttaminen, jossa merkitystä saavat rangaistuksen yleis- ja erityispreventiivisyyden vaatimukset.

Yleispreventisyydellä tarkoitetaan rangaistusuhan ennaltaehkäisevää vaikutusta³³⁷ ihmisten käyttäytymisvalintoihin ylipäätään, ei yksittäiseen tuomittuun rikosentekijään.³³⁸ Rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävän tehon säilyminen onkin rikosprosessin soveltamispuolella syyttäjän vastuulla. Yleispreventiivisyyden kannalta syyttäjä joutuu ratkaisuja tehdessään arvioimaan toimiensa seurauksia. Mikäli esimerkiksi läpsäisy avokämmenellä naamalle (ilman mitään teon haitallisuutta tai tekijän syyllisyyttä alentavia erityispiirteitä) jätetään syyttämättä, katsotaan yleisellä tasolla näinkin selvä ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuminen sallituksi³³⁹. Toisaalta pelko siitä, että rangaistusuhan yleisestävä teho heikkenee, jos yksittäiseen tapaukseen ei reagoida syytteen nostamisella, voi johtaa myös epätoivottuun lopputulokseen. Syyttäjät saattavat tällöin tarkastella yksittäisiä tapauksia osana laajempaa kokonaisuutta, mikä johtaa siihen, että pientäkin murtumaa ”legalismin panssariin” pidetään kohtalokkaana kokonaisuuden kannalta, minkä vuoksi hyvin vähäisetkin jutut viedään tuomioistuimeen.³⁴⁰ Olennaista syyttäjän käytännön muotoutumisessa jopa dekriminalisoinnin tasolle on näin ollen ratkaisujen ennalta-arvattavuus. Jos toimenpiteistä luopumisesta tulee jonkin rikostyyppin kohdalla tavallisempaa kuin rangaistuksen tuomitsemisesta, vähentää syyttäjän käytäntö luonnollisesti yleisestävyyttä. Rikosentekijät voivat pian olettaa jäävänsä rikoksesta tuomitsematta. Yleisestävyydsargumentit ovatkin erityisen painavia juuri toimenpiteistä luopumista koskevassa harkinnassa, toisin kuin esimerkiksi rangaistuksen alentamisessa.³⁴¹

Erityispreventiivisyys sen sijaan tarkoittaa rangaistuksen vaikutusta tuomittuun itseensä. Erityisestävyyttä tavoittelevista tavoista voidaan erottaa ainakin rangaistuksen varoitusvaikutus, pyrkimys sosiaaliseen kuntoutukseen ja asenteiden muutokseen (”parannus”) sekä yksinkertaisesti vaarattomaksi tekeminen.³⁴² Erityisestävyyttä parantavana ratkaisuna on

³³⁷ Toki yleinen näkemys on, että rikosoikeusjärjestelmä rangaistusuhkineen ei ole välttämättä paras ennaltaehkäisevä keino, eikä rangaistus siten aina vähennä rikollisuutta. Kuitenkin yleisprevention toiminnasta saadut tutkimustulokset ovat puhuneet enemmän sen puolesta kuin vastaan. Ks. Lappi-Seppälä 2000 s. 49 ja 61–62.

³³⁸ Ks. Lappi-Seppälä 2000 s. 19–21, 25–30 ja 50–70.

³³⁹ Päätös 17/296.

³⁴⁰ Jonkka 1991 s. 327

³⁴¹ HE 79/1989 vp s. 8, Lahti 1974 s. 255, 309, 399 ja Hahto 2004 s. 136.

³⁴² Lappi-Seppälä 2000 s. 21–25, 70–88.

ehdotettu ehdollista syyttämättä jättämistä.³⁴³ Parisuhdeväkivallan tapauksessa on ajateltu, että väkivallantekijän osallistuminen väkivaltaa ehkäisevään hoito-ohjelmaan voisi olla mahdollinen ehto syyttämättä jättämiselle³⁴⁴.³⁴⁵ Tämän vaihtoehtona on parisuhdeväkivalta-tapauksissa nähty myös syyteratkaisun lykkääminen, jolla pyrittäisiin varmistamaan, että rikoksesta epäilty osallistuu hoito-ohjelmaan ennen kuin lopullinen päätös syyttämättä jättämisestä asiassa tehdään.³⁴⁶

Koen kuitenkin, että ehdollinen hoito-ohjelmaan osallistumista edellyttävä syyttämättä jättäminen lienee parisuhdeväkivaltatapauksissa varsin idealistinen ajatus. Parisuhdeväkivaltaan kuuluu vahvasti tekijän vähättelevä asenne tekojaan kohtaan ja useimmiten myös teon kiistäminen, joten hoidon vastaanottaminen lienee epätodennäköistä. Ainakin vähäisempien tekojen kohdalla suhtaudun epäilyksellä rikoksentekijän sitoutumiseen hoito-ohjelmaan syytteen nostamisen, tuomioistuinkäsittelyn ja siitä mahdollisesti seuraavan sakkorangaistuksen uhalla. Myöskään syyteratkaisun lykkääminen ei mielestäni ole tarkoituksenmukaista parisuhdeväkivallan ollessa kyseessä. Parisuhdeväkivallalle tyypillisen toistuvan ja raaistuvan luonteen vuoksi uhrin intressin mukaista tuskin olisi se, että syyttäjä jäisi odottelemaan mahdollista hoito-ohjelman toteutumista syyteratkaisunsa perustaksi. Toki on myönnettävä, että mikäli rikoksesta epäilty suostuu tällaiseen hoito-ohjelmaan, on sillä epäilemättä suurempi preventiovaikutus kuin mahdollisella tuomiolla, joten olisi tällainen vaihtoehto kuitenkin hyvä olla lain-säädännöllisesti mahdollinen.

Parisuhdeväkivallan ulottamisella myös lievän pahoinpitelyn osalta virallisen syyteoikeuden alaisuuteen haluttiin asettaa se moitittavuudeltaan eri asemaan kuin tavallinen väkivalta.

³⁴³ Norjassa ja Tanskassa syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen myös ehdollisena. Jokela ja Jääskeläinen kannattavat järjestelmän käyttöön ottamista myös Suomessa. Tällöin syyttäjä voisi asettaa syyttämättä jättämisen ehdoksi esimerkiksi uusista rikoksista pidättäytymisen ja vahingonkorvauksen suorittamisen asianomistajalle. Esimerkiksi Norjassa syyttämättä jättäminen voidaan asettaa riippuvaiseksi siitä, ettei syyttämättä jätetty koeaikana eli pääsääntöisesti kahden vuoden kuluessa syllisty uuteen rikokseen. Ehdollinen syyttämättä jättäminen voisi soveltua esimerkiksi tapauksiin, joissa sovinto olisi riittävä peruste syyttämättä jättämiseen, mutta joissa sovittelua ei ole saatu toimitettua. Jokela 2018 s. 278–279. Ks. ehdollisesta syyttämättä jättämisestä myös Valtakunnansyyttäjänvirasto 2001 s. 27.

³⁴⁴ Niemi on ehdottanut väkivaltaisille miehille suunnattua hoito-ohjelmaan osallistumista mahdollisena syyttämättä jättämisen perusteena. Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 273.

³⁴⁵ Ehdollisen syyttämättä jättämisen soveltuvuutta suomalaiseen oikeusjärjestelmään on pohdittu muun muassa nuorisorikollisuutta koskevassa nuorisorikostoimikunnan mietinnössä vuonna 2003. Nuoren epäillyn osallistumista erilaisiin sosiaalisiin selviytymistä edistäviin hankkeisiin, joihin osallistuminen tulisi täten syyttämättä jättämisen ehdoksi. Mietinnössä ehdotettiin koeajan pituudeksi kuutta kuukautta, mikä voisi olla kohtuullinen aika ehdolliselle syyttämättä jättämiselle myös parisuhdeväkivallan tapauksessa. Toimikunta kuitenkin piti syyteratkaisun lykkäämistä suomalaiseen oikeusjärjestelmään paremmin soveltuvana ja tarkoituksenmukaisena ratkaisuna. Syyteratkaisun lykkäämisellä voidaan toimikunnan mukaan ottaa huomioon epäiltyyn kohdistuvat sosiaaliamistamistoimet, kuten sosiaalista selviytymistä edistävään hankkeeseen osallistuminen. Mietinnössä päädyttiin näin ollen pitämään syyteratkaisun lykkäämistä ensisijaisena keinona ehdolliseen syyttämättä jättämiseen nähden. KM 2003:2 s. 76–77.

³⁴⁶ Aula 2010 s. 66.

Tavoitteena olikin rikosvastuun toteuttamisen siirtäminen asianomistajalta syyttäjälle juuri parisuhdeväkivallan erityisen vahingollisen luonteen vuoksi. Onko tämän tavoitteen väistäminen harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen kautta siis perusteltua? Vaikka parisuhdeväkivalta nähtäisiinkin nykyisin enemmässä määrin myös vähemmän moitittavana konfliktilähtöisenä väkivaltana perinteisen sukupuolittuneen väkivallan³⁴⁷ sijaan, on mielestäni johdonmukaista kohdella sitä syyteharkintavaiheessa pahimman tapauksen edellyttämällä tavalla, mikäli tapauksesta ei selvästi muuta ilmene. Viranomaiselle välittyy harvoin totuudenmukainen kuva parisuhdeväkivaltaa koskevasta tilanteesta, joten heikoimmassa asemassa olevien uhrien huomioon ottaminen on erityisen tärkeää. Lähtökohdaksi on näin ollen otettava parisuhdeväkivallan näkeminen yleisesti ottaen erityisen moitittavana, jotta sitä koskevat säännökset ja oikeuskäytäntö suojaisivat siitä pahiten kärsiviä eli yksipuolisen, jatkuvan ja vakavoituvan väkivallan uhreja. Ovat nämä erityistä suojaa kaipaavat uhrin sitten naisia tai miehiä, on pahoinpitelysäännöksen suojeluintresseihin eli ruumiilliseen koskemattomuuteen ja terveyteen liittyvät perus- ja ihmisoikeudet turvattava (PL 7 § ja EIS 5 artikla).

Vaikka vähäisyysperusteen käytön taustalla nähdään prosessiekonomia, pitkällä tähtäimellä myös taloudellisuusperiaate tukee parisuhdeväkivaltaan puuttumista rikosvastuun toteuttamisen eli syytteen nostamisen ja ajamisen muodossa. Parisuhdeväkivallasta aiheutuu nimittäin yhteiskunnalle vuosittain hyvin suuret kustannukset. On arvioitu, että yksinomaan naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset yltyvät vuosittain jopa noin 65-90 miljoonaan euroon.³⁴⁸ Lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutoksen yhteydessä arvioitiin, että lähisuohdepahoinpitelyt toisivat tuomioistuinkäsittelyyn vuosittain arviolta 5000 lisäjuttua, mikä johtaisi syyttäjän ja tuomioistuimen osalta noin 3,7 miljoonan euron kustannusten nousuun³⁴⁹. Nämä kustannukset kalpenevat aiheutuvien kokonaiskustannusten rinnalla. Mikäli varhaisella puuttumisella on edes osittainen ennaltaehkäisevä vaikutus, katkaisee se parisuhdeväkivallan kierteen ennen kuin väkivalta yltyy vakavammaksi, jolloin myös sen tuomat kustannukset ovat luonnollisesti suuremmat. Varhaisen puuttumisen tärkeyden puolesta puhuukin nimenomaan parisuhdeväkivallalle ominainen toistuva ja ajan myötä vakavoituva luonne³⁵⁰. Lisäksi parisuhdeväkivallan onnistunut ennaltaehkäisy rikosvastuun toteuttamisen kautta vähentäisi luonnollisesti ajan

³⁴⁷ Tästä johdannossa (I luku 2).

³⁴⁸ OM 2009:11 s. 48. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä laskettiin naisiin kohdistuvan väkivallan kustannuksia Hämeenlinnassa marraskuussa 2001 kunnan eri sektoreilla. Selvityksessä arvioitiin, että kustannukset ovat yli 103 000 euroa kuukaudessa eli vuositasolla lähes 1,2 miljoonaa euroa. Jos kustannukset yleistettäisiin koko maahan, nousisivat ne 91 miljoonaan euroon. Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2002:6 s. 3.

³⁴⁹ OM 2009:11 s. 47.

³⁵⁰ HE 78/2010 vp s. 8.

myötä myös viranomaisten käsiteltäväksi tulevia rikosasioita, mistä seuraisi välitöntä ja välillistä kokonaistaloudellista kustannussäästöä.³⁵¹

Mikäli nykyinen käytäntö jatkuu eli etenkin lievien pahoinpitelyjen kohdalla toimenpiteistä luovutaan harkinnanvaraisesti (ilman kokonaisvaltaisesti hyväksytyjä perusteita), rikosprosessin kustannukset ovat syyteoikeutta koskevan lainmuutoksen myötä turhaan kasvaneet esitutkinnan suorittamisen ja syyttäjän ratkaisutoiminnan muodossa lievän pahoinpitelyn pyssässä käytännössä edelleen rankaisemattomana. Rankaisemattomuuden estämiseksi ehdotaisinkin syyttämättä jättämistä koskeviin yleisiin ohjeisiin vähäisyysperusteen kohdalle soveltamista rajoittavaa lausetta siitä, että parisuhdeväkivaltatapauksissa syyttämättä jättämistä on harkittava tarkkaan.³⁵² Syyllisyyden vähäisyyteen perustuva syyttämättä jättäminen voisi mielestäni tulla kysymykseen tässäkin rikostyyppissä. Kuitenkin syyllisyysarviointiin vaikuttavat seikat on todetun tavoin pääsääntöisesti jätettävä tuomioistuimen ratkaistavaksi.³⁵³

³⁵¹ OM 2009:11 s. 48.

³⁵² Parisuhdeväkivalta on hyvin yleinen väkivallan muoto, minkä vuoksi sen erityispiirteiden huomioon ottaminen olisi perusteltua myös näissä, yleisluonteiseksi tarkoitetuissa valtakunnansyyttäjän ohjeissa. Toki tämä olisi mahdollista toteuttaa myös erillisten, parisuhdeväkivaltarikoksia koskevien ohjeiden muodossa. Rikostyyppikohtaisia valtakunnansyyttäjän yleisiä ohjeita on annettu syyteharkintaan liittyen esimerkiksi huumausaineen käyttörikoksesta (VKS: 2018:2, Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta) ja sananvapausrikoksista (VKS:2017:2, Menettely sananvapausrikosasioissa).

³⁵³ HE 79/1989 vp s. 13 ja VKS: 2016:6 s. 9.